

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI**

**ALIM-SATIM SÖZLEŞMESİNDE HANEFÎ VE ŞÂFÎ
MEZHEPLERİ ARASINDAKİ İHTİLAFLI MESELELER
(Yüksek Lisans Tezi)**

**Tezi Hazırlayan
Ahmet KARAYONCA**

**Tezi Yöneten
Yrd. Doç. Dr. Davut İLTAŞ**

**Eylül 2012
KAYSERİ**

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI**

**ALIM-SATIM SÖZLEŞMESİNDE HANEFÎ VE ŞÂFÎ
MEZHEPLERİ ARASINDAKİ İHTİLAFLI MESELELER
(Yüksek Lisans Tezi)**

**Tezi Hazırlayan
Ahmet KARAYONCA**

**Tezi Yöneten
Yrd. Doç. Dr. Davut İLTAŞ**

**Eylül 2012
KAYSERİ**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Ahmet KARAYONCA

YÖNERGEYE UYGUNLUK ONAYI

“Alım-Satım Sözleşmesinde Hanefî Ve Şâfiî Mezhepleri Arasındaki İhtilaflı Meseleler” adlı Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi’ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Ahmet Karayonca

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Davut İLİTAŞ

Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Erdoğan PAZARBAŞI

KABUL VE ONAY SAYFASI

Yrd. Doç. Dr. Davut İLTAŞ danışmanlığında **Ahmet KARAYONCA** tarafından hazırlanan “**Alım-Satım Sözleşmesinde Hanefî Ve Şâfiî Mezhepleri Arasındaki İhtilaflı Meseleler**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı’nda **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

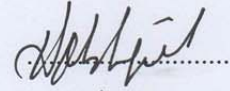
25.09/2012

JÜRİ:

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Davut İLTAŞ

Üye : Doç. Dr. Habil NAZLIGÜL

Üye : Yrd. Doç. Dr. Menderes GÜRKAN

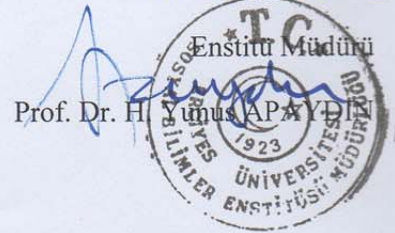

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetimi Kurulu’nun 29.09.2012 tarih ve 19 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

28.09.2012

Prof. Dr. H. Yunus APAYDIN

ÖNSÖZ

İnsanlar, hayatlarını devam ettirmek için birçok şeye ihtiyaç duyarlar. Bu ihtiyaçlardan bir kısmını kendileri karşılamakla birlikte büyük çoğunluğunu toplum içinde birlikte yaşadıkları diğer fertler vasıtasıyla karşılamak durumundadırlar. Bu da insanları birtakım ticari muameleler yapmaya sevk eder.

İnsanların ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetleri temin etmelerini sağlayan en yaygın yol, akitlerdir. Diğer hukuk sistemlerinde olduğu gibi İslâm hukukunda da akitler, mülkiyeti kazanmanın temel sebeplerinden biri olarak kabul edilmiştir.

Hukuk ilmine, Şer'î hükümleri delillerinden çıkarma ilim ve yeteneğine sahip olan müçtehit imamlar, Kur'ân ve Sünnet'e dayanan kendi metodolojilerini oluşturarak muazzam katkılarda bulunmuşlardır. Cenab-ı Hakk'ın bir rahmeti olarak bu müçtehitler İslâm hukuku ile ilgili değişik görüşleriyle birçok hüküm vererek Müslüman ümmete hizmet etmişlerdir. İlmî birikimleriyle birbirinden farklı oluşturdukları metodolojileriyle hukukî muamelelerin değerini belirleyen bu müçtehitler birçok hukukî meselede ihtilaf ederek ümmetin darlık ve sıkıntılarını gidermede büyük rol oynamışlardır.

İslam hukukunun ehl-i sünnet nazariyesini temsil eden mezheplerden Hanefî ve Şâfiî mezheplerini gerek müstakil gerek mukayeseli işleyen bir çok ilmî çalışma yapılmış ve yapılmaktadır. Bu çalışmalardan iki mezhebi karşılaştıran ve ihtilaflarını konu edinen abdest, namaz, oruç, zekat gibi ibadete dair; iki mezhebin rey-hadis tartışmalarındaki durumlarını ele alan ve İslâm hukukunda kişilik haklarının bu iki mezhep bağlamında temellendirilmesini işleyen v.b. lisansüstü çalışmalar bulunmasına rağmen söz konusu iki mezhebin alım-satım sözleşmesindeki ihtilaflarını konu edinen lisansüstü bir çalışma bulunmaması mukayeseli hukuk araştırmaları açısından mühim bir eksiklik arz etmekteydi. Çalışmamızda amacımız, konu edindiğimiz alım-satım sözleşmesinde Hanefî ve Şâfiî mezhepleri arasındaki ihtilaflı meseleler hakkında genel nitelikte bilgi vererek mukayeseli hukuk alanında bu konuda bir çalışma bulunmaması dolayısıyla oluşan eksikliği gidererek bu meselelerin öğrenilmesi ve bu meselelere başkalarının kıyas edilmesine imkan sağlamaktır.

Çalışmanın ilk bölümünde Hanefîlere ve Şâfiîlere göre alım-satım sözleşmesi hakkında genel nitelikte bilgi verilmiştir. İkinci bölümde ise alım-satım sözleşmesine ilişkin Hanefîlerle Şâfiîler arasındaki belli başlı ihtilaflı meseleler tek tek incelenerek açıklanmış ve ihtilafların sebepleri gösterilmeye gayret edilmiştir.

Çalışmamızda Hanefî ve Şâfiî fakihlerin kaleme aldığı temel klasik fıkıh eserleri ve ondan fazla hilâfiyyâta dair eserde, bu iki mezhebin alım-satım sözleşmesinde ihtilaf ettiği belli başlı konuları içeren 60 mesele tespit edilerek işlenmiştir. Konular seçilirken müelliflerin *Kitâbu'l-buyu'* başlığı altında yer verdikleri meseleler göz önüne alınmıştır. Meseleler işlenirken hilâfiyyâta dair eserlerin takip ettiği genel metot olan, ilk önce mesele hakkında özet bilgi verme sonra bir mezhebin ilgili meseledeki görüş ve delilleri, daha sonra diğer mezhebin görüş ve delilleri sunulmaya çalışılmıştır. Bir kısım müellifin yaptığı gibi meseleler tarafsız sunulmaya dikkat edilmiştir. Her ne kadar Hanefîlerin görüşleri önce verilse de ihtilaflı meselelerde tercihte bulunulup Hanefîlerin görüşlerinin daha sahih olduğunu belirtmek gibi kendi mezhebinin öne çıkaran ifadelerde bulunulmadığından taraf tutmak söz konusu değildir. Yaşanılan coğrafyada çoğunlukla amelde Hanefî mezhebi seçildiği için önce bu mezhebin görüşleri işlenmiştir.

Çalışmamın konu seçimi ve hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Davut İLTAŞ'a, diğer tüm hocalarıma ve aileme çok teşekkür eder, Cenab-ı Hakk'dan kendilerine iki cihanda saadetler nasib etmesini niyaz ederim.

Ahmet KARAYONCA

Kayseri, Eylül 2012

ALIM-SATIM SÖZLEŞMESİNDE HANEFÎ VE ŞÂFÎ MEZHEPLERİ ARASINDAKİ İHTİLAFLI MESELELER

Ahmet KARAYONCA
Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi, Eylül 2012
Danışman: Yrd. Doç. Dr. Davut İLTAŞ

ÖZET

Günlük hayatta sıkça yapılan sözleşmelerden biri de alım-satım sözleşmesidir. Sözleşmelerin hukuka uygun olması insanların problemsiz olarak yaşamalarını sağlar. Çeşitli hukuk ekollerine ait bilgi edinilmesi insanların hukuksal düşüncelerinin gelişmesine yardım eder.

Bu çalışmada Hanefî ve Şâfiî mezheplerinin alım-satım sözleşmesindeki ihtilafları anlatılmaktadır. Bu konuda bir çalışma bulunmadığı için bu eksikliği gidermek ve iki mezhep arasındaki ihtilaflı meseleler hakkında bilgi verilerek İslâm hukuku öğrenimi ve öğretimi için bu meseleler üzerine başkalarını kıyas etme olanağı sunmak amacı olan bu çalışma iki mezhebe ait klasik fıkıh kitapları ve hilâfiyyât kitapları incelenerek meydana getirilmiştir. İlk bölümde Hanefî ve Şâfiîlere göre alım-satım sözleşmesine dair genel nitelikte bilgi verilmiştir. İkinci bölümde ise İki mezhep arasındaki alım-satım sözleşmesindeki belli başlı 60 ihtilaflı mesele açıklanarak, ihtilafların kaynaklarından bahsedilmiştir. Sonuçta bu ihtilafların genel olarak, hadislerin ravilerini mezheplerin farklı değerlendirmesinden kaynaklanan ihtilaflar, iki mezhebin hadislerle amel etme şartlarının farklı olmasından kaynaklanan ihtilaflar, iki mezhebin hukuk metodolojilerinin farklılığından kaynaklanan ihtilaflar olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Alım, Satım, Muhayyerlik, Faiz, Fasit, Batıl, Caiz.

THE DISPUTED ISSUES IN THE CONTRACTS OF SALE WHICH ARE BETWEEN THE HANAFÎ SECT AND THE SHÂFI'Î SECT

Ahmet KARAYONCA
Erciyes University, Graduate School of Social Sciences
M.A. Thesis, September 2012
Supervisor: Yrd. Doç. Dr. Davut İLTAŞ

ABSTRACT

In this study we researched the Hanafî and Shâfi'î sects' disputed issues which are in the contracts of sale. We chose this subject because we couldn't find any study about this subject, so we thought to fill in this blank. Our aim is to give information about Hanafîs and Shâfi'îs opinions on the contracts of sale. And than to explain two sects' disputed issues in the contracts of sale with their reasons. Thus with this study learners can comparison a lot of issues to these disputed issues and their legal thought can develop easily. We researched the basic classic books which were the two sects' scholars wrote about the Islamic jurisprudence and we also researched the books which compared Hanafî and Shafî sects' different opinions on the sale contract. After the researching we fixed principal 60 disputed issues which are between Hanafî sect and Shâfi'î sect. Than in the first part of this study we gave general information about sale contract according to Hanafî sect and Shafî sect. And in the second part, we explained the disagreements between two sects. Firstly we explained each issue and secondly we gave the reasons of the disagreements. Finally we can say the general reasons of this two sects' disagreements on the sale contract are, each sect's different principles to use a hadith, this is one of the main reason of the disagreements and the second main reason is the differences between the two sects' Islamic jurisprudence methodology (principles of Islamic jurisprudence).

Key words: Buy, sale, option, interest, corrupt, false, allowable.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
YÖNERGEYE UYGUNLUK	ii
KABUL ONAY	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ÖNSÖZ/TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ALIM-SATIM AKDİNİN MAHİYETİ VE ŞARTLARI

A. ALIM-SATIM AKDİNİN MAHİYETİ VE MEŞRÛİYETİ	3
1. Bey‘in Tanımı ve Mahiyeti	3
2. Alım-Satım Akdinin Meşruiyeti.....	4
B. ALIM-SATIM AKDİNİN RÜKÜNLERİ	5
1. Taraflar	5
2. İrade Beyanı.....	5
3. Akdin Konusu.....	6
C. ALIM-SATIM AKDİNİN ŞARTLARI VE AKDE ETKİSİ	6
1. İn‘ikad Şartları ve Akde Etkisi	6
a. Taraflarla ilgili İn‘ikad Şartları.....	6
b. Akdin Konusu ile İlgili İn‘ikad Şartları.....	7
c. İrade Beyanı İle İlgili İn‘ikad Şartları.....	7
2. Sıhhat Şartları ve Akde Etkisi	8
a. Genel Şartlar	8
b. Özel Şartlar	8
3. Nefaz Şartları ve Akde Etkisi	9
4. Lüzum Şartları ve Akde Etkisi	9

D. ALIM-SATIM AKDİNİN SONUÇLARI.....	10
E. ALIM-SATIM AKDİNİN SONA ERMESİ.....	10

İKİNCİ BÖLÜM

ALIM-SATIM İLE İLGİLİ HANEFİ VE ŞÂFİİ MEZHEPLERİ ARASINDAKİ İHTİLAFLI MESELELER

A. TARAFLAR İLE İLGİLİ İHTİLAFLI MESELELER	11
Mesele 1: A‘manın (Gözleri Görmeyenin) Alım-satımı	11
Mesele 2: Çocuğun Tasarrufları	11
Mesele 3: Kölenin Tasarrufları.....	12
Mesele 4: Taraflardan Birinin Diğerinin Haberi Olmadan Akdi Feshetmesi.....	13
Mesele 5: Fuzûlînin Tasarrufları	14
B. MUHAYYERLİKLERLE İLGİLİ İHTİLAFLI MESELELER.....	15
Mesele 6: Görme Muhayyerliği	15
Mesele 7: Şart Muhayyerliğinin Miras Olarak İntikali	16
Mesele 8: Muhayyerlik Süresinde Malın Mülkiyeti Kime Aittir?	17
Mesele 9: Şart Muhayyerliğinin Süresi	18
Mesele 10: Satın Aldığı Seyyib Cariye ile İlişkide Bulunduktan Sonra Cariyede Bir Kusur Bulan Kişi Cariyeyi İade Hakkına Sahip midir?	19
Mesele 11: Meclis Muhayyerliği.....	20
Mesele 12: Ta‘yin Muhayyerliği.....	21
Mesele 13: Musarrat Hayvanın Satışı.....	21
Mesele 14: Satın Alınan Malda Bir Fazlalık Meydana Geldikten Sonra Alıcının Maldaki Bir Kusuru Farketmesi	22
Mesele 15: Ortak Olarak Satın Alınan Bir Malda Farkettiği Bir Ayıptan Dolayı Ortaklardan Birinin Diğerinden Habersiz Olarak Akdi Feshetmesi.....	23
Mesele 16: Aldığı Kölenin Zinakar Olduğunu Öğrenen Müşterinin Bu Köleyi İade Hakkı Var mıdır?.....	24

Mesele 17: Satın Alınan Cariye veya Çocuk Köledeki Ağız Kokusu İadeyi Gerektiren Bir Kusur Sayılır mı?	24
Mesele 18: Satın Alınıp Kabzedilen İki Köleden Birinde Bir Ayıbın Ortaya Çıkması.....	25
Mesele 19: Köle Satın Alıp Öldüren veya Yiyecek Satın Alıp Tüketen ve Sonra da Bunlarda Bir Ayıp Olduğunu Öğrenen Müşteri Ne Yapar?.....	26
Mesele 20: Ayıplı Meyve veya Yumurta Satın Alanın Hakları	26
Mesele 21: Alıcıya Teslim Etmeden Sattığı Kölenin Elini Kesen Satıcıya Karşı Müşterinin Hakları	27
C. AKDİN KONUSU (MEBÎ) İLE İLGİLİ İHTİLAFLI MESELELER	28
Mesele 23: Kölenin Azat Edilme Şartıyla Satılması	30
Mesele 24: Müslüman Kölenin Kafir Satılması	31
Mesele 25: Köpeğin Satılması.....	32
Mesele 26: Anne Sütünün Satılması.....	32
Mesele 27: Meyvelerin Satılması	32
Mesele 28: Buğday, Ceviz, Badem Gibi Ürünlerin Kabuklu Satılması	35
Mesele 29: Satın Alınan Gayrimenkulün Teslim Alınmadan Satılması	36
Mesele 30: İne Satışı	36
Mesele 31: Mal Müşterinin Elinde Helak Olduktan Sonra Satıcıyla Müşterinin Semende İhtilaf Etmeleri.....	38
Mesele 32: Alım-Satımın Tamamlanmasından Sonra Semen veya Maldaki Artırımın Durumu.....	38
Mesele 33: Kovansız Arı Satışı	39
Mesele 34: İpek Böceği ve Yumurtasının Satışı	39
Mesele 35: Gübrenin Satılmasının Hükümü	40
Mesele 36: Mekke'nin Ev ve Arazilerinin Alım-Satımının Hükümü	40
Mesele 37: Necaset Bulaşan Yağın Alım-Satımının Hükümü	41
Mesele 38: Zevi'l-erham Köleleri Birbirinden Ayırıp Farklı Kişilere Satmak	42
Mesele 39: Mushafın Kafir Satılması	43

D. RİBA İLE İLGİLİ İHTİLAFLI MESELELER	43
Mesele 40: Ribanın İleti	43
Mesele 41: Az Sayılan Maddelerin Mübadelesinde Faiz Cereyan Eder mi?	45
Mesele 42: Dârü'l-Harpte Faiz	46
Mesele 43: Etin Canlı Hayvan Karşılığı Satışı ve Farklı Cins Hayvan Etlerinin Birbiri Karşılığında Satılması	47
Mesele 44: Taze Hurmanın Kuru Hurma Karşılığında Satışı	49
Mesele 45: Yaş Hurmanın, Yaş Hurma Karşılığında Satılması	51
Mesele 46: Dirhem ve Dinarlar Ta'yinle Teayyün Eder mi?	51
E. DİĞER İHTİLAFLI MESELELER	52
Mesele 47: Köle Mülk Sahibi Olur mu?.....	52
Mesele 48: Fasit Satış Mülkiyet İfade Eder mi?	52
Mesele 49: Malın Kusurdan Uzak Olması Şartıyla Satılması	53
Mesele 50: Peşin Selemin Hükümü.....	54
Mesele 51: Hayvanda Selemin Hükümü	55
Mesele 52: Ette Selemin Hükümü	55
Mesele 53: Akdin Sîgası.....	57
Mesele 54: Murabahada Satıcının Yalan Söylemesi	57
Mesele 55: Bir Kimsenin Kendi Kölesini ve Başkasının Kölesini Bir Akitte Satması	58
Mesele 56: Hür Bir İnsanın ve Bir Kölenin Aynı Akitte Satılması.....	58
Mesele 57: Pazara Mal Getireni Yolda Karşılamanın Hükümü	58
Mesele 58: Teâtî (Karşılıklı Alıp Verme) Yoluyla Satış.....	59
Mesele 59: Cuma Namazı Vaktinde Alış-Veriş	60
Mesele 60: Kaporalı Satış.....	60
SONUÇ	61
KAYNAKÇA	63
ÖZ GEÇMİŞ	71

GİRİŞ

Alım-satım (bey) sözleşmesinde Hanefî ve Şâfiî Mezhepleri arasındaki ihtilaflı meseleleri konu edindiğimiz bu çalışmanın amacı, insanların günlük hayatta oldukça sık başvurdukları alım-satım sözleşmesinde söz konusu iki mezhep arasındaki ihtilafları ele alan ve bu ihtilafların gerekçelerini inceleyen müstakil derli toplu bir çalışma bulunmamasından dolayı bu eksikliğin giderilmesine katkıda bulunmak, böylece Hanefî fakihi, Debûsî'nin (v. 430/1038) dediği gibi fıkıh öğrenenlere meseleleri ezberleme, onların kaynaklarını öğrenme yolunu kolaylaştırma, bu meseleler üzerine başkalarını kıyas etmeyi mümkün hale getirmektir.

Fıkıh mezhepleri arasındaki ihtilafları konu edinen ilim dalı olan hilâfiyyât ya da ilm-i hilaf, İslâm hukukunun bir alt disiplini. İslâm hukukçuları tarafından rivayet ve görüşlerin benimsenmesi veya bir mesele hakkındaki delillerin değerlendirilerek bir görüşün tercih edilmesinden dolayı ortaya çıkan hilâfiyyat, İbn-i Haldun'a (v. 808/1406) göre fıkıh usulünün bir alt dalıdır. Molla Fenârî (v. 834/1431) ise fıkıh usulünü; "istinbata yarayan kuralları bilmek" şeklinde tanımladıktan sonra tanımdaki "istinbat" kaydının hilâfiyyâtı dışarıda bıraktığını, çünkü onun kurallarının hüküm istinbatına değil istinbat edilen hükmü korumaya yaradığını, hilaf ilmi ile uğraşan kişinin müçtehide tâbî olduğunu belirtmiştir. Sonuçta fakihlerin fıkıhın içinde gördüğü hilaf ilmi, mezhep imamları yani mezhep kuran müçtehitlerin hareket noktaları ve delillerini bilme, ilgilenip mütalaa edenleri istidlâle yatkınlaştırma ve eksersiz olma açısından son derece yararlı bir ilimdir. Çalışmamızın hilaf ilmini konu edinmesi bu yüzden büyük önem taşımaktadır. Başka bir önemli husus olarak, bir meselede herkesin kendi taklit ettiği mezhebin görüşlerini öğrenmesi uygulaması kolay olamamakta ancak diğer mezheplerin görüş ve delillerini gördükten sonra öğrenme, uygulama mümkün hale gelmektedir. Ayrıca yukarıda naklettiğimiz görüşünde Debûsî'nin işaret ettiği gibi mezheplerin ihtilaflı meselelerini ve dayandıkları delilleri bilmek, bu meseleler üzerine başkalarını kıyas etmeye yardımcı olarak toplumsal hayatta her an yapmakta olduğumuz

bir çok muamelenin fikhî hükmünü yani haram, helal, mekruh gibi ne olduğunu bilerek dünya ve ahiret dengesini sağlayarak huzurlu bir hayat sürmemizi sağlamaktadır. Aslında günümüzde, hem ülkemizde hem Dünya’da hukuk fakültelerinde karşılaştırmalı hukuk dersleri mütalaa edilerek hukuksal birikim ilerletilmeye ve hukukî düşünce geliştirilmeye çalışılmaktadır.

Debûsî’nin *Te’sîsu’n-Nazar*’ı ile başlayan hilaf ilmini konu alan eserler, yazarlarının kendi mezheplerinin görüşlerini desteklemek için kendi imamlarının delillerini ortaya koyarak çoğunlukla diğer bir mezhebin delillerini çürüterek kendi mezheplerinin görüşlerinin daha sahih ve üstün olduğunu göstermeye çalıştıkları bir çok meseleden oluşan kaynaklardır. Daha çok Hanefî ve Şâfiîlerin kaleme aldıkları hilâfiyyâta dair eserler bazen delil verilmeden sadece iki veya diğer Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine ait ihtilafları meseleler halinde sıralar, bazen de delilleri uzunca açıklarlar. Aslında hilâfiyyâta dair eserlerin her birinin kendine göre bir yazılış metodu bulunmaktadır. Mesela, bizim çalışmamızda başvurduğumuz Cessâs’ın (v. 370/981) Tahavî’nin (v. 321/933) *İhtilâfu’l-Ulemâ*’sını ihtisar ederek yazdığı *Muhtasar-u İhtilâfi’l-Ulemâ*’sı genellikle bir meseledeki ihtilaflı görüşleri zikretmekte fakat bazen delillere girmemektedir. Ama Debûsî, “el-aslu indenâ” yani “bize göre genel hukukî prensip şudur” diyerek önce Hanefîlerin hareket noktası olan hukukî prensibi zikrettikten sonra bu prensibin uygulandığı meselelerden örnekler vermiş daha sonra bu konuda karşı görüşte olan imamın görüşünü ve gerekçesini zikretmiştir. Biz de bu çalışmamızda önce Hanefîler ve Şâfiîler açısından alım-satım sözleşmesi hakkında genel nitelikte bilgi verip ardından iki mezhep arasındaki alım-satım sözleşmesi hakkındaki belli başlı ihtilaflı meseleleri ve ihtilaflarının sebeplerini belirtmeye çalıştık. Bunu yaparken ağırlıklı olarak Hanefî ve Şâfiî mezheplerinin her birine ait temel klasik fıkıh eserleri ve daha çok iki mezhep arasındaki görüş ayrılıklarına yer veren hilâfiyyâta dair eserleri inceleyip elde edilen sonuçları sistemli bir şekilde kompoze ederek sunmaya çalıştık.¹

¹ Hilafiyat hakkında daha fazla bilgi için bizim de faydalandığımız aşağıdaki eserlere bakınız: Hacı Yunus **Apaydın**, “Sıbt İbni’l –Cevzi’nin “İsârü’l-İnsaf” Adlı Hilâfiyyât Eseri Üzerinde Fukahanın Hadisler Karşısındaki Tavrı Açısından Bir İnceleme”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 7, 1990, s. 133-138; Şükrü **Özen**, “Hilâf”, *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1998, Cilt 17, s. 527-538; Osman Bayder, “İbn-i Haldûn’un İslâm Hukuku İle İlgili Görüşleri”, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara 2010 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. X ve 87-89; Abdurrahman **Candan**, “İbnü’l-Münzir’in Hayatı Hilaf İlmine Katkıları Ve El-İşraf Ala Mezahibi Ehli’l İlm Adlı Eseri”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı 9, 2007, s. 177-192;

BİRİNCİ BÖLÜM

ALIM-SATIM AKDİNİN MAHİYETİ VE ŞARTLARI

A. ALIM-SATIM AKDİNİN MAHİYETİ VE MEŞRÛİYETİ

1. Bey'in² Tanımı ve Mahiyeti

Sözlükte *satmak* ve *satın almak* anlamlarına gelen *bey'*, bir fıkıh terimi olarak “malın malla özel bir şekilde mübadele edilmesi” şeklinde tarif edilir. Hanefî fakihlerden Kâsânî (v. 587/1191) *bey'* akdini şöyle tanımlar: “Elde edilmesi istenilen bir malı, bir bedel karşılığında muayyen bir şekilde değiştirmektir.”³ Mevsilî (v. 683/1284) ise alım-satımı şu şekilde tanımlar: “Mütekavvim bir malı, mütekavvim bir mal karşılığında, mülkiyetleri nakletmek suretiyle değiştirmektir.”⁴ Bu tanımda geçen mütekavvim mal, değeri olan ve şer'an yararlanılması caiz olan maldır.

Şâfiî fakihlerden Hatîb eş-Şîrbînî (v. 977/1569) *bey'* akdini, “Bir mal veya menfaat üzerinde sürekli olarak mülkiyet ifade eden mâlî bedelli bir akit” olarak tanımlamıştır.⁵

Bu tarifler incelendiğinde genel olarak alım-satım akdi ile ilgili olarak şu noktalar öne çıkmaktadır. 1) Alım-satım akdinin konusu maldır. Ancak her türlü mal, alım-satıma konu olmaz. Bir malın alım-satıma konu olabilmesi için “mütekavvim” yani şer'an mal kabul edilen bir şey olması gerekir. 2) Alım-satım akdi, bir malın bir bedel karşılığında satılması olup bu yönüyle “muavazalı” yani bedelli akitlerdendir. 3) Alım-satım akdinin

² Metinde bundan sonra *bey'* yerine genellikle alım-satım ifadesi kullanılmıştır.

³ Alâuddin Ebî Bekr b. Mes'ûd el-Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi fî Tertîbi's-Şerâi*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Lübnan 1974, Cilt 5, s.133; Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*, Erkam Yayınları, İstanbul 1993, s.102.

⁴ Abdullah b. Mahmud Ebü'l-Fazl el-Mevsilî, *el-İhtiyar li Ta'lîlil-Muhtar*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Lübnan t.s. , II, 3.

⁵ Muhammed İbn-i Hatib eş-Şîrbînî, *el-Muğnil-Muhtac* (Çev. Soner Duman) , Miraç Yayınları, İstanbul 2010, Cilt 6, s. 482. Bundan sonraki Şîrbînî ile yapılan atıflar, eserin çevirisine aittir.

mevzuu yani gayesi, mülkiyetin sürekli olarak bir başkasına nakledilmesidir. 4) Alım-satım akdinin yapılış şekli itibariyle birtakım şartları taşıması gerekir.

Şirâ kelimesi, bey‘ ile eş anlamlıdır fakat satımı ifade de bey‘in, satın almada ise şirânın kullanımı yaygınlık kazanmıştır.⁶

Kur’an ve Sünnet’in genel ilke ve özel hükümlerini esas alarak doğan, gelişen ve İslâm hukuk ekolleri yani mezheplerle de belli bir nazarî hal alan bey‘ akdi İslâm hukukundaki diğer akitler için model bir akittir. İslâm hukûkunda bey‘ akdi, mülkiyeti nakledici, bağlayıcı, tam iki taraflı ve rızâî bir akit olup isimli akitlerin en başta gelenidir.

Akitte yer alan karşılıkların mahiyetlerine bağlı olarak satım akdinin şu dört gruba ayrılması kapsamı hakkında da bir fikir vermektedir: Her iki bedelin de ayn olması halinde *mukayaza*, ayn karşılığı deyn olursa mutlak *bey‘*, iki bedelin de deyn olması durumunda *sarf*, deynin ayn karşılığı satımı halinde de *selem* akdinden söz edilir.⁷

Kazanılacak kârın zikredilmesine göre bey‘ akdi: Müsaveme, Tevliye, Murabaha, İşrak, Vazîa. Bedellerin durumuna göre bey‘ akdi: Mutlak bey‘, Mukayada, Sarf, Selem, İstisna‘. Yapılan zamana göre bey‘ akdi: Mekruh, Mübah. Yapılan muameleye göre bey‘ akdi: Mün’akid, Gayrı Mün’akid, Mevkuf, Sahih, Batıl, Batt, Fasid, Telcie, Bey‘bi’l-Vefa, Bey‘bi’l-İstiğlal, Îne, Nafiz, Lazım, Gayrı Lazım.⁸

2. Alım-Satım Akdinin Meşruiyeti

Şartlarına uygun olarak yapılan bey‘ akdinin meşrûluğu Kitap, Sünnet ve İcma delillerine dayanır.

Kur’an’da “*Alış-veriş yaptığınızda şahit tutun*”(Bakara 2/282), “*Allah, alış-verişi helal kılmıştır*”(Bakara 2/275), “*Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin. Ancak kendi rızanızla yaptığınız ticaretle yemeniz helaldir*”(Nisa 4/29).

⁶ Ali Bardakoğlu, “Bey‘ ”, *TDV*, İstanbul 1992, Cilt 6, s.13.

⁷ Bardakoğlu, s.14.

⁸ Orhan Çeker, *İslâm Hukûkunda Akitler*, A.H.İ. Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 178.

Hız. Peygamber bizzat kendisi alış-veriş yapmış ve borçlanmışır. Nitekim “Hangi kazanç daha temizdir?” sorusuna “*Kişinin elinin emeği ile ve mebrûr alış-verişle kazandığıdır*” şeklinde cevap vermiştir.⁹ Mebrûr alış-veriş ile kastedilen ise dürüst yapılan, yalan yere yemin ve aldatma karışmayan bir ticarettir.

Müslümanlar, alış-verişin meşru olduğunda görüş birliğindedir. Akıl da bunu gerektirir. Çünkü insanın, başkasının elinde bulunan şeye ihtiyacı olur. O kimsenin de bu malı her zaman bedelsiz vermesi beklenemez. Bu durum insanları mal mübadelesine zorlar. İnsan yaratılışı bakımından medenî ilişkiler içinde bulunmaya elverişlidir. Birçok muamele gibi alım-satım da toplum halinde yaşayışın gereğidir.¹⁰

B. ALIM-SATIM AKDİNİN RÜKÜNLERİ

Akdin rükünleri konusunda Hanefiler ile Şafiiler arasında terminolojik bir farklılık mevcuttur. Şöyle ki, Hanefiler sadece irade beyanının ifadesi olan îcab ve kabulü akdin rükünü kabul ederken¹¹ Şafiiler bunun yanı sıra tarafları ve akdin konusunu da rükün olarak kabul ederler.¹² Kısaca her iki mezhebe göre akdin rükünleri şöyledir.

1. Taraflar

Taraflar, Şâfiilere göre satım akdinin rükünlerindendir.¹³ Hanefiler ise akitle ilgili genel nazariyelerine uygun olarak tarafları yani alıcı ve satıcıyı akdin müstakil rükünü değil îcab ve kabulün gereği, akdin tabîî unsuru olarak görürler.¹⁴ Şâfiilere göre tarafların akdin rükünü olmasının anlamı, akdi yapan tarafların ehliyeteye sahip olmalarıdır. Buna göre velisi izin verse de vermese de çocuğun ve delinin yaptığı akit batıldır.¹⁵ Hanefilere göre ise çocuğun yaptığı akit, velisinin onayına bağlıdır.

2. İrade Beyanı

⁹ Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992, c. 4, s. 141.

¹⁰ Döndüren, s.103-105.

¹¹ Kâsânî, *Bedâi‘*, c. 5, s. 133.

¹² Muhammed bin Muhammed bin Muhammed el-Gazzâlî, *el-Vasît fi'l-Mezheb*, Dârü's-Selâm, Basım Yeri Belirsiz 1997, Cilt 3, s. 5.

¹³ Şîrbînî, c. 6 s. 485.

¹⁴ Gazzâlî, *el-Vasît*, c. 3, s. 12; Bardakoğlu, s.14.

¹⁵ Gazzâlî, *el-Vasît*, c. 3, s. 12.

İrade beyanı yani alıcı yahut satıcıdan akit sırasında sadır olan îcap ve kabul lafızları her iki mezhepte de akdin rüknü olarak kabul edilir. Satım akdinin esası gerçekte karşılıklı rıza olmakla birlikte, rızanın kişinin iç dünyasıyla ilgili bir keyfiyet olmasından dolayı objektif bir ölçü olarak bu rızayı bildiren irade beyanı esas alınmıştır.¹⁶ Hanefilere göre bir alış-verişte ilk olarak söylenen “sattım” veya “aldım” sözleri îcap, diğer tarafın bunu izleyen “aldım” veya “sattım” sözleri kabul yerindedir.¹⁷ Şâfiîlere göre îcap, açık bir şekilde bedelli olarak temlike delalet eden sözdür. Kabul ise temlike delalet eden sözdür.¹⁸ Yani ister önce söylensin ister sonra söylensin satıcının söylediği söz îcap, alıcının söylediği söz ise kabuldür.

3. Akdin Konusu

Satım akdinin konusu, tarafların mübadele etmek istedikleri karşılıklı iki şey olup bunlar mebi‘ (satılan mal) ve semen (bedel) diye adlandırılmıştır. Hanefilere göre akdin konusu ile kastedilen satıma konu olan maldır. Semen ise akdin konusu olmayıp akdin hükmü yani sonucu olarak değerlendirilir. Fakihlerin çoğunluğuna göre ise her ikisi de akdin konusu, aynı zamanda akdin rükünleridir.¹⁹

C. ALIM-SATIM AKDİNİN ŞARTLARI VE AKDE ETKİSİ

1. İn'ikad Şartları ve Akde Etkisi

a. Taraflarla ilgili İn'ikad Şartları

Hanefilere göre akdin kurulabilmesi ve hukukî varlık kazanabilmesi için akdi yapacak tarafların temyiz kudretine sahip olmaları yeterli görülmüş, ayrıca bülûğ ve rüşd şartı getirilmemiştir. Buna göre mümeyyiz küçüğün malvarlığında hem artış hem eksiltme meydana getirme ihtimali bulunan hukukî işlemleri küçüğün kanûnî temsilcisinin önceden verdiği izin ile veya daha sonra vereceği icâzete bağlı olarak kurulmuş olur. Kanûnî temsilcisi icâzet verirse bu tasarruflar işlerlik kazanır, vermezse batıl olur. Temyiz kudretinden yoksunluk şu hallerde söz konusu olur: Yaş küçüklüğü, akıl

¹⁶ Bardakoğlu, s.15.

¹⁷ Döndüren, s.106.

¹⁸ Şirbînî , c. 6, s. 486-487.

¹⁹ Bardakoğlu, s.15.

hastalığı, (tartışmalı olmakla birlikte) sarhoşluk gibi makul davranmayı engelleyen hallerde söz konusu olur.

Şâfiî mezhebinde çocuğun temyiz gücüne sahip olması yeterli olmayıp ayrıca bülüğa veya bülüğ yaşına ermiş olması şarttır. Velisi önceden izin verse veya sonradan onaylasa dahi bülüğ çağına ulaşmamış bir çocuğun yaptığı akit batıldır.

b. Akdin Konusu ile İlgili İn'ikad Şartları

Akde konu edilen şeyin, akdin yapıldığı esnada mevcut olması gerekir. Bu itibarla akdin yapıldığı esnada mevcut olmayan şeyin satılması, doktrinde batıl sayılmıştır. Akdin konusunun (akidle yüklenilen edimin), fiilen (tabiî olarak) ve hukuken imkansız olmaması da gerekir. Akdin konusu teamüle elverişli olmalıdır. Bu cümleden olarak akdin konusunun yararlanılabilir olması ve bu yararlanmanın hukuken meşru kılınmış veya yasaklanmamış olması gerekir. Ayrıca akde konu edilecek şeyin belirlenmiş veya belirlenebilir olması da şarttır. Akdin konusu satıcının mülkiyeti altında olmalı ve akit anında teslim edilebilir halde olmalıdır. Ayrıca Şâfiîlere göre akdin konusunun dinen temiz olması gerekirken Hanefilerde bu şart değildir.

c. İrade Beyanı İle İlgili İn'ikad Şartları

Akdin kurulabilmesi için beyan edilen iradelerin aynı mecliste ve birbirine uygun olması şarttır. Akit meclisi, Hanefilere göre, îcab ile başlayıp karşı tarafın kabulü, dolayısı ile tarafların anlaşmalarıyla sona eren ve akit görüşmelerinin ihlal edilmediği zaman dilimidir. Şâfiîlere göre îcabla kabul arasında büyük bir fasıla bulunmamak şartıyla kabulün îcaptan sonra olması gerekir. Şafiilere göre akit meclisi alıcı ve satıcının bulundukları mekandır. Bu mekan terk edilmediği sürece alıcı veya satıcı muhayyerlik hakkına sahiptir. Ancak îcap ve kabul arasına giren uzun fasıla, alıcının kabulden vazgeçmesi manasına gelir.

Sayılan bu in'ikad şartlarından biri ya da bir kaçının bulunmaması halinde akit kurulamaz, dolayısıyla böyle bir akit batıldır, hiçbir meşru sonuç doğurmaz.²⁰

²⁰ Kâsânî, c.5, s.135vd. ; Şirbînî , c.6, s.531;Döndüren, s.120; Bardakoğlu, s.14-17; Vehbe **ez-Zühaylî**, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu* (Çev. Komisyon), Feza Yayıncılık, İstanbul 1990, Cilt 5, s. 231; H. Yunus

2. Sıhhat Şartları ve Akde Etkisi

Hanefilere göre akitlere ait sıhhat şartları genel ve özel olmak üzere ikiye ayrılır.

a. Genel Şartlar

Genel şartlar şunlardır: 1) Bedellerin malum olması gerekir. Yani akdin sahih olması için bedellerin (mebi‘ ve semen) anlaşmazlığa sebep olmayacak şekilde biliniyor olması gerekir. 2) Akdin garardan yani makul olmayan bir ölçüde risk, şüphe ve bilinmezlikten uzak olması. 3) Akdin taraflarının, zorlama olmadan kendi rızalarıyla akit yapmaları. 4) Satışa bir süre koyulmamalı. Yani bir malı üç aylığına satmak gibi bir şart koşulamaz. 5) Mebi‘in alıcıya teslimi satıcıya zarar açmamalı. Mesela ceketlik bir kumaşın bir kısmı satın alınırsa geriye kalan kısmını da satıcı değerlendiremiyorsa bu satım akdi satıcıya zarar açtığından sıhhat şartı eksik bir akit olur.

b. Özel Şartlar

Bazı satış çeşitlerinin kendilerine has şartları vardır. Mesela, menkul mallar kabzdan önce satılamaz. Çünkü kabzdan önce mal telef olursa satıcı ifaya güç yetiremez. Murabaha, tevliye, vazîa gibi satışlarda önceki satış bedelinin bilinmesi bu satışlara ait özel bir şarttır. Ayrıca sarf akdinde bedellerin peşin verilmesi, selem akdinde paranın peşin, standart malın veresiye olması gibi şartlar bu akitlere ait özel şartlardır.

Sıhhat şartlarının biri yahut birkaçı eksik olursa akit fasid olur ve ilgili taraf akdi feshetme hakkına sahip olur. Böylece akdin yol açabileceği zararlara karşı taraflar kendini koruyabilir. Fasid akit nazariyesi Hanefilere has bir görüştür. Hanefiler, aslı itibariyle meşru, vasfı itibariyle gayri meşru akitleri fasid akit diye tanımlarlar. Burada akdin aslından kasıtları ise akdin temel unsurları ve kuruluş şartlarıdır.

Hanefilere göre fasid akit, ilgili tarafa fesih hakkı verse de kabzdan önce hiçbir hukukî sonuç doğurmamakla birlikte esas itibariyle kurulmuş sayılır. Şayet satıcının izniyle kabz gerçekleşmişse mülkiyet sonucu doğar fakat fasid akitle sağlanan bu mülkiyet “Habis” olarak değerlendirilir ve iadesi şer‘an vacip olarak nitelendirilir. Bu yüzden

fasid akitle mülkiyete geçen maldan faydalanma veya o malı tüketme, kullanma v.s. dinen haram sayılmıştır. Eğer mal akdin icrası esnasındaki durumunu koruyorsa ve fesih, tarafların dışındaki kişilerin o mal üzerinde kazandıkları hakları iptal etmiyorsa taraflar akdi fesh etmekle yükümlüdürler. Taraflar feshetmezse hâkim re'sen ya da talep üzerine akdi iptal eder. Ancak herhangi bir yolla fesadın giderilmesi mümkünse feshe gidilmeden fesada sebep olan durum ortadan kaldırılarak akit sahihe dönüştürülebilir.

Şâfiîler ise nehyin, yasaklanan şeyin aslına ve ayrılmaz vasfına ilişkin olması arasında bir ayrım gözetmeksizin onun haram olduğunu, haram olan bir şeyin ise şer'î bir hükme sebep olamayacağını ileri sürerler. Buna bağlı olarak fasit olarak kurulan bir akitte fesat sebebi ortadan kaldırılmakla akit, sahih hale dönüşmez.²¹

3. Nefaz Şartları ve Akde Etkisi

Mebi'in satıcının kendi mülkiyetinde olması ya da akdi vekîl/velî/vasî'den birinin yapması ayrıca mebi'de satıcıdan başkasının hakkı olmaması akdin nefaz şartlarıdır. Mesela, Hanefîlere göre yetkisiz temsilcinin (fuzûlî) satışı nâfiz değildir. Yetkisiz temsilcinin satışı mevkuf olarak kurulur ve eğer mülk sahibi icazet verirse satış yürürlük kazanır. Aksi halde kurulduğu andan itibaren batıl sayılır ve sonuç doğurmaz.

Şâfiîlere göre mülk veya velayet satım akdinin in'ikad şartları olduğundan yetkisiz temsilcinin satışı batıldır.²² Bu konuda şu misal de zikredilmelidir: İçinde kiracının oturmakta olduğu bir mülk satılırsa, bu satış mevkuf olur. Çünkü kiracının kira süresi bitene kadar hakkı bulunmaktadır. Fakat hak sahibi olan kiracı icazet verirse bu satış nâfiz olur.²³

4. Lüzum Şartları ve Akde Etkisi

Bir alım-satım sözleşmesinin bağlayıcı yani lâzım olması için sözleşmeyi yapan taraflara fesih imkanı veren muhayyerliklerin hiç birinin bulunmaması gerekir. Satıcı veya müşteriye satışı feshetme imkanı veren muhayyerliklerin bazıları şunlardır: Şart muhayyerliği, görme muhayyerliği, ayıp muhayyerliği ile birleşen aldatma

²¹ Döndüren, s. 124-129; Hacı Yunus **Apaydın**, "Fesad", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1995, Cilt 12, s. 417-421.

²² Kâsânî, c. 5, s. 148; Döndüren, s. 130-132.

²³ Döndüren, s. 133.

muhayyerliği. Bu muhayyerlik haklarından birine sahip olan kişi satışı feshetme veya kabul etme arasında seçimlik hakka sahiptir.²⁴

D. ALIM-SATIM AKDİNİN SONUÇLARI

Alım-satım akdinin sonuçları diğer bir ifadeyle gayesi ve hükmü, satılan malın mülkiyetinin alıcıya, satış bedelinin mülkiyetinin satıcıya geçmesidir. Ayrıca alım-satım akdi sonucunda mebi'e bağlı olan bir takım tamamlayıcı parça ve unsurların da mülkiyeti alıcıya geçer. Mesela bahçeli bir ev satılsa, içindeki yollar, dışa veya genel yola çıkan ara yollar, su kuyusu v.s. satış sırasında şart koşulmasa dahi satışa dahil olur. Fakat yapıya bitişik olmayan bağımsız merdiven v.s. varsa özel olarak konuşulmazsa satışa dahil olmaz.²⁵

E. ALIM-SATIM AKDİNİN SONA ERMESİ

Alım-satım akdinin sona ermesinin en tabiî yolu, tarafların akitten doğan borçlarını karşılıklı olarak ifa etmeleridir. Fasid bir akdin feshedilmesi veya konusunun ortadan kalkıp yerine makul bir ikamenin mümkün olmaması halinde akdin kendiliğinden sona ermiş olması yani infisah etmesi de akdi sona erdirir. Ayrıca muhayyerlik hakkı bulunan tarafın bu hakkını kullanarak akdi feshetmesi ile de akit sona ermiş olur. Batıl akit hukuken varlık kazanamadığından sona ermesi de söz konusu edilemez.²⁶

²⁴ Döndüren, s. 133-134.

²⁵ Döndüren, s. 138.

²⁶ Apaydın, "Akit", s. 106.

İKİNCİ BÖLÜM

ALIM-SATIM İLE İLGİLİ İKİ MEZHEP ARASINDAKİ İHTİLAFLI MESELELER

A. TARAFLAR İLE İLGİLİ İHTİLAFLI MESELELER

Mesele 1: A‘manın (Gözleri Görmeyenin) Alım-satımı

Alma olsun satma olsun, gözleri görmeyenin alım-satımı Hanefîlere göre caizdir. Çünkü Hanefîlere göre insanlar gözleri görmeyenlerle iş yapmayı yadırgamaksızın örf haline getirmişlerdir. İnsanların bir şeyi yadırgamaksızın örf haline getirmeleri ise bu mezhebin fakihlerine göre dinde geçerli bir delildir.²⁷

Şâfiîlere göre önceleri gözleri görürken sonra görmez olmuşsa a‘manın alım-satımı caizdir fakat doğuştan gözleri görmüyorsa caiz değildir. Çünkü o eşyanın niteliğini bilemez.²⁸

Mesele 2: Çocuğun Tasarrufları

Hanefî mezhebinde, akdin kurulabilmesi ve hukukî varlık kazanabilmesi için akdi yapacak tarafların temyiz kudretine sahip olmaları yeterli görülmüş, ayrıca bülûğ ve rüşd şartı getirilmemiştir. Buna göre mümeyyiz çocuğun mal varlığında hem artış hem eksiltme meydana getirme ihtimali bulunan hukukî işlemleri çocuğun kanunî temsilcisinin önceden verdiği muvafakat ile veya daha sonra vereceği onaya bağlı olarak kurulmuş olur. Kanunî temsilcisi icazet verirse bu tasarruflar işlerlik kazanır,

²⁷ M. Ahmed b. Ebî Sehl **es-Serahsî**, *el-Mebsût* (Çev. Komisyon) Editör: M. Cevat Akşit, Gümüşev Yayınları, İstanbul 2008, Cilt 13, s. 109. Bundan sonraki Serahsî ile yapılan atıflar eserin çevirisine aittir. Ebi'l-Hüseyn Ahmed İbn M. İbn Cafer el-Bağdadî **el-Kudûrî**, *et-Tecrîd*, Darü'l-İslâm, Kahire 2004, Cilt 5, s. 2603; Carullah Ebu'l-Kasım Muhammed b. Ömer **ez-Zemahşerî**, *Ruûsu'l-Mesâil*, Darü'l-Beşairu'l-İslâmî, Beyrut 1987, s. 292; Mevsilî, c. 2, s. 10.

²⁸ Ebû İbrahim İsmail İbn Yahya İbn İsmail **el-Müzenî**, *Muhtasarü'l- Müzenî*, Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Lübnan 1998, 124.

vermezse batıl olur. Hanefilere göre, tasarrufta esas olan velinin iznidir, küçüğün kendisi değildir. Küçük tellal gibi olup akdi yapan velisidir.²⁹

Şâfiî mezhebinde çocuğun temyiz gücüne sahip olması yeterli olmayıp, ayrıca çocuğun bülüğa ya da bülüğ yaşına ermiş olması şarttır. Şafiilerin bu konuda delili “*Allah’ın sizin için geçim kaynağı yaptığı mallarınızı beyinsizlere vermeyin*”(Nisa 4/5) âyetidir.³⁰

Mesele 3: Kölenin Tasarrufları

Züfer hariç Hanefilere göre bir köleye sahibi ticaret yapması için izin verse her türlü ticareti yapabilir. İmam Züfer’e göre ise köle sadece sahibinin izin verdiği ticareti yapabilir. Hanefilerin çoğunluğuna göre prensip, bölünemeyen bir şeyin bir kısmının mevcut olması, tamamının mevcut olması gibidir. Züfer’e göre ise bir şeyin bir kısmının var olması, tamamının var olması gibi değildir. Bu konudaki Hanefilerin görüş ayrılıklarının sebebi bu prensiplerdir.³¹

Şâfiîlere göre ticaret yapmak için yetkili kılınan köle, verilen yetkiye göre hareket eder. Şayet belli bir çeşit ticaret yapmak üzere yetkili kılınmışsa sadece o çeşit ticareti yapabilir. Çünkü tasarruf hakkı, verilen izinden kaynaklanmaktadır, bu yüzden tasarrufu da izin verilenle sınırlı olur.³²

Bir şahıs kölesini ticaret yaparken görse ama sussa, Hanefilere göre, bu sükut ticarete izin sayılır. Çünkü, susma delalet yoluyla izin sayılır. Nasıl ki bir kız babasından evlenmek için izin istediğinde babasının susması izin yerine geçerse bu durum da öyledir. Bu konuda Züfer, farklı düşünmektedir. O’na göre susma ihtimal içeren bir haldir. Bu yüzden susma izin sayılmaz.³³

²⁹ Zemahşerî, s. 293; Kudûrî, c. 5, s. 2612; Kâsânî, c.5, s. 135; Apaydın, “Akit”, s. 103.

³⁰ Zühaylî, c. 5, s. 233; Şirbînî, c. 6, s. 511; Apaydın, “Akit”, s. 103; **Ebû Şuca’** Muhammed İbn Ali İbn Şuayb İbn Dehhân, *Takvîmu’n-Nazar*, Mektebetü’r-Rüşd, Riyad 2001, c. 2, s. 319.

³¹ Zemahşerî, s. 294; Ebû Zeyd Ubeydullah İbn Ömer İbn İ. Ed-Debûsî, *Te’sîsü’n-Nazar (Mukayeseli İslâm Hukuk Düşüncesinin Temellendirilmesi)*, (Çev. Ferhat Koca), Ankara Okulu, Ankara 2002, s. 173.

³² Ebû Zekerîyya Muhyiddin b. Şeref **en-Nevevî**, *el-Minhacü’t-Tâlibîn*, Darü’l-Minhac, Lübnan 2005, s. 235; Şirbînî, c. 7, s. 448-449.

³³ Zemahşerî, s. 294-295; Mevsîlî, c. 2, s. 100.

Şâfiîler de Züfer gibi susmanın izin yerine geçmeyeceğini söylemişlerdir. Onlara göre kölenin tasarrufu izine muhtaçtır susmak ise izin yerine geçmez.³⁴

Mesele 4: Taraflardan Birinin Diğerinin Haberi Olmadan Akdi Feshetmesi

Ebû Hanife ve Muhammed'e göre böyle bir fesih sahih değildir. Bu konudaki delilleri alış-verişin karşılıklı rıza ile olmasının gerektiği bildirilen âyet-i kerimedir.³⁵ Ayrıca bu iki imam tarafından bu konuda şu şekilde bir açıklama yapılmıştır: “Habersiz fesih mevkuftur. Eğer muhayyerlik süresinde karşı taraf fesihten haberdar olursa geçerli olur. Muhayyerlik süresi bitinceye kadar diğer tarafın fesihten haberi olmazsa akit lâzım olur. Çünkü fesih başkasının hakkında bir tasarruftur. Zira akitte, tarafların her birinin hakkı vardır. Tarafların herhangi biri diğerinin bilgisi olmadan akdi feshetme hakkına sahip değildir. Çünkü bunda zarar vardır.”³⁶

Ebû Yusuf'dan gelen iki rivayetten birincisine göre, eğer muhayyerlik hakkı satıcıya aitse müşterinin feshi bilmesi gerekmez. Ama muhayyerlik hakkı müşteriye aitse satıcının feshi bilmesi şarttır. Diğer rivayete göre, karşı taraf feshi bilmesi de olur. Çünkü her iki taraftan kim feshetmişse, muhayyerliği bulunmayan karşı tarafın verdiği yetki ile fesih yetkisine sahip olmuştur. Dolayısıyla fesih onun bilgisine bağlı olmaz.

Hanefî imamlar arasındaki bu ihtilaf şart ve görme muhayyerliğindedir. Ayıp muhayyerliğinde ise feshin satıcının bilgisi dahilinde olmasının şart olduğunda ittifak halindedirler.³⁷

Şâfiîlere göre ayıp ve şart muhayyerliklerinde taraflardan birinin karşı tarafın olmadığı bir yerde akdi feshi caizdir. Çünkü karşı taraf, onun lehine muhayyerliğe razı olunca dilediği zaman akdi feshetmesine izin vermiş gibidir. Dolayısıyla fesih esnasında onun hazır olmasına gerek yoktur. Ayrıca fesih akdin kaldırılmasıdır. Karşı tarafın rızasına ihtiyaç yoktur.³⁸

³⁴ Ebû İshak İbrahim b. Ali **eş-Şîrâzî**, *el-Mühezzeb*, Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Lübnan 1995, Cilt 2, s. 235; Nevevî, *el-Minhac*, s. 235; Şîrbînî, c. 7, s. 453.

³⁵ En-Nisa, 4/29.

³⁶ Zühaylî, c. 5, s. 401.

³⁷ Kudûrî, c. 5, s. 2274; Kâsânî, c. 5, s. 273; Zühaylî, c. 5, s. 401-402; Burhâneddîn Ebi'l-Hüseyn Ali ibn-i Ebî Bekir İbn-i A. **El-Merğînânî**, *el-Hidaye*, Kahraman Yayınları, İstanbul 1986, Cilt 3, s. 29-30; Sibt **İbni'l-Cevzî**, *İsâru'l-İnsâf*, Daru's-Selam, 1987, s. 314-315.

³⁸ Zühaylî, c. 5, s. 402; Şîrbînî, c. 7, s. 157.

Mesele 5: Fuzûlînin Tasarrufları

Hanefîlere göre fuzûlî yani yetkisiz temsilcinin başkasına ait bir malı satması, mal sahibinin bu satışı kabul etmesi şartına bağlı olarak meydana gelir. Mal sahibi izin verirse satış baştan itibaren geçerlilik kazanır. İzin vermezse satış ortadan kalkar. Yetkisiz temsilci başkası adına mal satın alırsa; eğer malı alırken kendi adına aldığını belirtmişse satın alma kendi adına sonuç doğurur. Çünkü prensip olarak akdi yapanlar aksi belirtilmedikçe bunu kendi adlarına yapmış sayılırlar. Yetkisiz temsilci, satın almayı başkası adına yaptığını söyler veya kendisi eksik ehliyetli olması yüzünden akit onun üzerinde yürürlük kazanmazsa, akit kendisi adına satın alınan kimsenin icazetine bağlı olarak meydana gelir. O kişi bu satın almayı kabul ederse akit yürürlük kazanır. Bu durumda fuzûlî akde ait hakların kendisine döndüğü bir vekil olarak kabul edilir.³⁹

Hanefîlerin bu konudaki delili şu hadistir: “Hz. Peygamber Hâkim b. Hizam’a kurbanlık bir koyun satın alması için bir dinar vermiş o da bu bir dinarla iki tane koyun satın almış, bunlardan birini bir dinara satarak Hz. Peygambere bir dinar ve bir koyunla gelmiş, bunun üzerine Hz. Peygamber, Hâkim b. Hizam’ı övmüş ve “Allah bu yaptığın alış-verişte sana bereket ihsan etsin!” buyurarak, onun için bereketle dua etmiştir.”⁴⁰ Hanefîler bu hadiste Nebî (sas)’ın ikinci koyunun satın alınmasını emretmediği halde buna itiraz etmediği için fuzûlînin akdine Hz. Peygamberin izin verdiğini anlamışlardır.⁴¹

Bu konuda Şâfiî’ye ait iki görüş bulunmaktadır. Birinci görüşe göre yetkisiz temsilcinin yaptığı akit geçersizdir. Çünkü Hz. Peygamber “*Sahip olunan şey dışındaki şeylerde satım yoktur*”⁴² buyurmuşlardır. Diğer görüş Şâfiî’nin eski görüşüdür. Nitekim Nevevî’nin tercihiye göre fuzûlînin tasarrufları mevkuftur. Râfiî’nin Cüveynî’den naklettiği bir görüşe göre yetkisiz temsilcinin tasarrufu sahih ancak mülkiyeti mevkuftur. Şayet mal sahibi veya velisi akdi onaylarsa akit yürürlük kazanır. Aksi takdirde yürürlük kazanmaz. Bunun delili Buhârî’nin mürsel olarak, Ebû Dâvud, Tirmizî ve İbn-i Mâce’nin de sahih senetle Urve el-Bânkî’den rivayet ettikleri şu

³⁹ Döndüren, s. 131-132.

⁴⁰ Süleyman b. El-Eş’as b. İshak es-Sicistânî **Ebû Dâvud**, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992, Büyü’, 27.

⁴¹ Döndüren, s. 131-132; Kâsânî, c.5, s.148; Sıbt İbni’l-Cevzî, s.305-308.

⁴² Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre **et-Tirmizî**, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992, Talak, 6. Tirmizî, bu hadisin hasen olduğunu söylemiştir. Ebû Dâvud, Talak, 7.

hadistir: “*Resûlullah (sas) kendisi için bir koyun almam için bana bir dinar verdi. Ben bu dinarla iki koyun satın aldım. Bunlardan birini bir dinara sattım ve Hz. Peygamber’e bir koyun ve bir dinarı getirdim, durumu anlattım. Bunun üzerine Hz. Peygamber benim için şöyle dua etti: “Allah senin sağ elinle yapmış olduğun akitleri bereketli kılsın.” Bu tarihten sonra Urve toprak bile satın alsa ondan kâr ediyordu.*”⁴³ İmam Şâfiî bunu *el-Umm*’de ifade etmiş bir grup âlim de bunu İmam Şâfiî’nin görüşü olarak nakletmiştir. Nevevî, *Ziyâdetü’r-Ravda*’da bu görüşün delil yönünden daha güçlü olduğunu belirtmiştir. İlk görüşü destekleyenler, Urve’nin Hz. Peygamber’e mutlak olarak vekil olduğunu düşünmektedirler ve koyunu teslim etmesini de buna gerekçe olarak göstermektedirler. Oysa fuzûlînin satışını caiz görenler de mal sahibinin izni olmadan malın tesliminin caiz olmadığını savunmaktadırlar. Bu konuyla ilgili özetle bunları nakleden Şirbînî şu açıklamalarla sözlerine son vermektedir: “Dikkate alınacak olan şey akit sırasında tasarrufa izin verme yetkisine sahip olan kişinin onayıdır.”⁴⁴

B. MUHAYYERLİKLERLE İLGİLİ İHTİLAFLI MESELELER

Mesele 6: Görme Muhayyerliği

Hanefîlere göre görmediği bir malı alan kişi görünce muhayyer olur. Dilerse akdi geçerli kılar dilerse fesheder.⁴⁵ Görmediği bir malı satan satıcının ise muhayyerlik hakkı yoktur. Ebû Hanîfe, görmediğini satanın muhayyer olduğunu söylemiş fakat daha sonra muhayyer olmadığını söyleyerek önceki görüşünden dönmüştür.⁴⁶

Bu konuda Hanefîlerin delilleri şu hadislerdir: “*Kim görmediği bir şeyi satın alırsa, görünce muhayyerdur.*”⁴⁷ Yine rivayet edildiğine göre Osman b. Affan kendisine ait bir araziye, Talha b. Ubeydullah’a sattı. Bu araziye her ikisi de görmemişlerdi. Osman’a bu satışta aldandığı söylenildi. O da “Ben görmediğimi sattığım için muhayyerlik hakkım var” dedi. Talha’ya da bu alış-verişte aldandın denildi. O da “Ben görmediğimi satın aldığım için muhayyerlik hakkım var” dedi. Bunun üzerine Cübeyr b. Mut’im’i aralarında hakem tayin ettiler. Cübeyr de Talha lehine muhayyerlik verdi.⁴⁸

⁴³ Tirmizî, Menakıb, 28.

⁴⁴ Şirbînî, c. 6, s. 556-558.

⁴⁵ Serahsî, c. 13, s. 96. ; Döndüren, s. 83.

⁴⁶ Serahsî, c. 13, s. 100.

⁴⁷ Abdullah b. Yûsuf **ez-Zeylaî**, *Nasbu’r-Raye li Ehadisi’l-Hidaye*, el-Mektebetü’l-İslamiyye, 1973, Cilt 4, s. 9.

⁴⁸ Zeylaî, c. 4, s. 9.

Mevsılî, bu olaya şahit olan sahabenin hiçbir itirazda bulunmadığını söyleyerek görme muhayyerliğinin meşru oluşuna dair icma oluştuğunu belirtmiştir.⁴⁹

Şâfiî'den rivayet edilen iki görüşten daha güçlü olanına göre akit meclisinde bulunsa bile akdin taraflarının görmedikleri malı alıp satmaları garar satımının yasaklanması sebebiyle sahih değildir. Diğer görüşe göre cinsi ve türü açıklanarak nitelendiğinde bu nitelemeye dayalı olarak satım akdi sahih olur. Bu ikinci görüş esas alındığında müşteri malı gördüğünde tarif edildiği şekilde bulsa bile görme muhayyerliğine sahip olur. Çünkü hadiste “*Haber yoluyla öğrenmek gözle görmek gibi değildir*” buyrulmuştur.⁵⁰ Satıcının görmediği bir malını satması durumunda ise Şâfiîlere göre satıcının görme muhayyerliği yoktur. Ancak nasıl ki müşteri malın akitte belirtilenden daha eksik olduğunu gördüğünde muhayyerliğe sahip oluyorsa satıcı da malın belirttiğinden daha fazla olduğunu görürse muhayyerliğe sahip olur. Bu görüşün delili şu hadistir: “*Bir kimse görmediği bir malı satın aldığı anda malı gördükten sonra akdi devam ettirip ettirmeme konusunda seçimlik hakka sahiptir.*”⁵¹

Mesele 7: Şart Muhayyerliğinin Miras Olarak İntikali

Hanefîlere göre bir kişi muhayyer olarak bir şey satın alsın sonra muhayyerlik müddetinde ölse, akit bağlayıcı olur. Ölenin varislerine akdi feshetmek ya da onaylamak şeklinde bir muhayyerlik hakkı tanınmaz.⁵²

Hanefîlerin gerekçeleri özetle şu şekildedir: Satım akdi, muhayyerlikle birlikte kurulur. Muhayyerlik, bu hakka sahip olanın akdi reddedebilme iradesidir. Bu irade ölümle başkasına geçmez. Çünkü onun iradesi bir niteliktir. Bu niteliğin başkasına geçme imkanı yoktur. Sadece mirasçıya geçme imkanı olan şeylere mirasçı olunur. Akit söylenip gitmiş bir söz olduğu için yani maddî bir varlığı olmadığı için mirasçıya geçmez.⁵³ Muhayyerlik hakkı, istek ve iradeden başka bir şey değildir. Bunların başkasına intikali mümkün değildir. Miras, intikale elverişli durumlarda gerçekleşir.⁵⁴

⁴⁹ Mevsılî, c. 2, s. 16.

⁵⁰ Ahmed b. Hanbel, c. 1, s. 271.

⁵¹ Ahmed b. El-Hüseyn b. Ali b. Mûsâ Ebû Bekr **Beyhakî**, *es-Sünenü'l-Kebîr*, Mektebetü Dârü-Sadr, Beyrut h. 1352, Buyû‘, Cilt 5, s. 268; Şirbînî, c. 6, s. 574-576.

⁵² Sibt İbni'l-Cevzî, s. 313.

⁵³ Serahsî, c. 13, s. 61.

⁵⁴ Mevsılî, c. 2, s. 13; Merğînânî, c. 3, s. 30.

Şâfiîlere göre şart muhayyerliği varislere geçebilen bir haktır. Şîrâzî, ölen kişinin malı kime miras kalıyorsa muhayyerlik hakkının da ona miras kalacağını söyler.⁵⁵ Şâfiîlerin bu konudaki delili “*Kim ölür ve borç bırakırsa, borcu Allah’a ve Resûlüne aittir. Kim ölür bir şey bırakırsa varislerine aittir*”⁵⁶ şeklindeki hadistir.⁵⁷

Mesele 8: Muhayyerlik Süresinde Malın Mülkiyeti Kime Aittir?

Hanefîlerden Ebû Yûsuf ve Muhammed’e göre alıcının muhayyerliği, malın mülkiyetine girmesine engel değildir. Muhayyerlik hakkını kullanarak malı geri vermesi, malı mülkiyetinden çıkarması gibidir. Ebû Hanife’ye göre ise alıcının muhayyer olması, malın alıcının mülkiyetine girmesine engeldir.

Satıcının muhayyerlik hakkı varsa, Ebû Hanife’ye göre sattığı malın semeni mülkiyetine geçmez. Ebû Yûsuf ve Muhammed’e göre ise geçer. Bu mülkiyetle ilgili meselelerde Ebû Hanife’nin delili “*Hiz. Peygamber, satış ve şartı nehyetti*”⁵⁸ şeklindeki hadistir. Diğer iki imamın delilleri ise alım ve satımı tecviz eden naslardır.⁵⁹

Bu konuda Şâfiîlere ait üç görüş bulunmaktadır. Daha güçlü görüşe göre meclis muhayyerliğinde veya satıcı için muhayyerliğin şart koşulduğu şart muhayyerliğinde, satılan malın mülkiyeti ve ona bağlı şeyler satıcıya aittir. Şart muhayyerliği müşteri lehine koşulmuşsa malın mülkiyeti müşteriye aittir. Bunun sebebini Şîrbînî şu şekilde açıklar: “İki taraftan kim muhayyerlik hakkına sahipse malda tasarrufta bulunma hakkı da yalnızca ona aittir, tasarrufun geçerli olması, onun mala malik olduğuna delildir.” Bu birinci görüşe göre, şayet muhayyerlik hem alıcı hem satıcı içinse malın mülkiyeti mevkuftur, çünkü taraflardan birisi diğerine göre daha öncelikli olmadığından bu konuda kesin bir karar verilemez. Satım akdi tamamlanırsa yukarıda belirtilen durumlarda malın mülkiyetinin akit anından itibaren müşteriye ait olduğu anlaşılmış olur. Eğer akit tamamlanmazsa mülkiyetin satıcıya ait olduğu, onun mülkiyetinden hiç çıkmamış olduğu anlaşılmış olur.

⁵⁵ Şîrâzî, c. 2, s. 6; Ebû Zekerîyya Muhyiddin b. Şeref en-Nevevî, *Kitâbu’l-Mecmu’ Şerhu’l-Mühezzeb li’ş-Şîrâzî*, Mektebetü’l-İrşad, Cidde t.s. , Cilt 9, s. 245-246.

⁵⁶ Ahmed b. Hanbel, c. 3, s. 215.

⁵⁷ Ahmed İbn-i Ferah el-Lahmî, *Muhtasar-ı Hilâfiyyât-ı Beyhakî*, Mektebetü’r-Rüşd, Riyad 1997, Cilt 3, s. 276.

⁵⁸ Zeylaî, c. 4, s. 17.

⁵⁹ Sibt İbnî’l-Cevzî, s. 314; Serahsî, c. 13, s. 91-94.

Şâfiîlerdeki ikinci görüşe göre îcap ve kabul ile satım akdi tamamlanmış olduğundan malın mülkiyetinin her halükarda müşteriye ait olduğu kabul edilir. Üçüncü görüşe göre ise malın mülkiyeti mutlak olarak satıcıya ait olur.⁶⁰

Mesele 9: Şart Muhayyerliğinin Süresi

Ebû Hanife ve Züfer'e göre şart muhayyerliğinin süresi üç gün veya daha az olarak takdir edilmelidir. Ebû Yûsuf ve Muhammed'e göre ise sürenin belirli olması halinde üç günden fazla olabilir.

Ebû Yûsuf ve Muhammed'in bu konudaki gerekçesi “*Müslümanlar şartlarına bağlı kalırlar*”⁶¹ hadisidir. Bu hadise göre muhayyerlik bir ay bile şart koşulsa şarta uyulması gerekir. Rivayete göre İbn Ömer, bir dişi deve satışında alıcıya iki ay muhayyerlik vermiştir. Bunun aklî delili de muhayyerlik süresinin şart olarak akdin kapsamına dahil olmasıdır. O halde bu süre vade gibi üç gün takdir edilemez. Çünkü, muhayyerlik şartını caiz görmemize aklî gerekçe oluşturan hususta üç gün, üç günden fazlası gibidir. Ayrıca bu muhayyerlik ayıp ve görme muhayyerliği ile kefalet akdine kıyas edilmiştir. Bunlarda üç günden fazlası caiz olduğu gibi burada da caizdir.

Ebû Hanife'nin gerekçesi ise “*H. Peygamber, muhayyerlik süresini üç gün takdir etti*” hadisidir.⁶² Dînî takdir, ya fazlalığı ve eksikliği ya da bunlardan birine mani olmak için yapılır. Buradaki sınırlama, eksikliğe mani olmak için değildir. Çünkü üç günden az muhayyerlik şart koşturmak caizdir. Şu halde bu sınırlama fazlalığa mani olmak içindir. Eğer bu fazlalığa mani olmasaydı, sınırlamanın faydası olmazdı. H. Peygamberin açıkça ifade ettiği bir takdirin faydasız bırakılması ise caiz değildir. Çünkü o, hükümleri beyanda aklî yönden zaaf içinde değildir. Üstelik muhayyerliğin şart koşulması sebebiyle akitte bir garar bulunur. Sürenin uzamasıyla bu belirsizlik artar. Züfer'e göre üç günden fazla muhayyerlik şart koşunca akit fasid olacağı için bu şart koşturmak caiz değildir.⁶³

⁶⁰ Nevevî, *el-Mecmu'*, c. 9, s. 254; Muhammed İbn-i Hatib eş- Şirbînî, *Muğni'l-Muhtac*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut 1997, Cilt 2, s. 64-65 (eserin aslı); Şirbînî, c. 7, s. 158; Ebû Şuca, c. 2, s. 202.

⁶¹ Beyhakî, c. 6, s. 79.

⁶² Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, Çağrı yayınları, İstanbul 1992, Buyu'64, **Müslim** b. Haccac el-Kuşeyrî Ebu'l-Hüseyn, *Sahih*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992, Buyu'24.

⁶³ Serahsî, c. 13, s. 58-60; Merğînânî, c. 3, s. 27; Mevsilî, c. 2, s. 12-13; Debûsî, s. 168.

Şâfiîlere göre üç günden fazla olmayan belli bir süre içinde muhayyerlik şart koşturca caizdir. Üç günden fazla muhayyerlik şart koşulursa satış batıl olur.⁶⁴ Üç günden fazla muhayyerlik şart koşulup ta üç gün bitmeden fazlalık düşölürse de akit batıl olarak kalır.⁶⁵ Şâfiîlerin bu konudaki delili, garar içeren alım-satımın Hz. Peygamber tarafından yasaklanmasıdır.⁶⁶ Diğer bir gerekçe de şudur: “Ensardan bir adam, yaptığı alış-verişlerde sürekli aldanıyordu. Durumu Hz. Peygambere şikayet edince, Hz. Peygamber, “Alım-satım yaptığında karşıdakine, aldatma yok, de” buyurdu.⁶⁷ Bir başka rivayette ise “Benim üç gün muhayyerlik hakkım var, de”⁶⁸ buyurdu. Şu halde müşterinin muhayyerlik hakkı bu nass ile sabit olmaktadır. Satıcı da ona kıyasla aynı hükme tâbî kılınmıştır. Üç günün üzerindeki zaman ise asıl olan prensibe bağılı olarak yasak olma halinde kalmıştır.⁶⁹

Mesele 10: Satın Aldığı Seyyib (Dul) Cariye ile İlişkide Bulunduktan Sonra Cariyede Bir Kusur Bulan Kişi Cariyeyi İade Hakkına Sahip midir?

Seyyib, hem cinsel ilişkide bulunmuş (er görmüş) kadın hem de gerek ölüm gerekse boşama sebebiyle kocasından ayrılmış (dul) kadın anlamındadır. Şâfiî, duhul dışında bekaretini kaybedenleri de seyyib olarak adlandırır.⁷⁰

Hanefîlere göre müşteri, cinsel ilişki kurduysa artık seyyib cariyeyi geri iade edemez. Delilleri, sahabenin bu konudaki icma’ıdır. Şöyle ki, “Ali ve İbn Mes’ud, cariyeye ilişki kurulduktan sonra geri verilemeyeceğini söylerlerdi. Ömer ve Zeyd b. Sabit ise şöyle söylerlerdi: “Alıcı böyle bir cariyeyi geri verebilir. Ama onunla birlikte, bakire ise değerinin onda birini, dul ise yirmide birini geri verir.” Bu sahabiler, alıcının kurduğu cinsel ilişkinin karşılıksız olmadığında görüş birliği içindedirler. Onlar cinsel ilişkinin cariyeye karşı işlenmiş bir cinayet⁷¹ gibi olduğunda da görüş birliğindedirler. Hanefîlerle Şâfiî kendisine karşı cinayet işlenen cariyenin geri verilemeyeceğinde görüş birliği içindedir. Bu yüzden cinsel ilişki kurulmuş cariyenin geri verilemeyeceğine

⁶⁴ Nevevî, *el-Mecmu’*, c. 9, s. 226.

⁶⁵ Lahmî, c. 3, s. 274-276; Şirbînî, c. 7, s. 155-156.

⁶⁶ Müslim, *Buyu’*, 4.

⁶⁷ Buhârî, *Buyu’*, 48.

⁶⁸ Beyhakî, c. 5, s. 273.

⁶⁹ Lahmî, c.3, 274-276; Şirbînî, c. 7, s. 155.

⁷⁰ H. Yunus **Apaydın**, “Sıbt İbni’l-Cevzî’nin “İsarü’l-İnsaf” Adlı Hilafiyat Eseri Üzerinde Fukahanın Hadisler Karşısındaki Tavrı Açısından Bir İnceleme”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 7, s. 156.

⁷¹ Bilerek adam öldürme ya da bu derece ağır suç.

hükmetmişlerdir. Ömer ve Zeyd b. Sabit'e göre alıcı cariyeye karşı bir cinayet işler de sonra ondaki bir kusuru fark ederse onu geri verir fakat onunla birlikte cinayetin erşini de verir. Cinsel ilişki kurmada da böyle hükmetmişlerdir. Ali ve İbn-i Mes'ud ise alıcının kendisine karşı cinayet işlediği cariyeyi geri veremeyeceği görüşündedirler. Cinsel ilişkiden sonra da geri verilemez. Cariyenin ayıp sebebiyle geri verilemeyeceği sabit olunca alıcının aybın karşılığı olan değer kaybını alabileceğine hükmederiz. Sonuçta sahabe, müşterinin cinsel ilişki kurduğu cariyeyi meccanen geri veremeyeceğine ve bunun bir cinayet olduğuna kanaat getirmişlerdir.”⁷²

Şâfiîlere göre ise cariyeye iade edilebilir. Cinsel ilişki kurduğu için bir şey ödenmesi de gerekmez. Çünkü Şâfiîlere göre müşteri cariyeyi satın aldıktan sonra bir işte çalıştırarak yararlılsa sonra da onda bir ayıp fark etse satıcıya iade edebilir. Ayrıca, cinsel ilişki kurmak da onu çalıştırmak gibi hatta onun kadar bile değildir. Çünkü cariyeye zaten seyyib olduğu için ilişki onun değerinden bir şey eksiltmez. Müşteri sadece cariyeden faydalanmıştır.⁷³

Mesele 11: Meclis Muhayyerliği

Hanefîlere göre alış-veriş yapan kişilerin îcab ve kabulüyle alım-satım akdi tamamlanır. Taraflardan hiçbirinin bu noktadan sonra muhayyerliği olmaz, ancak muhayyerlik şart koşturmak, ma'kudu aleyhte bir ayıbın varlığı, görülmeden mal alıp-satma v.s. bu kuralın dışındadır. Hanefîlerin bu konudaki delili “*Alıcı ve satıcı ayrılmadıkları sürece muhayyerdirler*”⁷⁴ hadisidir. Hanefîler buradaki ayrılmayı söz ile ayrılmaya hamletmişlerdir. Sadece Ebû Yûsuf bedenen ayrılmaya hamlederek çoğunluğa muhalefet etmiştir.⁷⁵

Şâfiîlere göre îcab ve kabulden sonra akdin tarafları birbirlerini terk edip ayrılınca kadar isterlerse akdi bozabilirler. Çünkü, bu fakihler yukarıda geçen hadisteki ayrılmayı bedenen ayrılmaya hamletmişlerdir.⁷⁶

⁷² Serahsî ,c. 13, s. 133-137; Sıbt İbni'l-Cevzî, s. 315; Zemahşerî, s. 285; Kudûrî, c. 5, s. 2454; Muhammed İbn-i Abdü'l-Hamîd el-Üsmendî, *Tarikatü'l-Hilaf*, Mektebetü Darü't-Türâs, Kahire t. s. , s. 339.

⁷³ Nevevî,*el-Minhac*, s. 223; Lahmî, c. 3, s. 327; Ebu Şuca', c. 2, s. 271; Ebû Abdullah M. İbn Nasr el-Mervezî, *İhtilâfu'l-Fukaha*, Dâru Advâ'u's-Selef, Riyad 2000, s. 522; Şirbînî , c. 7, s. 236-237.

⁷⁴ Buhârî, *Buyu'*, 42, 44, 47; Müslim, *Buyu'*, 45.

⁷⁵ Kudûrî, *et-Tecrid*, c.5, s.2225; Merğînânî, *el-Hidâye*, c.3, s.21; Sıbt İbni'l-Cevzî, s. 311; Çeker, s. 62.

⁷⁶ Çeker, s. 62; Şirâzî, c. 2, s.4; A. Abdillâh İbn Yûsuf el-Cüveynî, *Nihâyetü'l-Matlab fî Dirâyeti'l-Mezheb*, Daru'l-Minhac, Cidde 2007, Cilt 5, s. 16.

Mesele 12: Ta‘yin Muhayyerliğı

Çarşı ve pazarda misli bulunmayan mallara kıyemî mallar, misli olan mallara da mislî mallar denir. Züfer hariç Hanefilere göre kıyemî mallardan iki veya üç tanesinin ayrı ayrı fiyatları söylenerek bunlardan ya müşterinin dilediğini alması ya da satıcının dilediğini vermesi şeklinde yapılan akitten doğan muhayyerliğe *ta‘yin muhayyerliğı* denir. Hanefilere göre böyle bir muhayyerlik caizdir. Bu konudaki gerekçeleri, bu muhayyerliğin insanlar arasında nizaa sebep olmaması ve insanların bu muhayyerliğe ihtiyacının olmasıdır.⁷⁷

Şâfiîler ve Züfer, ta‘yin muhayyerliğinde akdin mahalli meçhul olduğu için böyle bir muhayyerliğı caiz görmezler.⁷⁸

Mesele 13: Musarrat Hayvanın Satışı

Koyun, deve, inek, keçi v.s. gibi hayvanlar bol sütlü görünsünler diye satıcıları tarafından bir süre sağılmayarak sütleri biriktirilirse bu işleme *tasriye* denir. Bu işlemin yapıldığı hayvana da *musarrat* denir.

Ebû Hanife ve Muhammed’e göre müşteri aldığı hayvanın musarrat olduğunu tespit ederse geri veremez fakat ayıbın yol açtığı noksanlığı satıcıdan talep eder. Ebû Yûsuf’dan gelen zayıf bir rivayete göre o, musarrat hadisi diye bilinen, “Kim daha sütlü görünsün diye memesindeki sütü sağılmayarak biriktirilmiş bir koyun satın alırsa iki seçenek arasında muhayyerdir; dilerse elinde tutar, dilerse bir sa’ hurma ile birlikte satıcıya iade eder”⁷⁹ hadisini kastederek “Hadisi esas alır ve onun geri verilmesine hükmederim” demiştir. Diğer iki Hanefî fakihine göre musarrat hadisi Kur’an ve Sünnet’e aykırı olduğu için bu hadisle amel edilmez. Çünkü, onlara göre, Kitap ve Sünnetle sabittir ki, telef edilen şeyler mislî ise misli ile, mislî değilse kıymeti/değeri ile ödenir. Süt, mislî mallardan olduğu için ödenmesi gereken, telef edilenin mislidir. Süt yerine hurma ödettirilmesi Kitap ve Sünnet’le sabit olan kurala aykırıdır. Bir de bu hadiste yerine ödeme yapılması gereken bedelde çok sütle az süt bir tutulmuştur. Bu da kurallara aykırıdır. Mesela bu hadis, “*Kim size bir tecavüzde bulunursa, uğradığınız*

⁷⁷ Çeker, s. 89; Kudûrî, c. 5, s. 2252; Muhammed Emin İbn-i Âbidin, *er-Reddû'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar* (Çev. Ahmed Davudoğlu, Mehmet Savaş), Şâmil Yayınevi, İstanbul 1984, Cilt 10, s. 165-167.

⁷⁸ Çeker, s. 89; Şîrâzî, c. 2, s. 14.

⁷⁹ Müslim, *Buyu'*, 23. Bir sa', Hanefilere göre, 1,55 lt. ,Şâfiîlere göre 3,69 lt. dir

tecavüz oranında karşılık verin”(Bakara 2/194) âyetine aykırıdır. Hadiste, sağılan süt, az olsun çok olsun ödenmesi gerekenin bir sa’ hurma olduğu bildirilmiştir.⁸⁰

Şâfiîlere göre musarrat hayvanın satışı haramdır ama satılırsa alıcı için muhayyerlik sabit olur. Alıcı, hayvanı sağıp sütünü telef ettiyse hayvanı geri verirken hayvanla birlikte bir sa’ hurma verir. Zayıf bir görüşe göre hurma dışında temel gıda maddelerinden bir sa’ vermesi de yeterli olur. Daha doğru görüşe göre, bir sa’ hurma miktarı sütün çokluk ve azlığına göre değişmez. Delilleri yukarıda geçen musarrat hadisidir.⁸¹

Mesele 14: Satın Alınan Malda Bir Fazlalık Meydana Geldikten Sonra Alıcının Maldaki Bir Kusuru Farketmesi

Hanefîlere göre, maldan ayrı olan ama maldan meydana gelen fazlalıklar (süt, meyve, yavru v.s.) o malın ayıbı sebebiyle geri verilmesine engeldir. Hanefîler bunu şöyle açıklamışlardır: “Alıcının buradaki fazlalığa sahip oluşu, satım konusuna sahip olması biçimindedir. Eğer verdiği tüm parayı geri alıp, asıl satım konusunu geri verirse fazlalık elinde karşılıksız satım konusu olarak kalır ki bu da faizdir. Çünkü fazlalığın mülk olmasının, asıldan meydana gelmiş olmasından başka yolu yoktur. Ancak asıl satım konusundaki mülkiyet ona geçer. Çünkü bu mülkiyet, satın alma yoluyla sabit olmuştur. Sabit olan bir şey, onu ortadan kaldıran bir delil olmadıkça var demektir. Ondaki mülkiyetin devam ettiğine itibarla akitte ikâle yoluyla olan tasarrufta bulunulabilir. Asıl maldaki mülkiyetin satım konusu maldaki mülkiyet olduğu sabit olunca bu mülkiyetin fazlalığa da geçtiğini söylemek gerekir. Çünkü bir şeyden meydana gelen, o şeyin niteliklerini taşır.”⁸²

Şâfiîlere göre “*Menfaat sorumluluk karşılığıdır*”⁸³ hadisinden dolayı satın alınan malda fazlalık meydana geldikten sonra ayıbı fark edilirse, mal satıcıya geri verilir ve fazlalık müşterinin olur. Şîrbînî, bu hadisi şu şekilde açıklamıştır: “Satılan mal müşterinin elindeyken telef olmuş olsaydı müşterinin cebinden gidecekti. İşte müşteri, bu tazmin

⁸⁰ H. Yunus **Apaydın**, “Hanefî Hukukçuların Hadis Karşısındaki Tavırlarının Bir Göstergesi Olarak Manevi Inkıta’ Anlayışı”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 8, s. 171; Debûsî, s. 251; Serahsî, c. 13, s. 54-57; Kudûrî, c. 5, s. 2436; Sibt İbnî’l-Cevzî, s. 319-320 vd.

⁸¹ Nevevî, *el-Mecmu’*, c. 11, s. 194; Nevevî, *el-Minhac*, s. 223; Şîrbînî, c. 7, s. 240-248; Lahmî, c. 3, s. 322.

⁸² Kudûrî, c. 5, s. 2448; Üsmendî, s. 315-317; Kâsânî, c. 5, s. 284-286; Serahsî, c. 13, s. 146-150.

⁸³ Ebû Dâvud, *Buyu’* 71.

yükümlülüğünü yüklenmesi karşılığında maldan elde edilecek yararlarla da sahip olmuştur.”⁸⁴

Mesele 15: Ortak Olarak Satın Alınan Bir Malda Farkettiği Bir Ayıptan Dolayı Ortaklardan Birinin Diğerinden Habersiz Olarak Akdi Feshetmesi

Ortaklaşa aldıkları bir malda ortaklardan birinin bir ayıp bulması ve malı iade etmeyi istemesi halinde Ebû Hanife, bunun mümkün olmadığını yani diğeri olmadan kendi payını bozamayacağını belirtmiştir. Ebû Yûsuf ve Muhammed’e göre ortaklardan her birinin buna hakkı vardır. Geri verme ortağın kendi mülkiyetinde olan kısmında gerçekleşir. Satım konusu mal, alıcıların mülkiyetlerine dağılmıştır. Alıcıların her birinin payı bağımsız bir akit gibidir.

Ebû Hanife’nin bu konudaki gerekçesi şöyledir: “Ortaklardan kendi payını geri veren onu, satıcının yanında bulunmayan bir ayıpla geri vermektedir. Halbuki kendi yanında ayıplanması halinde olduğu gibi onun muhayyerlikten dolayı yeni bir ayıpla geri verme hakkı yoktur. Çünkü o, geri vermekle kendi zararını gidermekte fakat başkasına zarar vermektedir. Onun başkasına zarar vermeye hakkı yoktur.”⁸⁵

Serahsî, buradaki illeti “satım konusu malın satıcının mülkiyetinden bütün olarak çıkmış olması ama satın alan ortaklardan biri kendi payını geri verdiği zaman, bu yarıyı ortaklık ayıbıyla ayıplanmış olarak geri vermesi” şeklinde açıklayarak şöyle devam etmiştir: “Çünkü paylı olmanın zarar verdiği şeylerde ortaklık büyük bir ayıptır. Ayıbın bilinmesinde örfе başvurulur. Âdeten paylı olanlar, paysız olanların fiyatına alınmaz. Buradan anlıyoruz ki, satıcı malın yarısının geri verilmesinden zarar etmektedir. Halbuki satıcı akdi, iki ortağa bütün durumda teklif etmişti. Bu onun paylı olma ayıbına razı olduğu anlamına gelmez. Bunun delili şudur: Alıcılardan birinin îcabı kabul edip, diğerinin etmeme hakkı yoktur. Ayrıca alıcıların hepsinin birlikte kabul edip, birisi payına düşeni ödeyecek olsa satım konusu malın kendi payına düşen kısmını teslim alma hakkı yoktur. Eğer satıcı paylı olma ayıbına razı olacak olsaydı her ne kadar mülkiyet ve zilyetlik kendi tarafından tek olsa da onun buna razı bulunduğu için ikisinden birinin bu hakka sahip olmaması gerekirdi. Fakat bu takdirde o, paylı olma

⁸⁴ Şirbînî , c. 7, s. 231-233; Şirâzî, c. 2, s. 51 vd. ; Nevevî, *el-Mecmu’*, c. 11, s. 398-403 vd. ; Lahmî, c. 3, s. 323-327.

⁸⁵ Serahsî, c. 13, s. 73.

ayıbına başkasının mülkünde razı olmuş olurdu. Bu da onun bu ayıba kendi mülkiyetinde razı olduğunu göstermez.”⁸⁶

Şâfiîlerde daha güçlü olan görüşe göre bu durumda iki müşteriden biri kendi payını geri verebilir. Çünkü o, kendisine ait malı geri verdiği kişiden daha önceden elde ettiği şeyin tümünü geri vermiş olmaktadır.⁸⁷

Mesele 16: Aldığı Kölenin Zinakar Olduğunu Öğrenen Müşterinin Bu Köleyi İade Hakkı Var mıdır?

Hanefîlere göre, Aldığı kölenin zinakâr olduğunu öğrenen alıcı köleyi geri veremez. Çünkü onlara göre, alıcı köleyi erkek diye almıştır. Onun zina etmesi tam bir erkek olduğunu gösterir. Öte yandan onda bulunan özellik, zinayı temenni etmekten başka bir şey değildir. Zinayı temenni etmek de onun için yok hükmündedir. Çünkü ancak mal karşılığında zina edilebilir. Kölede de mal yoktur. Cariye köleye benzemez. Çünkü köle genelde ev dışındaki işlerde çalıştırılmak için satın alınır. Zina, sahibinin maksadını bozmaz. Cariye ise genelde kendisi ile cinsel ilişki kurulmak için satın alınır. Zina bu maksadı bozar. Çünkü böyle bir kadın sahibinin namusunu kirletir. Hanefîlerdeki bir başka görüşe göre, zina kölenin âdeti haline gelmişse, zina etmeden duramıyorsa alıcı onu geri verebilir. Çünkü bu onun satın alınış maksadını bozar. Sahibi bir ihtiyacı için köleyi gönderdiğinde o, kendi nefsinin tatmin etme peşine gider. Böyle olunca da hırsızlık yapmaya benzer. Hırsızlık onun çalışmasını bozar.⁸⁸

Şâfiîlere göre zinakâr köle geri verilebilir. Çünkü bu fakihler zinayı hırsızlık gibi hatta ondan daha büyük bir ayıp olarak kabul etmişlerdir.⁸⁹

Mesele 17: Satın Alınan Cariye veya Çocuk Köledeki Ağız Kokusu İadeyi Gerektiren Bir Kusur Sayılır mı?

Hanefîlere göre ağız kokusu cariyede kusurdur ama bülüğa yaklaşmış çocuk kölede değildir. Çünkü onlara göre çocuk bazı işlerde çalıştırılmak için satın alınır ve ağız

⁸⁶ Serahsî , c. 13, s. 72-74; Kâsânî, c. 5, s. 283; Kudûrî, c. 5, s. 2462.

⁸⁷ Şîrbînî, c. 2, s. 80(eserin aslı); Şîrbînî , c.7, s. 225-226; Nevevî, *el-Minhac*, s. 222; Ebû Şuca‘, c. 2, s. 282.

⁸⁸ Serahsî , c. 13, s. 151; Kâsânî, c. 5, s. 274; Kudûrî, c. 5, s. 2468; Mevsılî, c. 2, s. 19.

⁸⁹ Ebû Zekerîyya Muhyiddin b. Şeref **en-Nevevî**, *Ravdatü’l-Tâlibîn*, Darü Alimü’l-Kütüb, Lübnan 2003, c. 3, s. 121; Nevevî, *el-Mecmu‘*, c. 11, s. 552; Şîrbînî , c. 7, s. 173.

kokusunun bir etkisi olmaz. Fakat cariye cinsel ilişki için satın alındığı için ağzının kokması bu faydayı engeller.⁹⁰

Şâfiîlere göre ağız kokusu bir kusurdur. Onlara göre bu koku, midenin değişmesinden kaynaklanan bir koku olup dişlerin temiz olmamasından kaynaklanan bir koku değildir. Çünkü dişlerden kaynaklanan koku ağzın temizlenmesiyle gider. *ez-Zehâir* adlı eserde bu hükme, dişlerin kirliliğinden kaynaklanan ağız kokusu Arapçada “bahar” diye adlandırılmaz denilerek itiraz edilmiş İsnevî de bunun doğru bir istisna olduğunu söylemiştir.⁹¹

Mesele 18: Satın Alınıp Kabzedilen İki Köleden Birinde Bir Ayıbın Ortaya Çıkması

Hanefîlere göre bir kimse satın aldığı iki köle veya iki elbise gibi birbirinden ayrılması halinde zararın söz konusu olmadığı bir akitte, malın bir parçasında bir kusur görürse akit tamamlanmadan sadece kusurlu olanı geri veremez. Çünkü akit ikiye bölünmüş olur. Akdin tamamlanmasından sonra kusurlu olanı geri verir.⁹²

Şâfiîlerde bu konuda iki görüş bulunmaktadır. Daha güçlü görüşe göre tek başına kusurlu köleyi zorla geri veremez, her ikisini birlikte geri verir. Çünkü tek başına kusurluyu vermesi halinde ortada bir zorunluluk yokken satıcının yaptığı akit bölünmüş olur. Satıcı razı olursa bunu yapabilir. Bu durumda kusurlu kölenin satım bedeli içinde ne kadar tuttuğunu belirtmek için dağıtım şekli şöyle olur: Her iki köle kusursuz olarak düşünülür ve kusursuz haldeki değerleri belirlenir. Daha sonra akitte zikredilen miktar iki köleye bölünür. İkinci görüşe göre, müşteri tek başına kusurlu köleyi geri verip satım bedeli içinde ona düşen payı geri alabilir. Çünkü kusur yalnızca ondadır. Nevevî, iki köle ifadesiyle görüş ayrılığının menfaatleri birbirine bağlı olmayan iki şey üzerinde söz konusu olduğuna işaret etmiştir. Menfaatleri birbirine bağlı olan kapının iki kanadı, ayakkabının çiftinin tekleri gibi mallara gelince bunların sadece birini zorla satıcıya geri vermek kesinlikle söz konusu olamaz.⁹³

⁹⁰ Kâsânî, c. 5, s. 274; Kudûrî, c. 5, s. 2470; Mevsilî, c. 2, s. 19.

⁹¹ Şirbînî, c. 7, s. 174; Nevevî, *er-Ravda*, c. 3, s. 121.

⁹² Mevsilî, c. 2, s. 18; Kudûrî, c. 5, s. 2472; İbn-i Âbidin (Çev. Davudoğlu, Savaş), c.10, s. 275-276.

⁹³ Nevevî, *el-Minhac*, s. 222; Şirbînî, c. 7, s. 224-225.

Mesele 19: Köle Satın Alıp Öldüren veya Yiyecek Satın Alıp Tüketen ve Sonra da Bunlarda Bir Ayıp Olduğunu Öğrenen Müşteri Ne Yapar?

Ebû Hanife'ye göre bu durumlarda alıcı hiçbir hak iddia edemez. Zahir olan rivayet bu şekildedir. Ebû Yûsuf'dan gelen bir rivayete göre alıcı, hak iddia edebilir. Çünkü ona göre efendinin kölesini öldürmesine dünyevî bir ceza terettüp etmez. Bu itibarla kölenin kendiliğinden ölmesi gibi olur ve mesele de kapanır.⁹⁴ Kudûrî'nin *et-Tecrid*'de belirttiğine göre İmam Muhammed ve Ebû Yûsuf, müşterinin yiyecekte satıcıya rücu edeceği ama kölede rücu edemeyeceği görüşündedir.⁹⁵ Ebû Hanife ise istihsanen alıcının yiyecekte rücu edemeyeceğini savunmuştur.⁹⁶

Şâfiîlere göre, bu meselede alıcı, satıcıdan ayıbın erşini isteme hakkına sahip olur. Çünkü mallar helak olduğu için geri verme imkanı kalmamıştır.⁹⁷

Mesele 20: Ayıplı Meyve veya Yumurta Satın Alanın Hakları

Hanefîlere göre yumurta veya ceviz satın alan kişi, bunların tamamını kırınca bozuk olduklarını görürse onları satıcıya geri vererek ödediği parasını geri alır. Bunun gerekçesi şudur: Kendisinden yararlanma imkanı olmadığı için bozuk yumurta mal değildir. Kabuğunun da hiçbir değeri yoktur. Bundan anlaşılıyor ki bu satım akdinin aslı batıl olmuştur. Cevizde de maksat kabuk değil içtir. Odunun bol olduğu yerlerde ceviz kabuğunun hiçbir değeri yoktur. Odunun az olduğu yerlerde, ceviz kabuğunun bir değeri varsa da kırılmadan önceki cevizin değeri kabuktan değil içinden dolaydır. Cevizin içi çürükse veya kokmuşsa ondan yararlanma imkanı kalmaz. Dolayısıyla satım akdi geçersiz olur. Cevizin içi az veya siyah çıkarsa bu bir ayıptır. Alıcı cevizi kırdıktan sonra bu ayıbı öğrenirse, ayıptan kaynaklanan değeri geri alır. Karpuz, kabak ve diğer meyve ve sebzeler de böyledir. Alıcı bunları kırdıktan veya kestikten sonra tamamının bozuk olduğunu gördüğünde bunlar hiçbir işe yaramıyorsa verdiği paranın tamamını geri alır çünkü satım akdinin geçersiz olduğu ortaya çıkmıştır. Ama bazı insanların yiyeceği veya hayvan yemi olarak kullanılacak bir durumda olurlarsa sadece ayıbın karşılığı olan değer kaybını geri alır.⁹⁸

⁹⁴ Merğînânî, c. 3, s. 37-38.

⁹⁵ Kudûrî, c. 5, s. 2474.

⁹⁶ Merğînânî, c.3, s. 37-38; Kâsânî, c. 5, s. 290.

⁹⁷ Nevevî, *el-Mecmu'*, c. 11, s. 516-517.

⁹⁸ Kâsânî, c. 5, s. 284; Kudûrî, c. 5, s. 2479; Serahsî, c. 13, s. 162-163.

Şâfiîlerde bu konuda üç görüş vardır.

Birinci görüşe göre, bu tür ürünler satıcıya istemese de geri verilebilir. Bu halde sonradan meydana gelen kusur için erş ödemeye gerek yoktur. Nar, ceviz, badem gibi yemişleri kabuk içinde olan bütün yiyeceklerde de hal böyledir. Çünkü sütlü görünsün diye sağılmamış koyunu müşterinin sağarak kusuru meydana çıkarması meselesinde olduğu gibi burada da malın kusurunun ortaya çıkarılması bu fiiller (kıрма, oyma v.s.) ile mümkün olmaktadır. Bu sebeple müşterinin bir ödeme yapmasına gerek yoktur. Satıcı, satım akdiyle müşteriye bu fiilleri yapma yetkisi vermiştir.

İkinci görüşe göre bu halde her iki tarafın çıkarını gözetmek amacıyla şuna hükmedilir: Müşteri malı satıcıya geri vermekle birlikte yanında bir de malın değerinde meydana gelen azalmayı telafi edecek erş öder. Bu erş, malın sağlam ama içinin kusurlu iken sahip olduğu değeri ile kırık ve içinin kusurlu iken sahip olduğu değer arasındaki fark kadardır. Bu halde satım bedeli dikkate alınmaz.

Üçüncü görüşe göre ise sonradan meydana gelen diğer kusurlarda olduğu gibi burada da müşteri satıcıya malı geri veremez. Müşteri eski kusur sebebiyle satıcıdan erş alır veya sonradan meydana gelen kusuru tazmin eder ve bundan sonrasında daha önce geçen hükümler geçerli olur. Kırılıp dağılmış yumurta ve tümü kurtlanmış veya çürümüş karpuz gibi hiçbir değeri kalmayan ürünlerde ise satım akdinin daha baştan kıymeti olmayan bir şey üzerinde yapılmış olduğu anlaşıldığından akdin fasid olduğu ortaya çıkmış olur, satıcının bu ürün sebebiyle kirlenmiş olan çevreyi temizlemesi gerekir.

Şirbînî, tavuk yumurtası v.b. yumurtaların kırılmaları sonucu erş ödenmesi gerekmediğini çünkü bunların kırılıp dağıldıktan sonra hiçbir kıymet taşımayacağını kendisinin yumurta dediğinin deve kuşu yumurtası olduğunu ifade etmiştir.⁹⁹

Mesele 21: Alıcıya Teslim Etmeden Sattığı Kölenin Elini Kesen Satıcıya Karşı Müşterinin Hakları

Hanefîlere göre bu durumda müşteri muhayyerdir. İsterse akdi fesheder, isterse köleyi semenin yarısını ödeyerek alır. Çünkü satıcı semenin hepsini hak etmemiştir. Bu mesele yiyecek satın bir kısmını yemeye benzer.¹⁰⁰

⁹⁹ Şirbînî , c. 7, s. 221-222.

Şâfiîlere göre, alıcı bu halde köleyi ya semenin tamamıyla alır ya da akdi fesheder.¹⁰¹

C. AKDİN KONUSU (MEBÎ) İLE İLGİLİ İHTİLAFLI MESELELER

Mesele: 22: Cânî Kölenin Satılması

Bir kimse, dinden çıktığı için veya birisini öldürdüğü için kısâsen ölümü hak etmiş bir köle satın alsa ve bu köle alıcının elindeyken öldürülse, Ebû Hanife'ye göre satış bedelinin tamamını satıcıdan geri alır. Ebû Yûsuf ve Muhammed'e göre bu köleye bir kez ölümü hak eden bir köle olarak, bir kez de hak etmeyen köle olarak ayrı ayrı değer biçilir. Alıcı aradaki farkı, satıcıdan geri alır. Çünkü ölümü hak eden köle de değeri olan bir maldır. Ölümü hak etmesi onun için bir ayıptır.

Serahsî, konuya ilişkin şu açıklamayı yapar: "Ayıplı bir mal satın alan kişi, o malı teslim aldıktan sonra satıcıya geri vermesi imkansız olursa, o ayıbın karşılığı olan değer kaybını alır. Mesela, zina etmiş bir köleye alıcının elindeyken ceza uygulansa (bekarsa elli sopa vurulsa) ve bu cezadan köle ölse, zina etmiş olma ayıbının karşılığını satış bedelinden geri alır. Bunun anlamı şudur: Ölümü hak eden bir kölenin satışı geçerlidir. Teslim almayla alıcının sorumluluğuna girer. Köleye ceza uygulanmadan ölmesi durumunda, alıcının satıcıdan hiçbir şey isteyememesi buna delildir. Bundan anlıyoruz ki ölümü hak etmek kölede bir ayıptır. Bu satım akdiyle sahip olunan o kölenin mal olma yönüdür. Ölümü hak etmesi onu mal olmaktan çıkarmaz. Ancak onun mal olması ölümle ortadan kalkar. Bu da köle, alıcının sorumluluğuna girdikten sonra kısas hakkına sahip olan kişinin isteğiyle gerçekleşir."¹⁰²

Muhammed'in bu konudaki gerekçesi ise şudur: Bir kimse gebe bir cariye satın alsa ve onu teslim alsa daha sonra cariye çocuğunu doğurup lohusalık döneminde ölse, her ne kadar ölüm nedeninin aslı, satıcının elindeyken ki durumuna dayansa da alıcı, satış bedelini geri alamaz.

Bir kimse, öldürülmeyi hak eden bir köleyi öyle olduğunu bilerek satın alsa ve köle alıcının yanındayken öldürülse, Ebû Hanife'den gelen iki rivayetten daha sağlam olanına göre, satış bedelinin tamamını satıcıdan geri alabilir. Çünkü bu, kölenin daha önceden başkasına ait olması gibidir. Diğer rivayete göre, satış bedelini geri alamaz.

¹⁰⁰ Kudûrî, c. 5, s. 2587.

¹⁰¹ Nevevî, *el-Mecmû'*, c. 12, s. 164.

¹⁰² Serahsî, c. 13, s. 163.

Çünkü ölümü hak etme, bir yönden başkasının hakkı olma yönünden, bir yönden de satıma engel olmaktan dolayı bir ayıp gibidir. Başkasının hakkı olma yönüne itibarla alıcı o kölenin ölümü hak etmiş birisi olduğunu bilmezse satış bedelinin tamamını geri alır. Ayıba benzemesi yönüne itibarla da kölenin ölümü hak etmiş olduğunu bilerek satın alırsa satıcıdan bir şey alamaz. Çünkü ölümü hak etmiş oluşu, alıcının zararını önlemek için istihkak gibi kabul edilmiştir. Onu bilerek satın aldığında bu zarar kalkmış sayılır.

Köle satılmadan önce hırsızlık yapmış olur da alıcının yanında eli kesilirse, Ebû Yûsuf ve Muhammed'e göre, alıcı kesilen elden dolayı değer kaybını geri alır. Bu kayıp şöyle tespit edilir: Köle bir kez eli kesilmiş olarak, bir kez de eli kesilmemiş olarak değerlendirilir. Aradaki fark, elinin kesilmesinden dolayı olan değer kaybıdır. Ebû Hanife'ye göre alıcı satış bedelinin yarısını geri alır. Çünkü köle, satıcının yanındayken işlediği bir suçtan dolayı elinin kesilmesini hak etmişti. İnsanın eli onun yarısıdır. Öyle olunca, alıcının teslim alması geçersizdir. Bu durumda alıcı muhayyerdir. İsterse köleyi elinde tutar, satış bedelinin yarısını geri alır, isterse eli kesilen köleyi geri verir, satış bedelinin tamamını geri alır. Nitekim kölenin eli satıcının yanında iken kesildiğinde de hüküm böyledir. Bu köle, alıcı tarafından geri verilmeden önce eli kesildiği için ölse, alıcı sadece satış bedelinin yarısını geri alabilir. Çünkü köle, satıcının elindeyken ölümü hak etmiş değildi.¹⁰³

Şâfiîlerde bu konuda iki görüş vardır. Teslim öncesi gerçekleşen ve müşteri tarafından bilinmeyen ölümü gerektiren bir suç işleyen köleyi satan satıcı daha doğru olan görüşe göre, satım bedelinin tamamını müşteriye tazmin eder. Çünkü onun teslim öncesindeki bir sebepten dolayı öldürülmesi, teslim öncesinde öldürülme gibi olduğundan satım akdi hemen öldürülme öncesinde fesh olmuş kabul edilir. İkinci görüşe göre, satıcı bunu tazmin etmez. Ancak kölenin öldürülme fiiline maruz kalması bir kusur olup satıcı bundan dolayı erş alma hakkı elde eder. Erş, kölenin ölümüne hükmedilmiş haldeki değeri ile ölümüne hükmedilmediği haldeki değeri arasındaki fark olup müşteri bu miktarı satım bedelinden geri alır.¹⁰⁴

¹⁰³ Serahsî , c. 13, s. 163 vd. ; Kudûrî, c. 5, s. 2481-2483; İbn-i Âbidin (Çev. Davudoğlu, Savaş) , c. 10, s. 281 vd. ; Merğînânî, c. 3, s. 41; Zemahşerî, s. 287-288.

¹⁰⁴ Şîrbînî , c. 7, s. 182-183; Nevevî, *el-Mecmu'*, c. 11, s. 594; Müzenî, s.118; Şîrâzî, c. 2, s. 55; Muhammed İbn İdrîs eş-Şâfiî, *el-Ümm*, Darü'l-Vefâe, 2001 basım yeri belirsiz, Cilt 4, s. 126.

Mesele 23: Kölenin Azat Edilme Şartıyla Satılması

Serahsî, bir kimse özgür kılmak şartıyla bir köle satın alırsa satışın fasid olduğunu belirtmiş ve bu konuda Ebû Hanife'nin farklı düşündüğünü belirterek onun görüşünü şu şekilde açıklamıştır: “Hasan b. Ziyâd'ın (v. H.204) Ebû Hanife'den rivayet ettiğine göre, bu şartla satış caizdir. Delili, Berîre hadisidir. Berîre, mükâtebe konusunda kendisine yardım etmesi için Aişe'nin yanına gelir. Aişe de “Dilersen mükâtebe bedelini efendine verir, seni, özgür kılarım” der. Berîre, buna razı olur. Aişe de onu satın alır ve özgür kılar. Aişe, onu özgür kılmak şartıyla satın almıştır. Hz. Peygamber de Aişe'nin bu şartı kabul etmesini onaylamıştır.¹⁰⁵ Ayrıca özgür kılma şartıyla köle satın alma insanlar arasında örf durumuna gelmiştir. Çünkü vasiyetlerde ve vasiyet dışında özgür kılma şartıyla köle satışı örf durumuna gelmiştir. Ayrıca satış konusu köleyi özgür kılmak, teslim almaktır. Öyle ki alıcı satış konusu köleyi teslim almadan önce özgür kılacak olsa, onu teslim almış sayılır. Teslim alma, satım akdinin doğurduğu sonuçlardan birisidir. O durumda bunun şart koşulması akde uygun düşer. Onu fasid kılmaz.”¹⁰⁶

Serahsî'nin delili şudur: Hz. Peygamber, satışla birlikte şartı yasaklamıştır.¹⁰⁷ Bir de bu şartta akdin gerektirmediği durumda satışa konu olan kölenin yararı vardır. Dolayısıyla satmamasını şart koşturmak gibi bu şartla da akit fasid olur. Serahsî'nin konuya ilişkin açıklaması şöyledir: “Alıcı, satış konusunu yok ederse değerini ödemesi gerekir. Çünkü o, bunu fasid bir akitle satın almıştır. Satım konusu, aynısını geri vermek imkansız olduğunda değeri ile ödenir. Ebû Hanife, istihsan deliline dayanarak alıcı, köleyi özgür kılsa, akit sırasında beyan edilen satış bedelini ödemesi gerekir diye hüküm vermiştir. Ebû Yûsuf ve Muhammed'e göre alıcının, kölenin değerini ödemesi gerekir. Bu, kıyasa dayanılarak verilen bir hükümdür. Çünkü alıcı bunu fasid bir akitle teslim almış ve özgür kılınması yüzünden kölenin geri verilmesi imkansız hale gelmiştir. Nitekim satılması veya başka şekilde yok edilmesi halinde geri verilmesi imkansız hale geldiği zaman alıcının değerini ödemesi gerekir.”¹⁰⁸

Şâfiîlerde bu konuda iki görüş vardır. Meşhur olan görüşe göre satım akdi de şart da sahih olur. Çünkü Şâri, kölelerin azat edilmesine özel bir önem vermiştir. Ayrıca Buhârî

¹⁰⁵ Buhârî, el-Mükâteb, 1.

¹⁰⁶ Serahsî , c. 13, s. 20-21.

¹⁰⁷ Ebû Dâvûd, Buyu', 68.

¹⁰⁸ Serahsî , c. 13, s. 20-22; Kudûrî, c. 5, s. 2579; Zemahşerî, s. 289-290.

ve Müslim'in rivayetlerine göre Hz. Aişe, Berîre'yi satın almış ve efendilerine onu azat etmeyi, vela hakkının da onlar lehine olmasını şart koşmuştu. Hz. Peygamber bu akitte sadece vela hakkının cariyeyi satan kişilere ait olmasına tepki göstererek şöyle buyurdu: *“Bazılarına ne oluyor da Allah'ın kitabında bulunmayan şartları ileri sürüyorlar! Allah'ın kitabında yer almayan her şart geçersizdir.”*¹⁰⁹

Şâfiîlerdeki ikinci görüşe göre, bu durumda satım akdi de şart da sahih olmaz. Bu, kölenin müşteri tarafından satılmasını veya hibe edilmesini şart koşarak satmaya benzer. Şâfiîlerdeki üçüncü bir görüşe göre nikah akdinde olduğu gibi burada da satım akdi sahih olur, şart batıl olur.¹¹⁰

Mesele 24: Müslüman Kölenin Kafir Satılması

Hanefîlere göre bir zımmînin, müslüman bir köle satın alması caizdir. Delilleri, Kur'ân ve Sünnet'teki alım-satımı tecviz eden delillerin genel anlamıdır. Aklî gerekçeleri ise kafirin müslüman kölesini satabildiği gibi, müslüman köleyi satın alabilmesidir. Çünkü onlara göre bir şeydeki tasarrufun geçerliliği tasarruf sahibinin ehliyetine ve üzerinde tasarrufta bulunulacak şeyin, tasarrufu kabulüne göredir. Tasarrufa ehil olma konusunda müslüman ile kafir arasında fark yoktur. Bu meselede mahal de üzerinde tasarrufta bulunulmaya uygundur. Çünkü müslüman köle, hem müslüman hem de kafir için İslam'a göre değeri olan bir maldır. Müslüman köleyi, kafirin satın almasının yasak oluşu akdin kendisindeki bir anlamdan dolayı değil, onun maksadı olan, köleyi mülkiyet yoluyla zorla kullanmadan dolayıdır. Bu da Cuma vaktinde yapılan satım sözleşmesinde olduğu gibi satın almanın geçerliliğine engel değildir. Müslüman bir köle satın alan kafir bu köleyi bir müslümana satması için zorlanır. Çünkü köle onun mülkiyetinde bırakılsa onu zorla ve küçümseyerek kullanır. Bu da müslüman için bir zilletir. Bu yüzden bu zilleti gidermek maksadıyla müslümana satması için zorlanır.¹¹¹

Şâfiîlerde bu konuda iki görüş vardır. Daha güçlü görüşe göre, kafir kendine ya da başka bir kafire müslüman bir köle satın alsa bu sahih değildir. Çünkü bu akit müslümanın değerini düşürmektedir. Bu görüşün delili, *“Allah, mü'minler aleyhine kâfirlere yol ve fırsat vermeyecektir”* (Nisa 4/141) âyetidir.

¹⁰⁹ Buhârî, el-Mükâteb, 1.

¹¹⁰ Şîrbînî, c. 7, s. 72-74; Lahmî, c. 3, s. 339-340.

¹¹¹ Serahsî, c. 13, s. 184-186; Sibt İbnî'l-Cevzî, s. 304; Kudûrî, c. 5, s. 2626; Üsmendî, s. 322; Zemahşerî, s. 290-291.

Şâfiîlerdeki ikinci görüşe göre, gayri müslimin müslüman köle alması sahihtir. Ancak köleyi elinden çıkarması emredilir.¹¹²

Mesele 25: Köpeğin Satılması

Hanefîlere göre, terbiye edilmiş olsun veya olmasın yırtıcı hayvanların, pars ve köpeğin satılması caizdir. Çünkü onlara göre köpek, bekçilik ve avlanmada kendisinden faydalanılan bir hayvan olduğundan satılması caizdir.¹¹³

Şâfiîlere göre, akdin konusu yapısı itibariyle dinen temiz olmalıdır. Şâfiîler, köpeğin dinen temiz olmadığı, bu yüzden de satılmasının caiz olmadığı görüşündedirler.¹¹⁴

Mesele 26: Anne Sütünün Satılması

Hanefîlere göre, anne sütünün satışı caiz değildir. Hanefîler, kanın satılmasının caiz olmamasına kıyasla sütün satışını da caiz görmezler. Ama Ebû Yûsuf'dan gelen bir rivayette cariye'nin sütünün satılabileceği belirtilmiştir.¹¹⁵

Şâfiîlere göre, anne sütü dinen temiz ve faydalanılabilir bir madde olduğu için satılması caizdir.¹¹⁶

Mesele 27: Meyvelerin Satılması

Meyvelerin satılması konusunda Hanefîler ile Şâfiîler arasında bir çok ihtilaflı mesele bulunmaktadır. Biz bunları bir mesele altında topluca vermeyi uygun bulduk. İlk mesele meyvenin *salâh*ının ne anlama geldiği ve salâhı görülmeden meyvenin satılıp satılamayacağı ile ilgilidir. Hanefîlere göre meyvenin salâhının görülmesinden maksat afete dayanabilecek bir halde olmasıdır. Bu mezhebe göre meyve yararlanılabilecek durumda olmasına rağmen bozulmaya ve afetlere karşı dayanamayacak şekilde henüz salâhı görülmemişse, ağaçtan kesilmesi şartıyla satışı caizdir. Çünkü sözleşmenin kendisi, satım konusunun derhal teslimini gerektirir. Hanefîlerin bu konuda delili, Hz.

¹¹² Şîrbînî , c. 6, s. 518; Nevevî, *el-Minhac*, s. 45; Ebû Şuca', c. 2, s. 306.

¹¹³ Zemahşerî, s. 291-292; Sibt İbnî'l-Cevzî, s. 295; Mevsilî, c. 2, s. 9; Kudûrî, c. 5, s. 2621.

¹¹⁴ Şîrbînî , c. 6, s. 531-532; Ebû Şuca', c. 2, s. 316; Lahmî, c. 3, s. 349; Şâfiî, c. 4, s. 23; Muhammed İbn Ahmed **ez-Zencânî**, *Tahrîcu'l-Furu' Ale'l-Usûl*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1978, s. 189; Soner **Duman**, *Şâfiî'nin Kıyas Anlayışı*, İsam yayınları, İstanbul 2009, s. 184.

¹¹⁵ Zemahşerî, s. 295; Kâsânî, c. 5, s.145; Sibt İbnî'l-Cevzî, s. 304; Üsmendî, s. 324; Kudûrî, c. 5, s. 2640; Debûsî , s.226.

¹¹⁶ Nevevî, *er-Ravda*, c. 3, s. 21; Nevevî, *el-Mecmu'*, c. 2, s. 587; Ebû Şuca', c. 2, s. 312.

Peygamberin meyvenin olgunlaştığı görülmeden satılmasını yasakladığı hadisidir.¹¹⁷ Hanefîler bu yasağın, meyveyi, ağacın dalında bırakmanın şart koşulması haline ait olduğunu söylerler. Bu görüşlerinin gerekçesini şöyle açıklarlar: “Hadisin devamında Hz. Peygamber *“Ne dersin? Allah’u Teâlâ meyveyi yok ederse, biriniz kardeşinin malını neye karşılık helal edinecek?”*”¹¹⁸ buyurmuştur. Bu, ancak meyvenin salâhı görülünceye kadar ağacın dalında bırakılmasının şart koşulması halinde akla gelir.”¹¹⁹

Şâfiîlere göre, meyvenin olgunlaştığının görülmesi yani salâhı, renklenmeyen ürünlerde olgunluğun ve tatlılığın ilk başladığı andır. Bunun dışındaki ürünlerde ise ürünün kızarmaya veya kararmaya başlaması iledir. Olgunlaşma az bile olsa bir kısmında görülmesi yeterlidir.¹²⁰ Meyvenin bu şekilde olgunlaştığı görüldükten sonra yani salâhı görüldükten sonra mutlak olarak yani koparma ve ağaçta bırakmayı şart koştığınızın satım akdi sahih olur. Yine meyveyi toplamak veya ağaçta bırakmak şartıyla akit yapıldığında bu satım caiz olur. Çünkü Hz. Peygamber, meyvenin olgunlaştığı görülmeden önce satılmasını yasaklamıştır.¹²¹ Bu hadise göre meyvenin olgunlaştığı anlaşıldıktan sonra satılması caizdir. Bu, her üç hale de uyan bir hükümdür. Yani meyvenin olgunlaştığı ortaya çıktıktan sonra satımının caiz olması şu üç durumu da kapsamaktadır: Mutlak olarak satılması, toplanması şartıyla satılması, ağaçta bırakılması şartıyla satılması.

Meyvenin olgunlaştığının görülmesi ile görülmemesini birbirinden ayıran durum, meyvenin olgunlaşmasından sonra sertleşmesi ve çekirdeğinin büyümesi sebebiyle çoğunlukla afetten kendini kurtarmasıdır. Bunun öncesinde meyve zayıf olduğundan afet meyveyi çabuk vurabilir ve meyvenin telef olmasıyla satım bedeli de boşa gitmiş olur. Nitekim Hz. Peygamberin yukarda geçen, meyvenin olmaması halinde karşı tarafın malını nasıl helal edeceğini sahabîye sorması, bu gerekçeyi akla getirmektedir.

Meyve olgunlaşmadan önce ağaçtan ayrı olarak satılırsa satım akdi Şâfiîlere göre sahih olmaz. Az önce geçen hadisten dolayı bu satış, haram olur. Ancak meyvenin derhal toplanması şart koşulursa ve koparılan meyve de badem, üzüm kuruğu, ham hurma gibi

¹¹⁷ Buhârî, Zekât, 57.

¹¹⁸ Buhârî, Zekât, 57.

¹¹⁹ Serahsî , c. 12, s. 331; Kudûrî, c. 5, s. 2393.

¹²⁰ Şirbînî , c. 7, s. 402.

¹²¹ Buhârî, Zekat, 57.

kendisinden yararlanılabilecek bir meyve olursa yukarıdaki hadisteki genel ifadeyi tahsis eden konuyla ilgili icmâ sebebiyle bu satım akdi caiz olur.¹²²

Salâhı görülmüş ama olgunlaşmamış meyvenin ağaçta bırakılmak şartıyla satışı, Ebû Hanife ve Ebû Yûsuf'a göre batıldır. Çünkü bu iki imama göre meyveyi dalında bırakmak bir bedel karşılığı olursa bu, satım sözleşmesi içinde şart koşulmuş bir kira sözleşmesi olur. Bedel şart koşulmazsa, o zamanda satım sözleşmesi içinde şart koşulmuş bir ariyet sözleşmesi olur. Onlara göre bu dinen yasaktır. Gerekçeleri şu hadistir: “Hz. Peygamber, bir pazarlıkta iki pazarlığı (bir akitte iki akdi), şartlı satışı ve satış ve borcu yasaklamıştır.”¹²³ Muhammed, bu konudaki satışı istihsân gereği caiz görmektedir. Çünkü ona göre bu, örf haline gelmiş bir şarttır.¹²⁴

Şâfiî, Hz. Peygamberin “Her kim bir hurmalığı aşılandıktan sonra satın alırsa, o hurmalığın meyvesi satana ait olur; meğer ki müşteri şart koşmuş ola...”¹²⁵ hadisini gerekçe göstererek şöyle demiştir: “Bir kimse aşılarmış bir hurmalık satar da meyvesi müşteri için şart koşulmazsa hurmalığın meyvesi satana ait olur ve kemale gelinceye kadar ağaçta bırakılır. Sulama ücretini satan verir. Müşterinin sulamak için izin ve yetecek kadar su vermesi gerekir; hurmalığın yalnız meyvesini sattığı zaman dahi ağaçları sulamak satanın vazifesidir. Aşılanmadan satılan hurmalığın meyvesi ise müşteriye aittir.”¹²⁶

Ebû Hanife'ye göre hurmalık aşılı olsun olmasın meyvesi satana aittir. Müşteri meyvenin derhal toplanmasını isteyebilir, kemale gelinceye kadar beklemesi gerekmez. Satıcı akit esnasında meyvenin kemale gelinceye kadar ağaçta kalmasını şart koşarsa akit, fasid olur. Hadiste hükmün aşılarmaya bağlanması ya aşılarmayan hurmalığa tenbih için yahut başka sebeptendir. Bununla hükmün bu meseleden başkasına verilemeyeceği kastedilmemiştir. Bu ihtilafın kaynağı kısaca şöyledir: Ebû Hanife, hadisi lafzen ve aklen ele almış, Şâfiî ise lafzen ve delili (mefhum-ı muhalefe) ile birlikte kullanmıştır. Delaletini tahsis etmemiştir. Ebû Hanife, şart bulunsun bulunmasını meyvenin satana ait olduğu görüşündedir. Anlaşılan ona göre hadiste aşının zikredilmesi, aşılarmazdan önceki hale tenbih içindir. Ahmed Davudoğlu'nun

¹²² Şirbînî, c. 7, s. 390-393; Lahmî, c. 3, s. 307-309.

¹²³ Beyhakî, c. 5, s. 313.

¹²⁴ Serahsî, c. 12, s. 332 vd.; İbn-i Âbidin (Çev. Davudoğlu, Savaş), c. 10, s. 105-106.

¹²⁵ Müslim, Buyu', 77-79.

¹²⁶ Ahmed Davudoğlu, *Sahih-i Müslim Tercemesi ve Şerhi*, Sönmez Neşriyat, İstanbul 1978, c. 7, s. 659

açıklamasına göre buna usûl-ı fıkıhta mâkûl-i hitab denir. Yine onun açıklamasına göre Şâfîi, aşılana hurmanın hükmünü hadisin mantukundan (sözünden) aşılınmayan hükmünün de mefhum-ı muhalifinden almıştır ki buna usûl-ı fıkıhta delil-i hitab denir. Ebû Hanîfe'ye göre delil-i hitabla istidlal sahih değildir.¹²⁷

Hanefîlere göre, *müzabene* satışı¹²⁸ fasiddir. Delilleri, Hz. Peygamberin bu satışı yasakladığı hadisidir.¹²⁹ Ancak Hanefîlere göre *arâya*¹³⁰ caizdir ancak bu bir satış değil hibe kabul edilir. Çünkü onlara göre müzabeneyi yasaklayan hadis varken bu satış yapılamaz.¹³¹

Şâfîîlere göre ağaçtaki taze hurmayı, kuru hurma karşılığında satmak caiz değildir. Araya, satışına ise ruhsat verilmiştir. Bu satış Şâfîîlere göre ağaçtaki taze hurmayı, tarladaki kuru hurma karşılığında veya asmadaki üzümü, kuru üzüm karşılığında satmaktır. Delilleri araya satışına ruhsat verilen hadistir.¹³²

Mesele 28: Buğday, Ceviz, Badem Gibi Ürünlerin Kabuklu Satılması

Hanefîlere göre buğdayı başağında, baklayı kabuğunda satmak caizdir. Susam, pirinç, ceviz, badem de böyledir. Delilleri Hz. Peygamberin renk alıncaya kadar hurmanın ve ağarıp musibetten yana emin oluncaya kadar başağın satışını yasakladığı hadistir.¹³³ Ayrıca başak kendisinden faydalanılacak bir mal olduğu için satışı Hanefîlere göre caizdir.¹³⁴

Şâfîîlere göre tarım ürünlerinin dış kabuklarını gidermeden satmak sahih olmaz. Çünkü onlara göre bunlarla örtülmesinde yemişe bir yarar yoktur. Ayrıca satılan ürün kabuk yüzünden açıkta bulunmayıp gizlidir. Bu, dövülüp samanı içinde bulunan buğdayın satışına kıyasla gararlı bir satış sayılır. Ceviz, badem, bakla gibi iki kabuğu olanlar, iç

¹²⁷ Davudoğlu, c. 7, s. 657-659; Lahmî, c. 3, s. 306.

¹²⁸ *Müzabene satışı*, ağaçtaki bir miktar hurmayı tahminen onun kadar hazır hurma karşılığında satmaktır.

¹²⁹ Mehmet Sofuoğlu, *Sahih-i Buhârî ve Tercemesi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1987, c. 4, s. 2004-2005.

¹³⁰ *Arâya* satışı şöyledir: Bahçe sahibinin belli bir ağacın hurmalarını kuruduğundaki ağırlığını tahmin ederek bunu bir akit meclisinde bu tahmin edilen miktarda kuru hurmaya satmasıdır. Satıcı kuru hurmayı alır, bir ağaç hurmayı müşteriye teslim eder.

¹³¹ Sofuoğlu, c. 4, s. 2003; Kâsânî, c. 5, s. 194; Mevsilî, c. 2, s. 24; Kudûrî, c. 5, s. 2413.

¹³² Sofuoğlu, c. 4, s. 2004; Şâfîî, c. 4, s. 107 vd. ,Nevevî, *el-Minhac*, s. 233; Nevevî, *el-Mecmu'*, c. 10, s.332 vd. ; Lahmî, c. 3, s. 316 vd.

¹³³ Buhârî,Buyu', 54-55.

¹³⁴ Mevsilî, c. 2, s. 7; Merğînânî, c. 3, s. 26; Kudûrî, c. 5, s. 2403.

kabuklarıyla satılırlar. Üst kabuklarıyla satmak caiz değildir. Şâfiîlerde bir kavle göre taze haldeyken üst kabuklarıyla satmak caizdir.¹³⁵

Mesele 29: Satın Alınan Gayrimenkulün Teslim Alınmadan Satılması

Gayrimenkul (taşınmaz) malların teslim alınmadan satılması, Ebû Hanife'ye ve Ebû Yûsuf'un sonraki görüşüne göre caizdir. Ebû Yûsuf'un ilk görüşüne ve Muhammed ve Züfer'e göre caiz değildir. Bu imamlara göre caiz olmama hükmünün gerekçesi, henüz teslim alınmamış olan malla ilgili satış yasağının genel olması,¹³⁶ alıcının kabzetmediği bir malı yeni müşteriye teslim gücünün yetmemesi ve böyle bir satışta garar bulunmasıdır. Ayrıca yok olması halinde ödeme sorumluluğu taşımayan (rizikosu yüklenilmeyen) maldan elde edilen kârı yasaklayan hadisten¹³⁷ hareketle bu görüştekiler, teslim alınmadan önce satın alınan fiyattan fazla bir bedelle taşınmazın satılmasında rizikosu yüklenilmeyen kazanç olduğunu savunurlar.

Ebû Hanife'ye ve Ebû Yûsuf'un sonraki görüşüne göre taşınmazın teslim alınmadan satışı, taşınırın teslim alındıktan sonraki satışı gibidir. Buna göre taşınırın teslim alınmadan satışı caizdir. Çünkü, bu iki imama göre, taşınmazın helaki nadir olduğu için bu satışta garar yoktur.¹³⁸

Şâfiîlere göre gayrimenkul teslim alınmadan satılamaz. Delilleri yukarıda zikredilen teslim almadan bir malı satmayı yasaklayan hadistir. Aklî delilleri ise teslim almadan önce mülkiyetin zayıf olmasıdır. Onlar, “nitekim teslim öncesinde malın telef olmasıyla akdin fesh olması bunu gösterir” derler.¹³⁹

Mesele 30: İne Satışı

Hanefîlere göre genel prensip, bir sahabînin kıyasa aykırı bir sözü, kendisine başka bir sahabî muhalefet etmediği sürece, kıyasa takdim edilir. Sahabînin o sözü kıyas yoluyla söylediği ileri sürülemez. Çünkü, kıyas ona aykırıdır. Sahabînin, o sözü rast gele

¹³⁵ Nevevî, *el-Minhac*, s. 231-232; Şâfiî, c. 4, s. 105-106; Şirbînî, c. 6, s. 582-583; Abdülkerim er-Râfî, *el-Azîz Şerhu'l-Vecîz*, Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut 1997, c. 4, s. 353.

¹³⁶ Hadis için bakınız, Buhârî, *Buyu'*, 54,55.

¹³⁷ Ebû Dâvud, *Buyu'*, 68.

¹³⁸ Kudûrî, c. 5, s. 2424; Serahsî, c. 13, s. 11 vd.; Üsmendî, s. 326-327; Kâsânî, c. 5, s. 180-181; Merğînânî, c. 3, s. 59; Sıbt İbni'l-Cevzî, s. 298-299; Mevsulî, c. 2, s. 8; Döndüren, s. 155-156; Molla Hüsrev, *Gürer ve Dürer* (Çev. Arif Erkan), Kit-San Matbaacılık ve Neşriyat, İstanbul 1980, c. 3, s. 290-291.

¹³⁹ Rafî, c. 4, s. 293 vd.; Lahmî, c. 3, s. 319 vd.; Ebû Şuca', c. 2, s. 253 vd.; Şirbînî, c. 7, s. 273-275.

söylediği de iddia edilemez. Zira, zahir olan, sahabînin o sözü Hz. Peygamberden duyarak söylemiş olmasıdır. Bu genel prensiple ilgili bir mesele olan îne satışı, bir kimsenin, sattığı bir malı, henüz ücretini almadan önce, sattığı fiyattan daha ucuza peşin olarak satın almasıdır. Bu satış, yukarıda geçen prensiplerinden dolayı Hanefilere göre caiz değildir. Serahsî'nin konuya ilişkin açıklaması şöyledir: “Bir kimsenin peşin veya veresiye bir şey satıp, satış bedelini almadan o malı, sattığı fiyata veya daha fazlasına tekrar satın alması caizdir. Sattığı fiyattan daha ucuza satın alması ise istihsan gereği Hanefilere göre caiz değildir. Kıyasa göre caiz olması gerekir. Şâfiî, bu görüştedir. Bu konuda Hanefiler, Aîşe'den rivayet edilen şu habere dayanır: Bir kadın Aîşe'nin yanına geldi ve “Ben, Zeyd b. Erkam'a, 800 dirheme, devletin vereceği atâ (bağış) vaktine kadar vade ile bir cariye sattım. Sonra vade dolmadan önce onu peşin para ile 600 dirheme satın aldım” dedi. Aîşe “Ne kötü sattın! Eğer tevbe etmezse Zeyd'in Peygamber (sas) ile birlikte yaptığı cihadı ve haccı boşa gitti” dedi. Zeyd b. Erkam, Aîşe'nin yanına gelip özür diledi. Aîşe, ona “*Kim Rabbinden bir öğüt gelirden (faizden) vazgeçerse, geçmişte olan kendisininindir*”(Bakara 2/275) âyetini okudu.¹⁴⁰ Bu olay, böyle bir akdin fasid oluşunun sahabe tarafından bilindiğine ve Aîşe'nin bunu Peygamberimiz (sas)'den duyduğuna delildir. Çünkü suçların cezası kişisel görüşlerle bilinemez. Aîşe, böyle bir işlemin cezası olarak Zeyd'in hac ve cihadının geçersiz olacağını söylemiştir. Bundan anlıyoruz ki, bu, Peygamber Efendimiz (sas)'den duyulmuş gibidir. Ayrıca Zeyd'in özür dilemesi de buna delildir. Çünkü ictihâdî meselelerde sahabenin bir kısmı, diğerinden farklı görüşler öne sürebilir. Bunun için özür de dilemezler. Aîşe'nin bu tehdidinin, devletin vereceği bağış vaktine kadar olan vadeden dolayı olduğu da söylenemez. Çünkü onun görüşüne göre bağış vaktine kadar vadeli satmak caizdir. Nitekim o, ikinci akitte vade söz konusu olmadığı halde, onu da mekruh gördü. Çünkü “Ne kötü sattın” dedi. Bunlardan anlıyoruz ki, Aîşe'nin bu akdi mekruh görmesi, bizim söylediğimiz nedenledir. Aîşe'nin birinci akdi mekruh görüşü, onun ikinciye yol oluşu dolayısıyladır. Böyle bir akdin mekruh oluşundaki gerekçe şudur. Alıcı o malı, rizikosunu üstlenmeden satın almıştır. Oysa Peygamberimiz (sas), kişiye rizikosunun altına girmediği kazancı yasaklamıştır.”¹⁴¹

¹⁴⁰ Beyhakî, c. 5, s. 330.

¹⁴¹ Ebû Dâvud, Buyu‘, 68. Serahsî, c. 13, s. 173-174; Debûsî, s. 200-202; Kudûrî, c. 5, s. 2513; Kâsânî, c. 5, s. 198-199.

Şâfiî, bu konuda şöyle demiştir: “Bir konuda sahabe ihtilaf ettiğinde, görüşü kıyasa uygun olan sahabe görüşünü kabul ederiz.” Bu ifadesinin ardından Şâfiî îne satışı konusunda Aişe ile Zeyd b. Erkam’ın görüşlerinin ihtilaf halinde olduğunu ve Zeyd’in görüşünün kıyasa daha uygun olduğunu söylemektedir. Burada kıyas olarak ileri sürülen şey her iki satım akdinin başlı başına değerlendirildiğinde sahih kabul edilmesidir.¹⁴²

Mesele 31: Mal Müşterinin Elinde Helak Olduktan Sonra Satıcıyla Müşterinin Semende İhtilaf Etmeleri

Bu durumda Şâfiî ve Muhammed’e göre taraflar karşılıklı yemin ederler. Akdi karşılıklı reddederler. Bunların gerekçesi, “*Alıcı ile satıcı anlaşmazlığa düşerlerse karşılıklı yemin ederler ve karşılıklı reddederler*”¹⁴³ hadisinin açık anlamıdır.

Ebû Hanife ve Ebû Yûsuf’a göre ise yemini ile birlikte alıcının sözü kabul edilir. Bunların delilleri ise “*Delil iddia edene, yemin inkar edene gerekir*”¹⁴⁴ hadisidir. Bu iki imama göre satıcı iddia eden, alıcı da inkar eden taraftır. Dolayısıyla kabul edilmesi gereken söz, yeminle birlikte alıcının sözüdür. Alıcı kendisi için satıcı aleyhine hiçbir hak iddia etmiyor. Çünkü satış konusu mal, tarafların ittifakıyla onun mülkiyetine girmiş ve kendisine teslim edilmiştir.¹⁴⁵

Mesele 32: Alım-Satımın Tamamlanmasından Sonra Semen veya Maldaki Artırımın Durumu

Hanefîlere göre alış-veriş tamamlandıktan sonra müşteri semeni artırsa ya da satıcı malı artırsa, bu caizdir ve ziyadeler asıldan sayılır. Bu konuda Ebû Hanife şöyle demiştir: “Mal helak olsa, köle özgür olsa ama müşteri semeni artırsa bu da caizdir.” Hanefîlerin delili şu rivayettir: “Cabir, Hz. Peygambere seferde bir miktar ukiyyeye bir deve satar. Hz. Peygamber Medine’de Cabir’e devenin semenine bir kîrât ekleyerek fazlaca öder.”¹⁴⁶

¹⁴² Şâfiî, c. 4, s. 160-161; Lahmî, c.3, s. 332 vd. ; Duman, s. 95.

¹⁴³ Zeylaî, c. 4, s. 105.

¹⁴⁴ Zeylaî, c. 4, s. 95.

¹⁴⁵ Kudûrî, c. 5, s. 2532; Serahsî , c. 13, s. 43; Üsmendî, s. 349-351; Lahmî, c. 3, s. 344 vd. ; Nevevî, *el-Mecmu’*, c. 12, s. 147 vd.

¹⁴⁶ Müslim, Müsakat, 111, 715. Kudûrî, c. 5, s. 2558; Kâsânî, c. 5, s. 258.

Şâfiîlere göre akit bağlandıktan sonra ziyade sahih değildir. Çünkü onlara göre alış-veriş ilk semende karar bulmuştur.¹⁴⁷

Mesele 33: Kovansız Arı Satışı

Ebû Hanife ve Ebû Yûsuf'a göre kovansız arı satmak caiz değildir. Çünkü ona göre bu hayvanın bizzat kendisinden yararlanılmaz. Muhammed'e göre ise arılar toplu haldeyse satılmaları caiz olur.¹⁴⁸

Şâfiîlere göre kraliçe arının kovanda tutulması halinde bal arılarının satımı sahih olur. Şirbînî bu konuda şöyle demektedir: “Arılar av yapmada kullanılması amaçlanmayan varlıklardır. Yine arılar normal şartlarda yalnızca çiçeklerden elde ettiği özleri yerler. Şayet arının satılması kovanda hapsedilmiş olmasına bağlı olsaydı bunun zararı olurdu. Yahut da satımı imkansız hale gelirdi.”¹⁴⁹

Mesele 34: İpek Böceği ve Yumurtasının Satışı

İpek böceği kelebek durumundayken dut yapraklarına yumurtalarını bırakır. Yumurtadan ipek böceğinin tırtıl hali meydana gelir. Bu tırtıl dut yapraklarını yiyerek ipek kozası salgılar ve içine girip orada kelebek olana kadar bekler. İpek üreticileri ipek kozasını ipek üretiminin ham maddesi olarak kullanırlar. Yani ipek üretmek için bu böcek kozasıyla birlikte değer taşımaktadır ve alınıp satılmaktadır. Hanefî ve Şâfiî mezheplerinin bu böceğin ve yumurtasının satılması hakkındaki görüşleri şu şekildedir:

Ebû Hanife'ye göre ipek böceği zehirli hayvanlardan olduğu için satılması caiz değildir. Ebû Yûsuf'a göre böcekte ipek görülmeye başlanmışsa satılması caiz olur. Muhammed, ipek böceği kendisinden faydalanılan bir canlı olduğu için hangi durumda olursa olsun satılmasının caiz olduğu görüşündedir.

İpek böceğinin yumurtasının satılmasını, Ebû Hanife böceğin kendisinin satılmasında olduğu gibi caiz görmemektedir. Ebû Yûsuf ve Muhammed'e göre bu böceğin

¹⁴⁷ Nevevî, *el-Mecmu'*, c. 12, s. 64.

¹⁴⁸ Kâsânî, c. 5, s. 144; Kudûrî, c. 5, s. 2607; Ebu'l-Hasan Ali b. Ebû Bekir el-Merğînânî, *el-Hidaye* (Çev. Ahmet Meylânî), Kahraman Yayınları, İstanbul 2004, c. 3, s. 74.

¹⁴⁹ Şirbînî, c. 6, s. 545.

yumurtasının satılması zaruretten caizdir. Ebû Yûsuf'dan gelen diğer bir rivayette Ebû Hanife ile aynı görüşte olduğu belirtilmiştir.¹⁵⁰

Şâfiîlere göre içinde -ölü bile olsa- ipek böceği bulunan kozanın satımı sahihtir. Şîrbînî, bu konuda şöyle demektedir: “Çünkü ipek böceğinin kozanın içinde olması ipeğin yararı içindir. Bu karnında necaset bulunan hayvanın satımı gibidir. *Ravda* ve diğer eserlerde belirtildiğine göre ipek kozası hem götürü usulde hem de tartıya vurularak satılabilir. Kozanın içindeki ipek böceği tıpkı hurmanın içindeki çekirdek gibidir.”¹⁵¹

Şâfiîlerden ipek böceğinin yumurtasını dinen temiz görenlere göre bu yumurtanın satılması caizdir. Dinen temiz görmeyenlere göre ise caiz değildir.¹⁵²

Mesele 35: Gübrenin Satılmasının Hükümü

Hanefîlere göre genel prensip, bir malın alım-satımının caiz olabilmesi için onun tazmin edilebilir olması gerekir. Telef edilmesi halinde tazmin olunan her malın da satışı caizdir. Bu genel prensiplerine göre Hanefîler gübrenin satılmasının caiz olduğu görüşündedirler.¹⁵³

Şâfiîlere göre gübre dinen temiz olmadığı için satılması caiz değildir.¹⁵⁴

Mesele 36: Mekke'nin Ev ve Arazilerinin Alım-Satımının Hükümü

Mekke-i Mükərreme güvenli ve dokunulmaz bir belde olduğuna işaretle *harem* diye isimlendirilmiştir. Bu mübarek şehir, Kabe'nin inşasından itibaren harem kabul edilmiş ve cahiliyye döneminde dahi bu özelliğini korumuştur. Hz. Peygamber, Mekke'nin fethedildiği gün yaptığı bir konuşmasında Allah'ı Teâlâ'nın bu beldeyi yerleri ve göğü yarattığı gün haram kıldığını ve kıyamete kadar da haram kalacağını belirtmiştir.¹⁵⁵

Mekke-i Mükərreme ile etrafında bitkileri koparılmamak ve av hayvanlarına zarar verilmemek üzere belirli sınırlar içindeki emniyetli bölgeye *harem* veya *harem bölgesi* denir. Harem bölgelerinin sınırlarını Cibrîl'in rehberliği ile Hz. İbrahim belirlemiş, sınırları gösteren işaretler daha sonra Hz. Peygamber tarafından yenilenmiştir.

¹⁵⁰ Kâsânî, c. 5, s. 144; Kudûrî, c. 5, s. 2609; Mergînânî (Çev. Meylânî), c. 3, s. 74-75.

¹⁵¹ Şîrbînî, c. 6, s. 536.

¹⁵² Şîrâzî, c. 2, s. 12.

¹⁵³ Kâsânî, c. 5, s. 144; Kudûrî, c. 5, s. 2610; Debûsî, s. 226.

¹⁵⁴ Şîrâzî, c. 2, s. 9; Zencânî, s. 189.

¹⁵⁵ Buhârî, Sayd, 10; Müslim, Hac, 445-446.

İhramlı olsun ihramsız olsun Harem’de bulunan kimseye, zararlılar dışındaki av hayvanlarını öldürmek, kendiliğinden biten bitki ve ağaçları kesmek veya sökmek, müslümanlara saldırmadıkça düşmanlarla savaşmak haram kılınmıştır.¹⁵⁶ Mekke-i Mükerrerme’nin bu hürmetinden dolayı onun evlerini, arazilerini alıp satmanın hükmünü araştıran fakihler çeşitli hükümlere ulaşmışlardır.

Hanefilerden Ebû Hanife’ye göre Mekke-i Mükerrerme’nin ev ve arazisinin alım-satımı caiz değildir. Bu konudaki gerekçesi “*Mekke’nin evlerini satmak ve kiraya vermek helal değildir*” hadisidir.¹⁵⁷ Bir rivayete göre Ebû Hanife bu alım-satımın caiz olduğu görüşündedir.¹⁵⁸

Şâfiîlere göre Mekke-i mükerrerme’nin ev ve arazileri alınıp satılabilir. Delilleri ise Hz. Peygamberin Mekke’nin fethi günü evleri sahiplerine nisbet ettiği şu sözüdür: “*Ebû Süfyan’ın evine giren emniyettedir. Evine girip kapısını kapatan emniyettedir.*”¹⁵⁹

Mesele 37: Necaset Bulaşan Yağın Alım-Satımının Hükmü

Yiyecek olarak kullanılan belli bir miktar yağ herhangi bir şekilde necaset bulaşırsa bu yağın satılması Hanefilere göre caiz olur. Çünkü Hanefilere göre kendisinden faydalanılabilen mal satışa mahal olabilir. Necaset bulaşan yağ ise yemekte kullanılamaz ama başka türlü kullanılabilir ve faydalanılabilir.¹⁶⁰

Şâfiîlerde bu konuyla ilgili iki görüş bulunmaktadır. Birinci ve mezhepte daha doğru görülen görüşe göre necaset bulaşan yağın satımı sahih değildir. Bunun gerekçesi ise pislenen yağın temizlenememesidir. Şâfiîlere göre necis hale gelen yağı temizlemek mümkün olsaydı Hz. Peygamber içine necaset düşen yağın dökülmesini emretmezdi. Rivayet edildiğine göre Hz. Peygambere içinde fare ölmüş bulunan yağı ne yapmak gerektiği sorulunca şöyle cevap vermiştir: “*Yağ katıysa fareyi ve etrafındaki yağları atın, yağ sıvıysa dökün.*”¹⁶¹

¹⁵⁶ Buhârî, Meğâzî, 51.

¹⁵⁷ Ebû Ca’fer Ahmed b. Muhammed b. Süleyman **et-Tahavî**, *Şerhu Meâni’l-Âsâr*, Matbaatü’l-Envârî’l-Muhammedî, Mısır 1386, c. 4, s. 48.

¹⁵⁸ Kudûrî, c. 5, s. 2633; Kâsânî, c. 5, s. 146.

¹⁵⁹ Müslim, Feth-i Mekke, 86. Lahmî, c. 3, s. 344-348.

¹⁶⁰ Kudûrî, c. 5, s. 2644; Kâsânî, c. 5, s. 144; Debûsî, s. 226.

¹⁶¹ Ahmed İbn-i Hanbel, c. 2, s. 233; Buhârî, Vudu, 67.

Şâfiîlerdeki bu konudaki ikinci görüşe göre böyle bir yağın yıkanarak temizlenmesi mümkündür. Şöyle ki bu yağ iki kulle¹⁶² miktarı suyun içine dökülür veya yağın içine onu dibe batıracak kadar su koyularak su yağın bütün kısımlarına ulaşacak şekilde iyice çalkalanır. Böylece satılması sahih olur. Ama daha doğru görüşe göre yukarıda geçen hadisten dolayı bu satım sahih olmaz.¹⁶³

Mesele 38: Zevî'l-erham Köleleri Birbirinden Ayırıp Farklı Kişilere Satmak

Bir kimsenin birbirlerinin mahremi olan iki küçük kölesi veya biri büyük diğeri küçük iki kölesi varsa ve bunları birbirinden ayırıp farklı kişilere satmışsa Hanefilere göre mekruh olan bir satış yapmış olur. Hanefilerin bu konudaki gerekçesi şu hadislerdir: *“Ana ile yavrusunu birbirinden ayıran kimseyi Allah Teâlâ kıyamet günü sevdiklerinden ayırır”*¹⁶⁴ *“Köle bülüğa erinceye kadar, cariye hayız görünceye kadar onları hem esir edip, hem de birbirinden ayırmayın.”*¹⁶⁵ Hanefiler bu hadislerden kölelerin her ikisi de büyükse ayırmanın mekruh olmayacağı hükmüne ulaşmışlardır.

Mevsilî *el-İhtiyar*'da konuyla ilgili olarak şöyle demektedir: “Eğer aralarında mahremiyet -mesela, amcazadelik- yoksa, iki köleyi birbirinden ayırmak caizdir. Çünkü nass kıyasa muhalif olarak varid olmuştur. Bu sebeple sadece varid olduğu meseleye mahsus olur, başka meseleleri kapsamaz. Aralarında nesepten dolayı değil de hısımlık ve süt emmeden dolayı mahremiyet varsa birbirinden ayrılabilirler. Aralarında karı-kocalık bağı olanlar da ayrılabilirler. Küçük olan köle diğerinden ayrılarak satılırsa satış caiz olur. Ancak aralarındaki yakınlık evlatlık, atalık, analık yakınlığı ise Ebû Yûsuf buna muhaliftir. Aralarındaki yakınlık kardeşlik ise Züfer buna muhaliftir. Satış, sıhhat şartlarının tamamına uygun olduğu için caizdir. Yasak, akit dışı bir manadan kaynaklanmaktadır. O da çocuğa dokunacak zarardır. Bu sebep Cuma ezanı okunurken yapılan alış-veriş gibi akdi bozmaz. Ama kerahati gerektirir ve günaha yol açar.”¹⁶⁶

Şâfiîler henüz yedi yaşına girmemiş çocuğundan ayırarak cariyeyi satmanın haram olduğuna hükmetmişlerdir. Bir kavle göre çocuk bülüğ çağına girmeden cariyeyi satmak

¹⁶² Şâfiîlere göre kulle=230,877 litredir.

¹⁶³ Şirbînî , c. 6, s. 533-534; Şirbînî, c. 2, s. 16 vd.

¹⁶⁴ Zeylaî, c. 4, s. 23.

¹⁶⁵ Ali b. Ömer **ed-Darekutnî**, *es-Sünen* , Daru'l-Mehasin li't-Tıbaa, Medine t.y. , c. 3, s. 68.

¹⁶⁶ Mevsilî, c. 2, s. 27; Kudûrî, c. 5, s. 2649.

haramdır. Satış veya hibe şekli ile cariyeyi çocuğundan ayırarak yapılan her akit en zahir kavle göre geçersizdir.¹⁶⁷

Mesele 39: Mushafın Kafire Satılması

Hanefîlere göre kafir, Mushaf satın almak isterse buna izin verilir ama onu bir müslümana satması için zorlanır. Hanefîlerin konuya ilişkin açıklaması şöyledir: “Mushaf satın almanın kendisinde müslümanların alçaltılması söz konusu değildir. Mushafı kafir küçümsemez, çünkü o Kur’ân-ı Kerîm’in Allah’ın kelâmı olduğunu kabul etmese de Kur’ân-ı Kerîm’in fasih bir kelâm olduğunu ve çok yüce hikmetler içerdiğini bilir. Mushaf satın alan kafir, onu bir müslümana satması için zorlanır. Çünkü ona gerektiği gibi saygı göstermez. Öte yandan Kur’ân-ı Kerîm, kafirin mülkiyetinde bırakılsa, ona pis olarak dokunur. Oysa Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “*Müşrikler ancak bir pisliktir*”(Tevbe 9/28), “*Ona ancak temizlenenler dokunabilir.*”(Vakıa 56/79) İşte bu sebeplerden dolayı kafir satın aldığı Mushafı bir müslümana satması için zorlanır.”¹⁶⁸

Şâfiîlere göre kafir olan bir şahsın, mürted bile olsa gerek kendisi için gerekse kendisi gibi bir şahıs için Mushafın bütününe veya bir kısmını satın alması sahih değildir. Çünkü Şâfiîlere göre Mushafı kafire teslim etmekle Mushafın değerini düşürmek söz konusudur.¹⁶⁹

D. RİBA İLE İLGİLİ İHTİLAFLI MESELELER

Mesele 40: Ribanın İleti

Riba, kelimesi sözlükte fazlalık, artma, nema gibi manalara gelir ve faizle eşanlamlıdır. İstılahta iki türlü faiz vardır. Birincisi faiz denince herkesin aklına gelen fazlalık faizidir (ribe’l-fadl). Fazlalık faizi, ölçü ve tartı ile alınıp satılan şeyleri kendi cinsleriyle, peşin ve biri diğerinden fazla olarak mübadele etmektir. İkinci faiz çeşidi halk arasında pek bilinmeyen nesîe ribası (ribe’n-nesîe) olup vadeden kaynaklanan tehir faizidir. Nesîe ribası, aynı cinsten iki şeyin birini diğeri karşılığında veresiye olarak satmak veya başka başka cinslerden olup hacim, ağırlık veya uzunluk ölçüsü ile veyahut da sayı ile satılma

¹⁶⁷ Şîrâzî, c. 2, s. 22; Nevevî, *el-Minhac*, s. 216.

¹⁶⁸ Serahsî, c. 13, s. 188 vd.

¹⁶⁹ Şâfiî, c. 4, s. 66; Şîrbînî, c. 6, s. 517-518.

bakımından aynı özellikte olan iki şeyden birini diğeri karşılığında veresiye satmakla ortaya çıkar. Burada miktarların eşit veya fazlalıklı olması sonucu değıştirmez.¹⁷⁰

Sözlükte hastalık manasına gelen illet, isim olarak hastalık ve müessir sebep anlamlarına gelir. İstılahta illetin mezheplere göre bir çok tanımı vardır. Hanefilerden Ebû Bekir el-Cessas illeti şöyle tarif etmiştir: “Ortaya çıkmasıyla hükmün de ortaya çıktığı manadır. İlet varsa hüküm vardır, illet yoksa hüküm de yoktur.”¹⁷¹ Şâfiîlerden Râzî, Beyzâvî, Sübkî’nin tanımlarına göre “illet -hüküm kendisine izafe edilecek şekilde- hükmü tanıtan vasıftır.”¹⁷²

Hanefilere göre ribanın illeti, değıştirilecek mallarda cins ve ölçü-tartı birliğidir. Yani birbiri karşılığında alınıp satılan malların aynı cinsten ve ölçek veya tartı ile alınır satılır olmasıdır. Hanefiler cins birliğinin illet olarak belirlenmesinde Ebû Saîd el-Hudrî’nin rivayet ettiği şu hadisi göz önüne almışlardır: “*Altını altın karşılığında eşit olarak ve peşin satın, fazlalık faizdir. Gümüşü gümüş karşılığında eşit olarak ve peşin satın, fazlalık faizdir. Buğdayı buğday karşılığında eşit olarak ve peşin satın, fazlalık faizdir. Tuzu tuz karşılığında eşit olarak ve peşin satın, fazlalık faizdir. Arpayı arpa karşılığında eşit olarak ve peşin satın, fazlalık faizdir. Hurmayı hurma karşılığında eşit olarak ve peşin satın, fazlalık faizdir.*”¹⁷³

Ölçü ve tartı (kadr) birliğine de bu hadisteki “misli misline” ifadesini delil gösterirler. Bundan maksadın ölçekle alınıp satılanlarda ölçek miktarı, tartı ile alınıp satılanlarda tartı miktarı olduğunu belirtirler.¹⁷⁴

Şâfiî’nin önceki görüşüne göre, yukarıda geçen hadiste altın ve gümüş dışındaki dört maddede illet, ölçü veya tartı ile alınıp satılması ve gıda maddesi olma özellikleridir. Sonraki görüşüne göre faizin illeti, altın ve gümüşte para olma özelliğı, diğeri dört maddede gıda maddesi olma özelliğıdir. Şâfiî’nin delili Ubade b. Samit’in rivayet ettiği şu hadistir: “*Altın altınla, gümüş gümüşle, buğday buğdayla, arpa arpayla, hurma hurmayla, tuz tuzla misli misline, birbirine eşit olarak peşin satılırlar. Bu maddeler*

¹⁷⁰ Döndüren, s. 388; Abdülbaki Deniz, “İslam Hukukunda İlet Kavramı ve Faizin İletisi”, Uludağ Üniversitesi SBE, Bursa 2006 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 2.

¹⁷¹ Deniz, s. 84.

¹⁷² Duman, s. 52.

¹⁷³ Buhârî, Buyu‘, 54.

¹⁷⁴ Serahsî, c. 12, s. 205vd. ; Zemahşerî, s. 278; Kudûrî, c. 5, s. 2287.

*farklı cinsten olduğu zaman, peşin olmak şartıyla istediğiniz gibi satın.”*¹⁷⁵ Diğer bir delil ise *“Yiyeceği yiyeceklerle satarken eşit ve peşin satın”*¹⁷⁶, hadisidir.¹⁷⁷

Debûsî, Hanefîlerle Şâfiîlerin ribanın illeti konusundaki görüşlerini şu şekilde özetlemiştir: “Bize göre ribanın illeti satışa konu olan malda “ölçü” ve “cins birliğinin” birlikte bulunmasıdır. Şâfiî’ye göre ise “cins birliği” ile beraber “gıda maddesi” olma özelliğidir. Bu illetler, niteliklerinde ihtilafımız olmakla beraber birlikte bulunduğu zaman, fazlalık ve veresiye ribasının haram olmasını gerektirir. Bize göre “ölçü”, Şâfiî’ye göre “gıda maddesi” oluş niteliği bulunmayıp, her iki mezhebin ortak olarak kabul ettikleri “cins birliği” niteliği bulunsa; bize göre fazlalık helal, veresiye haram olur. Çünkü “cins birliği” vasfı tek başına kaldığı zaman, onda fazlalık ribasının haramlığı bulunmasa da ona veresiye ribasının haramlığının taalluk etmesi caiz olur. Şâfiî’ye göre ise bu niteliklerden biri bulunmadığı zaman, ona veresiye ribasının haramlığı da taalluk etmez.”¹⁷⁸

Parada ribanın illeti Hanefîlere göre dinarların ve dirhemlerin tartı miktarıdır.¹⁷⁹ Şâfiîlere göre illet para olma özelliği ve artıcılıktır.¹⁸⁰

Ubâde b. Sâmit’in rivayet ettiği faizle ilgili hadiste adı geçen maddeler dışındaki maddelerde faiz cereyan edip etmeyeceği meselesinde Hanefîlere göre eğer bu maddeler ölçülebiliyor ve tartılabiliyorsa bunlarda da faiz cereyan eder. Çünkü onlara göre faiz illeti ölçülebilme ve tartılabilmelidir.¹⁸¹ Şâfiîlere göre faiz ancak Ubâde b. Sâmit’in rivayet ettiği altı madde ve gıda maddelerinde cereyan eder.¹⁸² Çünkü onlara göre illet hadisteki dört maddede gıda olma, altın ve gümüşte ise para olma özelliğidir.¹⁸³

Mesele 41: Az Sayılan Maddelerin Mübadelesinde Faiz Cereyan Eder mi?

Hanefîlere göre mesela, bir elmanın iki elma ile mübadelesinde faiz gerçekleşmez. Hanefîlerin bu görüşlerinin gerekçesi, bu kadar az meyvelerin aralarında dini ölçüye

¹⁷⁵ Müslim, Müsakat, 81.

¹⁷⁶ Müslim, Müsakat, 93.

¹⁷⁷ Lahmî, c. 3, s. 285; Ebû Şuca‘, c. 2, s. 218; Nevevî, *el-Mecmu‘*, c. 9, s. 490, Şirbînî, c. 2, s. 30(eserin aslı); Şirbînî, c. 7, s. 8-10vd.; Serahsî, c. 12, s. 205 vd.

¹⁷⁸ Debûsî, s. 228.

¹⁷⁹ Zemahşerî, s. 281.

¹⁸⁰ Nevevî, *el-Mecmu‘*, c. 9, s. 490.

¹⁸¹ Serahsî, c. 12, s. 210-211; Zemahşerî, s.281-282; Üsmendî, s. 300;Sıbt İbni’l-Cevzî, s. 284.

¹⁸² Nevevî, *el-Mecmu‘*, c. 9, s. 491.

¹⁸³ Şirbînî, c. 2, s. 30(eserin aslı); Serahsî, c.12, s. 210 vd.

veya tartıya göre bir fazlalık olmamasıdır. Hanefîlerin tespit ettiği faiz illeti olan ölçü ve tartıdan birinin fazla olması burada bulunmadığı için bu mübadeleyi caiz görürler.¹⁸⁴

Şâfiîlere göre az bile olsa fazlalıklı mübadele caiz değildir. Çünkü onlara göre asıl olarak gıda maddelerinin kendi cinsleri ile mübadelesi haramdır. Bu ancak aralarında dini ölçek ile eşitlik bulunması durumunda helal olur. Bu meseledeki mübadelede eşitlik bulunmadığı için satış caiz değildir.¹⁸⁵

Mesele 42: Dârü'l-Harpte Faiz

Darü'l-harp, müslümanların yönetime hakim olmadığı ve gayr-i müslimlerin hükümrân bulunduğu ülkenin İslam hukukundaki adıdır.¹⁸⁶ Ebû Hanîfe ve Muhammed'e göre bir müslümanın dârü'l-harpte, düşman ülkesi vatandaşına, iki dirhem karşılığı bir dirhem satması caizdir. Delilleri Mekhul'un rivayet ettiği "*Düşman ülkesinde, o ülke vatandaşları ile Müslümanlar arasındaki işlemlerde faiz meydana gelmez*" hadisidir.¹⁸⁷

Ebû Yûsuf ve Şâfiî'ye göre dârü'l-harpte faiz caiz değildir. Bu iki imama göre savaş ülkesindeki harbî de müslüman ülkesinde güvence verilen harbî gibidir. Şâfiîlere göre Kur'an ve Sünnet'in umumunda faizin yasak edilmesi, faizin hem dârü'l-harpte hem de dârü'l-İslâm'da haram olmasını gerektirir. Onlara göre nasıl ki şarap ve sair masiyetler hem darü'l-İslâm'da hem darü'l-harpte haramdır, faiz de bunlar gibi her yerde haramdır. Ayrıca *el-Mecmu'*da belirtildiğine göre yukarıda geçen bu konuyla ilgili hadisin ravisi Mekhul'un tâbiînden olması yüzünden, bu hadisin mürsel olup zayıftır, bu sebeple delil olamaz.¹⁸⁸ Hanefîlerden Serahsî buna, Mekhul'un fakih ve güvenilir olması sebebiyle rivayet ettiği mürsel hadisin makbul olduğunu belirterek cevap vermiştir.¹⁸⁹ Sonuçta

¹⁸⁴ Serahsî, c. 12, s. 211-212; Zemahşerî, s. 280.

¹⁸⁵ Nevevî, *el-Mecmu'*, c. 9, s. 430 vd. ;Şirbînî, c. 2, s. 30 (eserin aslı); Serahsî, c. 12, s. 211-212; Zemahşerî, s. 280.

¹⁸⁶ Döndüren, s. 398.

¹⁸⁷ Zeylaî, c. 4, s. 44.

¹⁸⁸ Şâfiî (rh)'ın kabul ettiği Mürsel haberin şartları için bakınız: Selahattin Polat, Mürsel hadisler ve Delil Olma Yönünden Değeri, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2010 Ankara, s.148 vd. ; Ayrıca bu eser de dahil olmak üzere Şâfiîlerle Hanefîlerin Mürsel haber konusundaki detaylı görüşleri için bakınız: Mahmut Esad Erkaya, "Hanefî fakihlerin Muhaddisler Tarafından Zayıf Hükümü Verilen Hadisleri Kullanma Nedenleri", Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2009 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 27 vd. ; Murteza Bedir, Fıkıh, Mezhep, Sünnet (Hanefî Fıkıh Teorisinde Peygamber'in (sas) Otoritesi), Ensar Neşriyat, İstanbul 2004, s.142 vd.

¹⁸⁹ Serahsî, c. 14, s. 96-99; Nevevî, *el-Mecmu'*, c. 9, s. 488; Kudûrî, c. 5, s. 2370; Merğînânî, c. 3, s. 66; Kâsânî, c. 5, s. 192; Kemâlüddin Muhammed b. Abdilvâhid **İbnü'l-Hümmam**, *Şerhu Fethu'l-Kadir*, Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Lübnan 2003, c. 7, s. 39; Zemahşerî, s. 282.

Şâfiîlere göre faizi yasaklayan nasslar mutlak olduğu için darü'l-harpte harbî ile müslüman arasında faiz cereyan eder.¹⁹⁰

Mesele 43: Etin Canlı Hayvan Karşılığı Satışı ve Farklı Cins Hayvan Etlerinin Birbiri Karşılığında Satılması

Ebû Hanife ve Ebû Yûsuf'a göre koyun etinin canlı koyun karşılığında satılması her durumda caizdir. Muhammed'e göre ise bu satış takdir yoluyla caiz olur. Bu da mübadele edilecek etin, diri koyundaki etten daha çok olduğunun bilinmesi ile gerçekleşir. Böylece koyundaki et, mübadele edilecek etin bir kısmına, artanı da sakatata karşılık tutulur. Muhammed, bu hükme kıyas yoluyla ulaşmıştır. Ona göre koyundaki etle, mübadele edilmek istenen et arasında cins birliği vardır.

Ebû Hanife ve Ebû Yûsuf'un gerekçesi şudur: Et karşılığında koyun satışı, taneleri birbirinden farklı olan adedî malın, tartılan mal karşılığında satışdır. Pamuk karşılığında kumaş satımının caiz olduğu gibi her durumda caizdir.

Koyun etinin deve veya sığır karşılığında satılması Züfer hariç Hanefîlere göre caizdir. Bu konuda Hanefîlerin gerekçesi şudur: Koyun, sığır, deve ayrı cinslerdir. Peşin olduğu takdirde koyunun sığır karşılığında satılması gibi birbiri karşılığında her türlü satışı caizdir. Bu konudaki temel kural şu hadistir: “İki cins farklı olduğu zaman, peşin olmak kaydıyla istediğiniz şekilde satın.”¹⁹¹

Züfer ve Şâfiî, canlı hayvan karşılığında et satımını caiz görmezler. Gerekçeleri şu hadistir: “Hz. Peygamber, koyunun et karşılığında satımını yasaklamıştır.”¹⁹² Şâfiîlerdeki bir görüşe göre canlı hayvan karşılığı et satmak caizdir. Bu görüşe göre etin yenilebilir şeyler karşılığında (koyun, inek v.s.) satılmasının caiz olması “etler birbirinden farklı cinslerdir” anlayışına dayanır. Ayrıca bu, etin et karşılığında satımına kıyasla verilmiş bir hükümdür. Etin yenilemeyen (eşek v.s.) şeyler karşılığında satılmasının caiz olmasının sebebi ise etle ilgili yasağın sebebi faize tabi bir malı,

¹⁹⁰ Râfî, c. 4, s. 99.

¹⁹¹ Müslim, Müsakat, 81; Serahsî, c. 12, s. 308-310; Zemahşerî, 283-284; Sıbt İbni'l-Cevzî, s. 292-293; Kudûrî, c. 5, s. 2375; Kâsânî, c. 5, s. 189; H. Yunus Apaydın, “Sıbt İbni'l-Cevzî'nin “İsarü'l-İnsaf” Adlı Hilafiyat Eseri Üzerinde Fukahanın Hadisler Karşısındaki Tavrı Açısından Bir İnceleme”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 7, s. 147-148.

¹⁹² Beyhakî, Buyu', c. 5, s. 296; Zeylaî, c. 4, s. 39.

kendisini de içeren asıl karşılığında satmaktır. Bu durumda eşek eti v.s. yenmediği için yenilmesi caiz olan et ile değişilebilir.¹⁹³

Hanefîler, Şâfiîlerin yukarıda delil olarak kullandığı hadisteki yasak hakkında şu açıklamada bulunmuşlardır: “Bu yasaktan maksat, birisinin veresiye olması durumudur. Bu, hadisin bazı rivayetlerinde vardır. Zaten biz Hanefîler de aynı şeyi söylüyoruz. Çünkü hayvan ve ette selem caiz değildir.”¹⁹⁴

Hanefîlerden Üsmendî, canlı hayvan karşılığı et satışında faiz söz konusu olmadığını, çünkü canlı hayvanın örfen ve Şer’an tartıya tabi tutulamayacağını (tartı birliği illetinin yokluğunu kastediyor) söyleyerek, bu satışın caiz olduğunu savunmuştur.¹⁹⁵

Farklı cins hayvanların kesilmiş etlerini birbirleri karşılığı alıp-satma meselesinde Hanefîler görüşünü şu şekilde gerekçelendirmiştir: “Bize göre çeşitli hayvanların etleri de farklı cins sayılır. Etlerin şekillerinin farklılığı bu görüşün delilidir. Etler, sütlerin ve bedene sürülen yağların aksine sadece görmekle birbirinden ayırt edilirler. Etlerin asılları da isimleri de farklıdır. Buğday unu, arpa unu denildiği gibi koyun eti, sığır eti denilir. Etlerin cinsleri farklı olmakla birlikte hepsi tartı ile alınır satılırlar. Bundan dolayı birbirleri karşılığında vadeli olarak satılmaları caiz değildir. Fakat peşin olursa birbirleri karşılığında satılırken eşit olmaları şart değildir. Çünkü faiz illetlerinden hiçbirisi yoktur.”¹⁹⁶ Kudûrî, “*Türleri değişik olduğu zaman, peşin olmak kaydıyla istediğiniz şekilde satın*”¹⁹⁷ hadisinin de bu görüşe delil olduğunu belirtmektedir.

Şâfiîlerde bu konuda iki görüş bulunmaktadır. Daha sahih görüşe göre bunlar da tıpkı unlar, sirkeler ve yağlar gibi farklı cins kabul edilir. Çünkü bunlar farklı cinslerden olan hayvanlardan elde edilmekte olduğundan hüküm açısından farklı tahıllardan elde edilen unlara benzemektedir. Buna göre sığır etini küçükbaş hayvan eti karşılığında fazla olarak satmak caizdir. İkinci görüşe göre bunlar aynı cins kabul edilirler. Çünkü hepsi de aynı isimde ortak olup bu ortaklıktan sonra yalnızca bir hayvana izafe edilmekle

¹⁹³ Şîrbînî , c. 7, s. 49-50; Lahmî, c. 3, s. 304; Ebû Şuca‘, c. 2, s. 257; Serahsî , c.12, s. 310.

¹⁹⁴ Serahsî , c. 12, s. 310.

¹⁹⁵ Üsmendî, s. 311.

¹⁹⁶ Serahsî , c. 12, s. 304-305.

¹⁹⁷ Müslim, Müsakat, 81; Kudûrî, c. 5, s. 2338-2339; Merğînânî, c. 3, s. 66; İbn-i Âbidin (Çev. Davudoğlu Şavaş), c. 11, s. 151; Molla Hüsrev (Çev. Erkan), c. 3, s. 302.

diğerlerinden ayrılmakta olduğundan Ma'kilî ve Bernî hurmaları gibi hurma türlerine benzemektedir. Bu yüzden ancak eşit tartıda ve peşin değiştirilebilirler.¹⁹⁸

Mesele 44: Taze Hurmanın Kuru Hurma Karşılığında Satışı

Ebû Hanife'ye göre taze hurma kuruduğu zaman eksilse bile, kuru hurmanın taze hurma ile eşit miktarda mübadele edilmesinde sakınca yoktur. Ebû Yûsuf ve Muhammed'e göre bu mübadele caiz olmaz.

Ebû Hanife'nin bu konudaki delili “Hurmayı hurma karşılığında ölçeği ölçeğine satın”¹⁹⁹ hadisidir. Ayrıca Ebû Hanife Bağdat'a girdiğinde kendisine bu mesele sorulunca şöyle demiştir: “Taze hurma (rutab), ya kuru hurmadır (temr) ya da değildir. Kuru hurma olursa bu satış caizdir. Çünkü Hz. Peygamber, “Temr temr karşılığında...” buyurmuştur. Rutab, temr değilse yine caizdir. Çünkü Hz. Peygamber “İki cins farklı olduğu zaman istediğiniz şekilde satın”²⁰⁰ buyurmuştur.” Kendisine Sa'd b. Ebî Vakkas'ın rivayet ettiği, Hz. Peygamberin taze hurmanın kuruyunca eksileceğini öğrendiği zaman taze hurmanın kurusu karşılığında satılmasını yasakladığı²⁰¹ hadisi hatırlatıldığında bu hadisin, Zeyd b. Ebû İyaş'a dayandığını, bu zatın hadisi makbul birisi olmadığını söyledi. Ayrıca Hanefî eserlerinde temr ve rutabın bir cins sayılacağını isbat sadedinde şu gerekçeler de sıralanmıştır: Temr, koruk halden olgunlaşınca kadarki zamanda hurma ağacından çıkan meyvenin adıdır. Bu merhalelerde geçirdiği değişimler onun zât ismini değiştirmez. Nitekim insanoğlu sırasıyla çocuk, genç, orta yaşlı ve ihtiyar olduğu halde yine insandır.²⁰² Hz. Peygamberin *izhâ*'ya kadar hurmanın satılmasını yasaklaması üzerine *izhâ*'nın ne olduğu sorulunca “sararması veya kızarmasıdır” demesi de bunu gösterir.²⁰³ *İzhâ*'dan önce hurmanın adı “bûsr” olduğu halde Hz. Peygamber onu temr ismi altında zikretmiştir.²⁰⁴ Gerek yaşı, gerekse kurusu hurma adı altına girdiğine göre birinin diğeri mukabilinde eşit ölçüyle satılması durumunda akdin şartı yani akdin yapıldığı sırada bedellerin mümaseleti mevcuttur. Zaten önemli ve muteber olan, bu şartın akdin yapıldığı sırada gerçekleşmesidir. Bu

¹⁹⁸ Şirbînî , c. 7, s. 19-20; Şirbînî, c. 2, s. 33 (eserin aslı), s. 47; Müzenî, s. 111; Râfî, c. 4, s. 95-96; Şirâzî, c. 2, s. 39.

¹⁹⁹ Beyhakî, c. 5, s. 291.

²⁰⁰ Müslim, Müsakat, 81.

²⁰¹ Zeylaî, c. 4, s. 40-41.

²⁰² Muhammed b. Ahmed Ebû Sehl **es-Serahsî**, *Usûl*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1993, c. 1, s. 367.

²⁰³ Zeylaî, c. 4, s. 5.

²⁰⁴ Abdu'l-Azîz b. Ahmed b. M. **el-Buhârî**, *Keşfu'l-Esrâr: Usûlu'l-Pezdevî*, Matbaa-i Mekteb-i Sanayi, İstanbul h. 1307, c. 3, s. 734.

bedeller, yani yaş ve kuru hurma hangi sıfatla akde konu ediliyorsa o sığata göre mümaselet aranır. Yoksa ki y ş hurmanın kuruduktan sonra eksileceği, dolayısıyla m maseletin bozulacağına itibar edilmez.       m maselete itibar edilmesi, mukabele (karşılıklı değişim) sebebiyledir. Mukabele ise akdin yapıldığı sırada olur. Üstelik y ş hurmadaki y şlık (tazelik) amaçlanan bir husustur. Y ş hurmanın akdin yapıldığı sıradaki durumuna değil de kuruduktan sonra alacağı durumuna itibar edilmesi tıpkı düşük kaliteli malın iyi kaliteli mal mukabilinde satılması durumunda iyi kaliteliye itibar edilmesi yani kaliteli mal mukabilinde kalitesizden çok miktarda alınması gibidir. Bu farklılığın caiz olmadığı nass ile belirtilmiştir. Nitekim Hz. Peygamber “ yisi de kötüsü de müsavidir”²⁰⁵ buyurmuştur.

Ebû Hanife, hurmanın kuruyunca eksilip eksilmeyeceği sorulan hadis hakkında şunları söylemektedir: “Eğer söz konusu hadis sahihse şöyle yorumlanır: Hz. Peygamber’e taze hurmanın kuru hurma karşılığında veresiye satışı sorulmuş, o da bu cevabı vermiştir. Nitekim hadisin bazı rivayetleri de bu şekildedir. Taze hurma kuruduğu zaman vade doluncaya kadar eksildiği halde Hz. Peygamber’in “Kuruduğu zaman eksilir mi?” demesinin yararı, bu kullanımın bir yararı olmadığını ifadedir.       soruyu soran kişi, bir yetimin vas si idi. Hz. Peygamberin kuruyunca eksilmesi nedeniyle bu kullanımda yetim için bir yarar görmedi. Vas yi, akdin geçersiz olduğunu bildirmek için değil, yetime şefkat olarak kullanımdan yasakladı.”²⁰⁶

Eb  Yûsuf ve Muhammed’in görüşlerinin delileri yukarıda geçen Hz. Peygamberin, taze hurmanın kuru hurma karşılığında satılmasını, taze hurmanın kuruyunca eksildiğini öğrenince yasaklamasıdır. Diğer bir delilleri de bu hadisin benzeri olan İbn  mer’in rivayet ettiği şu hadistir: “Hz. Peygamber, taze hurmayı kuru hurma, taze üzümü de kuru üzüm karşılığında ölçü ile satmayı yasaklamıştır.”²⁰⁷ Eb  Yûsuf bu konuda şöyle demiştir: “Kıyas, Ebû Hanife’nin dediğidir. Ama ben, taze hurmanın kuru hurma karşılığında satışında, hadisten dolayı kıyası terk ettim. Hadisle kıyastan tahsis edilen şeye ancak her yönden onun anlamında olan katılır.” Muhammed, Sa’d’ın rivayet ettiği hadisten dolayı eşitliğin en uygun ortamda dikkate alınması gerektiğini söylemiştir.²⁰⁸

²⁰⁵ Zeylaî, c. 4, s. 37.

²⁰⁶ Serahsî, c. 12, s. 318.

²⁰⁷ Eb  Abdırrahman Ahmed b. şuayb **en-Nesâî**, *es-Sünen*,  ağrı Yayınları, İstanbul 1992, Buyu 36.

²⁰⁸ Serahsî, c. 12, s. 314-318; H. Yunus **Apaydın**, “Hanefî Hukukçuların Hadis Karşısındaki Tavrılarının Bir Göstergesi Olarak Manevi Inkıta  Anlayışı”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 8,

Şâfiîler de imâmeyn'in görüşlerinde olduğu gibi bu meseledeki satışı caiz görmezler. Şâfiîler, imameyn'in delilleri olan hadisleri delil olarak zikretmişlerdir. Şâfiîler, Ebû Hanife'nin taze hurma ile kuru hurmanın ağırlıklarının eşitse peşin olarak değişilmelerinde beis olmadığını savunduğu görüşüne karşı şu gerekçeyi ileri sürmüşlerdir: "Bunlar bir cins yani hurmadırlar fakat yaşlık, kuruluk bakımından farklı olmalarından dolayı ağırlıkları hakikatte eşit değildir. Eğer mübadele edilirse meydana gelen fazlalıktan dolayı faiz oluşur ve satış haram olur."²⁰⁹

Mesele 45: Yaş Hurmanın, Yaş Hurma Karşılığında Satılması

Hanefilere göre yaş hurmanın yaş hurma ile ölçülerek mübadele edilmesi caizdir. Bu konudaki delilleri "*Hurmayı, hurma karşılığında ölçeği ölçeğine (satın)*"²¹⁰ hadisidir.²¹¹

Müzenî hariç Şâfiîler, Sa'd b. Ebî Vakkas'ın rivayet ettiği Hz. Peygamberin taze hurmanın kuruyunca eksileceğini öğrendiği zaman tazeyi kuru hurma karşılığında satmayı yasakladığı hadisinden²¹² dolayı taze hurmanın taze hurma karşılığı satışını da caiz görmezler. Çünkü onlara göre, akit gerçekleştiği sırada bu hurmaların kuruma tarihindeki hacmi bilinmediği için bu satış hacmi bilinmeyen şeylerin satımı anlamına gelir.²¹³

Mesele 46: Dirhem ve Dinarlar Ta'ynle Teayyün Eder mi?

Hanefilere göre dînarlar ve dirhemler muavaza akitlerinde ta'ynle teayyün etmezler. (Yani belirlemekle belirli duruma gelmezler.). Züfer ile Şâfiî'ye göre belirlemekle belirli duruma gelirler.

Meselenin açıklaması şu şekildedir. Müşteri bir şey satın alırken "Şu yüz dirhem ile satın aldım" dese, o yüz dirhem yerine başka yüz dirhemi Hanefilere göre verebilme hakkına sahipken, Şâfiî ve Züfer'e göre gösterdiği yüz dirhemi vermekle yükümlüdür.

s. 181-184; Sıbt İbni'l-Cevzî, s. 290; Üsmendî, s. 306; Zemahşerî, s. 284; Kudûrî, c. 5, s. 2340; Serahsî, *Usûl*, c. 1, s. 367; Abdu'l-Azîz el-Buhârî, c. 3, s. 734.

²⁰⁹ Nevevî, *el-Mecmu'*, c. 10, s. 290; Lahmî, c. 3, s. 299vd. ; Ebû Şuca', c. 2, s. 236; Şirbînî, c.7, s. 29-30.

²¹⁰ Beyhakî, c. 5, s. 291.

²¹¹ Serahsî, 314-315; Kâsânî, c. 5, s. 188; Kudûrî, c. 5, s. 2349; Merğînânî, c. 3, s. 64.

²¹² Zeylaî, c. 4, s. 40-41.

²¹³ Nevevî, *el-Mecmu'*, c. 10, s. 305-306 vd. ; Nevevî, *el-Minhac*, s. 213; Şirbînî, c. 7, s. 29-30; Şâfiî, c. 4, s. 44; Duman, s. 183.

Züfer ve Şâfiî'ye göre müşteri gösterdiği parayı vermezse akit geçersiz olur. Çünkü onlara göre bu akit, yapmaya yetkili kişiler tarafından, satım akdine konu olabilecek bir şey üzerinde yapılmıştır. Bu bakımdan ticaret mallarında olduğu gibi belirtmekle belirlenmesi mümkündür. Para, karşılıklı akitlerin bedelidir. Satım konusu mallar gibi ta'yin ile taayyün eder.

Hanefîlere göre eğer paranın belirlenebilmesi kabul edilirse, akit sırasında belirtilen miktarın semen şeklinde zimmet borcu olması imkansız hale gelir. Bu ise akdin gereklerine aykırıdır.²¹⁴

E. DİĞER İHTİLAFLI MESELELER

Mesele 47: Köle Mülk Sahibi Olur mu?

Hanefîlere göre, köle mülk sahibi olamaz. Bu konudaki delilleri şu âyetlerdir: “*Mülk olmuş bir köle bir şeye güç yetiremez*”(Nahl 16/75), “*O sahibine yüküdür.*”(Nahl 16/76). Hanefîlere göre bu âyetlerde kölenin bir şeye güç yetiremeyeceği bildirildiği için köle mülk sahibi yapılırsa ona güç, kuvvet verilmiş olacağından bu caiz değildir.²¹⁵

Şâfiî, önceki görüşünde kölenin mülk sahibi olabileceğini söylemiştir. Bu konudaki delili “*Kim bir köle satın alırsa, kölenin malı satıcındır, meğer ki müşteri şart koşmuş ola*”²¹⁶ hadisidir. Şâfiî, yeni görüşünde ise Hanefîlerle aynı görüştedir. Mezhepte zahir olan görüş de budur.²¹⁷

Mesele 48: Fasit Satış Mülkiyet İfade Eder mi?

Hanefîlere göre fasit satış, teslim alma ile birlikte mülkiyet sonucunu doğuracak şekilde kurulmuş olur. Serahsî'nin konuya ilişkin açıklaması şu şekildedir: “Aslında bu mesele usûlu'l-fıkha ait şu meseleye dayanır. Biz Hanefîlere göre hukukî işlemlere yönelik bir nehiy (yasak) onları meşru olmaktan çıkarmaz. Çünkü bu hüküm neshin gereğidir. Nehiy ise nesihten farklıdır. Yasak ne zaman yasaklanan şeyin dışında bir nedenden dolayı konmuşsa bu, meşruluğu kaldırmaz. Fasit satıştaki yasak, yasaklanan şeyin

²¹⁴ Serahsî , c. 14, s. 24-25; Kudûrî, c. 5, s. 2351; Kâsânî, c. 5, s. 233-234; Sıbt İbni'l-Cevzî, s. 327-328; Üsmendî, s. 354; İbn-i Âbidin (Çev. Davudoğlu, Savaş), c. 11, s. 131; Orhan Çeker, *Fıkıh Dersleri*, Ensar yayıncılık, Konya 2005, s. 56, Nevevî, *el-Minhac*, s. 212; Ebû Şuca', c. 2, s. 249; Müzenî, s. 111.

²¹⁵ Zemahşerî, s. 287; Kudûrî, c. 5, s. 2485.

²¹⁶ Davudoğlu, *Sahih-i Müslim Tercemesi ve Şerhi*, c. 7, s. 657.

²¹⁷ Lahmî, c. 3, s. 329; Râfî, c. 4, s. 374; Müzenî, s. 118; Davudoğlu, *Sahih-i Müslim Tercemesi ve Şerhi*, c. 7, s. 657.

dışındaki bir nedenledir. Çünkü satım akdi, satışı kabul eden bir şeyde îcap ve kabulün birbirini tutmasıyla kurulur. Fasit şartla bu kurucu unsurların hiçbirine eksiklik gelmez. Akdin kurulması ise îcap ve kabul beyanlarının ehliyetli kimselerden sadır olmasını gerektirir. Yasaklama koşuldan dolayı idi. Koşul ise akdin kurucu unsurlarının dışındadır. Nitekim faiz yasağı da karşılığı bulunmayan fazlalıktan dolayıdır. Bu da akdin kurucu unsurlarının dışındadır.”²¹⁸

Züfer ve Şâfiî’ye göre Şâri’in herhangi bir akdi yasaklaması, onun aslı itibarıyla muteber olmaması ve onu yapanın günah kazanması manasına gelir. Akdin rükünlerinin yasaklanması ile akde arız olan herhangi bir niteliğin yasaklanması arasında da bir fark yoktur. Bu konudaki delilleri “*Her kim bizim şu işimizin üzerinde olduğu şekle uygun olmayan bir iş işler ve dinimize ondan olmayan bir şeyi sokarsa o merduttur*”²¹⁹ hadisidir. Buna göre herhangi bir iş, Şâri’in emir ve talebine muhalif olursa fasit yahut batıl olmakla nitelendirilir. Bu muhalefetin amelin hakikatine ait olması ile niteliğine ait olması arasında bir fark yoktur. Bu yüzden fasit akit, münakid olmaz ve mülkiyet ifade etmez.²²⁰

Mesele 49: Malın Kusurdan Uzak Olması Şartıyla Satılması

Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf’a göre satıcı, satış sırasında sattığı maldaki her türlü ayıptan berî olmayı şart koşarsa ve ayıpların neler olduğunu söylemese bu caizdir. Çünkü onlara göre ibra bir iskattır, temlik değildir. İskattaki bilgisizlik ise anlaşmazlığa götürmez. Çünkü bunun kabul edilmesine ihtiyaç yoktur. Bu iki imama göre kusurlardan berî olma şartı, satıştan önce bulunan ve satıştan sonra fakat kabzdan önce meydana gelen bütün kusurları kapsar. Böylece satılan şey kusur sebebiyle geri verilmez.

Muhammed, Züfer ve Şâfiî’ye göre kusurdan ibra şartı, sadece akit esnasında bulunan kusurları kapsamına alır. Akitten sonra kabzdan önce meydana gelen kusurları kapsamaz. Çünkü onlara göre ibrâ etme, sabit ve var olan şeyi kapsamına alır. Zira olmayan şey tasavvur edilemez. Sonradan meydana gelen kusur ise satış esnasında var olan bir kusur değildir. O bakımdan böylesi ibranın kapsamına girmez.

²¹⁸ Serahsî , c. 13, s. 31-33; Zemahşerî, s. 288; Kudûrî, c. 5, s. 2570; Sıbt İbni’l-Cevzî, s. 284; Üsmendî, s. 298.

²¹⁹ Müslim, Akdiyye, 18.

²²⁰ Ebû Şuca‘, c. 2, s. 298; Müzenî, s. 123; Zühaylî (Çev.Komisyon), c. 5, s. 287; Apaydın, “Fesad”, s. 417-421.

Söz konusu görüş ayrılığı müşterinin “Kayıtsız şartsız olarak her türlü kusurdan seni ibra ediyorum” demesi halinde söz konusudur. Şayet satıcı, “Ben sana bu malda mevcut olan her türlü kusurdan berî olmak şartı ile satıyorum” diyecek olursa ittifakla sonradan meydana gelen kusur bunun kapsamına girmez. Çünkü her türlü ibrayı kapsamına almaz. Sadece akit esnasında var olan ibrayı özel olarak kapsamına alır.

Şâfiîlerde daha ağır basan görüşe göre satıcı tarafından bilinmiyorsa hayvandaki her türlü gizli kusurdan ibra olur. Hayvanın dışında kalan kumaş ve akar gibi şeylerdeki kusurlardan mutlak olarak ibra olmaz. Aynı şekilde bilsin yahut bilmesin, hayvandaki zahir kusurlardan ve kendisinin bildiği hayvandaki gizli kusurlardan berî olmaz. Gizli kusurlardan maksat ise çoğunlukla vâkıf olunamayan, bilinemeyen kusurlardır. Eğer satıcı, halen mevcut olanlarla birlikte dahi olsa kabzdan önce meydana gelecek kusurlardan ibra edilmeyi şart koşacak olursa, daha sahih kabul edilen görüşe göre bu şart sahih değildir. Çünkü bu sübutundan önce bir şeyi iskat etmektir. Nitekim onu satacağı şeyin semeninden ibra etmesinde de durum böyledir.²²¹

Mesele 50: Peşin Selemin Hükümü

Selem, vadeli olan bir şeyi, peşin olan bir şeye satmaktır. Yahut zimmette niteliği belli olan şeyin satışı demektir. Bu satışta re’sülmal (semen) önceden verilir, onun karşılığı olan ise belli bir vadeye tehir edilir. Şâfiîler selemi, akit meclisinde kabzedilen bir semen mukabilinde zimmette vadeli ve niteliği belli şey üzerine yapılan akit olarak tarif ederler.²²²

Hanefîlere göre selem ancak vadeli olarak caizdir. Bu konudaki delilleri “*Selem yapan kimse belli ölçekte, belli ağırlıkta ve belli süreye kadar selem yapsın*”²²³ hadisinde “belli süreye kadar” buyrulmasıdır. Ayrıca Hanefîlere göre seleme muhtaç olanların

²²¹ Kâsânî, c. 5, s. 227; Kudûrî, c. 5, s. 2487; Serahsî, c. 13, s. 129; Zemahşerî, s. 296; Merğînânî, c. 3, s. 41; Sıbt İbnî'l-Cevzî, s. 321; İbn-i Âbidin (Çev. Davudoğlu, Savaş), c. 10, s. 283; Şirbînî, c. 7, s. 184-189; Müzenî, s. 119; Şirâzî, c. 2, s. 56; Nevevî, *el-Mecmu'*, c. 11, s. 607; Nevevî, *er-Ravda*, c. 3, s. 132; Ebû Şuca, c. 2, s. 285; Lahmî, c. 3, s. 330; Mervezî, s. 518; A. Abdillâh İbn Yûsuf **el-Cüveynî**, *Nihâyeti'l-Matlab fî Dirâyeti'l-Mezheb*, Daru'l-Minhac, Cidde 2007, c. 5, s. 281; Zühaylî (Çev. Komisyon) c. 5, s. 416-419.

²²² Zühaylî, (Çev. Komisyon), c. 5, s. 438.

²²³ Buharî, Selem, 1-2.

ihtiyaçlarını gidermek için ruhsat verildiğinden, eğer mal hemen teslim edilebilseydi ruhsat gerekçesi ortadan kalkardı ve hazır olmayan malın satışı caiz olmazdı.²²⁴

Şâfiîlere göre üzerine selem akdi yapılan malın peşin veya vadeli olması sahihtir. Gerekçeleri, vadeli olarak satılması caiz olan bir şeyin peşin olarak satılmasının evleviyetle caiz olmasıdır. Onlara göre peşin satışın gararı daha azdır.²²⁵

Mesele 51: Hayvanda Selem Hükümü

Hanefîlere göre hiçbir hayvanda selem caiz değildir. Bu konudaki delilleri “Hz. Peygamber, hayvanda selemi yasakladı”²²⁶ hadisidir.²²⁷

Şâfiîlere göre hayvanda selem caizdir. Bu konudaki delilleri, hayvanın karz (ödünç) verilebileceğini bildirilen hadistir. Ebû Râfi, Hz. Peygamber’in iki yaşlarında bir deveyi ödünç olarak aldığını bunun yerine altı yaşlarında daha değerli bir deveyi verdiğini nakletmiştir.²²⁸ Yani bu mezhebe göre hayvanın karzına kıyasen selemi de caizdir.²²⁹

Mesele 52: Ette Selem Hükümü

Ebû Hanîfe’ye göre ette selem yapmak caiz değildir. Çünkü et standart değildir. Ebû Yûsuf ve Muhammed’e göre nitelikleri tespit edildiği zaman, hayvanın belirli bölgelerinin etlerinde selem yapmak caizdir. Bu konudaki bazı rivayetlerde belirtildiğine göre aslında Ebû Hanîfe’nin görüşüyle iki talebesinin görüşleri arasında fark yoktur. Ebû Hanîfe’nin görüşü etin alınacağı bölge belirtilmeden mutlak ette selem yapılması ile ilgilidir ki, Ebû Yûsuf ve Muhammed’e göre de bu caiz değildir. Ette selem konusunda onlardan nakledilen görüş, etin hayvanın hangi organına ait olduğunun belirlenmesi durumundadır. Bunu Ebû Hanîfe de caiz görür. Fakat doğrusu, Ebû Hanîfe ile talebeleri arasında görüş ayrılığının olduğudur. Ebû Hanîfe’ye göre etin hayvanın hangi bölgesine ait olacağı belirtilse de ette selem caiz değildir. Onun bu konuda iki dayanağı vardır. Birincisi, ette hem arzulan hem de arzulanmayan kısımlar

²²⁴ Zemahşerî, s. 298; Merğînânî, c. 3, s. 73; Üsmendî, s. 343; Sıbt İbni’l-Cevzî, s. 322; Serahsî c. 12, s. 228; Kudûrî, c. 5, s. 2666.

²²⁵ Şâfiî, c. 4, s. 192; Nevevî, *el-Minhac*, s. 237; Lahmî, c. 3, s. 358; Ebû Şuca, c. 2, s. 356; Şîrâzî, c. 2, s. 72; Şîrbînî, c. 7, s. 484-485 vd.

²²⁶ Zeylaî, c. 4, s. 46.

²²⁷ Zemahşerî, s. 299; Kudûrî, c. 5, s. 2675; Serahsî, c. 12, s. 237-239; Sıbt İbni’l-Cevzî, s. 324; Üsmendî, s. 347.

²²⁸ Müslim, *Müsakat*, 118; Ebû Davud, *Buyu*, 110; Tirmizî, *Buyu*, 73.

²²⁹ Zühaylî, c. 5, s. 451-452; Döndüren, s. 314.

vardır. Arzulanan kısım kemiktir. Arzulanan kısım, arzulanan kısmın değişikliği ile değişir. Yani kemik çok olursa et az olur. Bu durumda akdin tarafları arasında tartışma çıkabilir. Alıcı kemikleri atmak ister, satıcı onları araya sokmaya çalışır. Bu bir tür belirsizliktir. Aralarındaki bu anlaşmazlık, etin alınacağı organın belirtilmesi ve ağırlığının tespiti ile kalkmaz. Hurmanın içindeki çekirdek ise böyle değildir. Çünkü onu çıkarma konusunda bir anlaşmazlık çıkmaz. Bu gerekçeye göre Serahsî, kemiğinden soyulmuş ette selemın Ebû Hanife'ye göre caiz olduğunu söylemiştir. İkincisi, et semiz veya zayıf olabilir. Bunda insanların gözettileri şeyler farklıdır. Bu, yılın mevsimlerine göre ve otun azlığına çokluğuna göre değişir. Selem ancak vadeli olacağına göre vade dolduğu zaman etin hangi özellikte olacağı bilinemez. Bu belirsizlik, etin niteliklerinin belirtilmesi ile de kalkmaz. Dolayısıyla etteki selem, hayvandaki selem gibi caiz değildir.

Bu konuda Muhammed ve Ebû Yûsuf'un gerekçesi şudur: Et tartılan belli bir maddedir. Diğer tartılan mallarda olduğu gibi onda da selem caizdir. İnsanlar onun tartı ile satımını âdet edinmişlerdir. Öyle olunca tartı ile borç olarak alınması da caiz olur. Tartı illeti nedeniyle ette faiz cereyan eder. Öte yandan satım akdine konu olan tartılabilir bir mal yine satım akdine konu olan ölçülebilen mala kıyaslanır. İçerisinde insanlar tarafından arzulanan kısımlar olsa bile ölçülen malda selem caizdir. Nitekim hurmanın içinde insanların arzu etmedikleri çekirdek vardır. Bu hurmada selemın caiz olmasına engel değildir. Etin içinde bulunan kemik de selemın caiz olmasına engel değildir. Çünkü bunların ikisi de yaratılıştan orada vardır.²³⁰

Şâfiîlere göre ette selem caizdir. Etin sığır, koyun v.s. eti olduğunu veya hayvanın buruk olup olmadığını, süt veya yem ile beslendiğini, etin but, kaburga v.s. kısmı gibi hayvanın neresinden alındığını belirtmek şarttır. Etin kemiği âdet olduğu şekil üzere kabul edilir. Bu konudaki delilleri “*Her kim selem yaparsa miktarı belli olsun, ağırlığı belli olsun*”²³¹ hadisidir. Bu hadisin zahirine göre tartılabilir her şeyde selem mubahtır. Diğer taraftan hayvanda selem caiz olduğuna göre ette selemın caiz olması öncelikle gerekir.²³²

²³⁰ Serahsî, c. 12, s. 245vd. ; Kudûrî, c. 5, 2695; Kâsânî, c. 5, s. 210-211; Merğmânî (Çev. Meylânî), c. 3, s. 119.

²³¹ Buharî, Selem, 1-2.

²³² Nevevî, *el-Minhac*, s. 238; Şirbînî, c. 7, s. 526vd. ; Zühaylî (Çev. Komisyon), c. 5, s. 452-453.

Mesele 53: Akdin Sîgası

Hanefîlere göre satış, “sattım”, “satın aldım” gibi mazî (di’li geçmiş zaman) sîgası ile akdolunur. Niyetle birlikte “satıyorum”, “satın alıyorum” gibi hal sîgası ile de akdolunabilir.²³³

Şâfiîlere göre satım akdi, “sana sattım”, “sana şu kadara sattım”, “sana şu kadara temlik ettim” gibi îcapla ve “temellük ettim”, “kabul ettim”, “razı oldum” ve soruya “evet” demek gibi kabulle kurulur. Ya da “bana sat”, “benden satın al” şeklindeki îcap ve “sattım”, “satın aldım” şeklindeki kabulle kurulur. Çünkü Şâfiîlere göre akitte esas olan karşılıklı rızadır. Yani akdin taraflarının, örfen rızalarına delalet edecek bir şekilde îcap ve kabul lafızları hasıl olmuşsa akit kurulmuş olur.²³⁴

Mesele 54: Murabahada Satıcının Yalan Söylemesi

Murabaha, alış fiyatı veya maliyetin üzerine kâr eklenerek yapılan satışa denir. Bu satış türünde satıcı, müşteriye, malı kaçta aldığını ve ne miktar kâr eklediğini açıklar.²³⁵

Murabaha satışında satıcı, malın maliyetini bilerek yanlış beyan ederse Ebû Hanife’ye göre müşteriye muhayyerlik hakkı verilir. Müşteri eğer isterse belirlenen satış bedelinin tamamı ile malı alır, dilerse akdi bozar. Ebû Yûsuf’a göre satıcının yanlış olarak bildirdiği miktar semenden düşülür. Müşteri düşülen miktarı öder. Çünkü ona göre murabahada ilk semen asıldır. Müşterinin yanıltıldığı ortaya çıkınca akdin yanıltıcı bilgiye dayanan kısmı geçersiz sayılır ve satım geri kalan satış bedeli ile bağlayıcı olarak devam eder. Muhammed’e göre müşteri bu durumda muhayyerdur. Dilerse malı satış bedelinin tümü ile alır, dilerse geri verir. Çünkü ona göre alıcı, satım akdinin bağlayıcılığını ancak karşılıklı rıza ile belirledikleri bedel karşılığında kabul etmiştir. Bu yüzden akit bu bedel olmaksızın akit bağlayıcı olmaz ve yanıltıcı bilgiler nedeniyle de kendisi için muhayyerlik sabit olur. Nitekim malın ayıplı çıkması halinde de muhayyerlik sabit olur.²³⁶

Şâfiîlerdeki en zahir kavle göre bu halde müşteri yanıltıldığı miktarı indirir yani kârdan fazlalığı düşer. Müşteriye muhayyerlik hakkı verilmez. Çünkü murabaha, güven esasına

²³³ Kudûrî, c. 5, s. 2282; Kâsânî, c. 5, s. 133 vd. ; Merğînânî, c. 3, s. 21.

²³⁴ Şîrbînî, c. 6, s. 486-487; Zühaylî, c. 5, s. 223-224.

²³⁵ Döndüren, s. 238.

²³⁶ Kâsânî, c. 5, s. 226; Merğînânî, c. 3, s. 57; Serahsî, c. 13, s. 121-122; Mevsilî, c. 2, s. 29; Zühaylî (Çev. Komisyon), c. 5, s. 531-532; Döndüren, s. 251-252; Kudûrî, c. 5, s. 2508.

dayalıdır. Zira bu akitte müşteri satıcının incelemesine, araştırmasına, kendisi için razı olduğu şeye ortalama bir fazlalıkla razı olmaktadır. Şâfiîlerdeki bir görüşe göre de satım bedelinden indirim yapılmaz. Çünkü akitte mevcut satım bedeli karşılık olarak zikredilmiş ve akit onun üzerinden gerçekleşmiştir.²³⁷

Mesele 55: Bir Kimsenin Kendi Kölesini ve Başkasının Kölesini Bir Akitte Satması

Bir kişi, kendi kölesini ve kendisine ait olmayan bir köleyi bir akitte satarsa, Hanefîlere göre bu durumda akit sadece satıcının kendi kölesinde sahih olur. Züfer'e göre ise bu satış, iki kölede de fasittir.²³⁸

Şâfiîlerde bu konuda iki görüş vardır. Birinci görüşe göre satıcının kendi kölesinde akit sahih, diğer kölede batıldır. İkinci görüşe göre safka bölündüğü için akit iki köle hakkında da batıl olur.²³⁹

Mesele 56: Hür Bir İnsanın ve Bir Kölenin Aynı Akitte Satılması

Ebû Hanîfe'ye göre genel prensip, bir akde üzerinde ittifak edilmiş ve akdin bozulmasını gerektiren kuvvetli bir fesat girdiği zaman, o fesat akdin bütün cüzlerine şamil olur. Bir kişi iki köleyi bir satışta bin dirheme sattıktan sonra eğer kölelerden birinin hür olduğu ortaya çıkmışsa, bu satış söz konusu prensip gereği bütünüyle fasit olur. Ebû Yûsuf ve Muhammed'e göre bu akit, kölenin hissesinde caiz olur.²⁴⁰

Şâfiîlerdeki bir görüşe göre satış kölede sahih, hürde batıl olur. Çünkü hür kimsenin satımı yasak olduğundan hür kimsenin satılması caiz değildir. Şâfiîlerdeki diğer bir görüşe göre safkanın bölünmezliği ilkesinden dolayı satış ikisi hakkında da batıl olur.²⁴¹

Mesele 57: Pazara Mal Getireni Yolda Karşılamanın Hükümü

Hız. Peygamberin pazara mal getiren kafilenin karşılanıp malının satın alınmasını yasaklamasını²⁴² Hanefîler ve Şâfiîler farklı anlamışlardır.

Hanefîler bu şekilde yapılan akdi iki şekilde anlamışlardır. Birincisi, esnafın birinin, şehre mal getirmekte olan kafilayı karşılayıp getirdiği bütün malları satın alması ve

²³⁷ Nevevî, *el-Minhac*, s. 227-228; Şîrbînî, c. 7, s. 336-340; Zühaylî (Çev. Komisyon), c. 5, s. 531-532.

²³⁸ Kudûrî, c. 5, s. 2551; Kâsânî, c. 5, 145.

²³⁹ Şîrâzî, c. 2, s. 24.

²⁴⁰ Kudûrî, c. 5, s. 2553; Kâsânî, c. 5, s. 145; Debûsî, s. 91-93.

²⁴¹ Şîrâzî, c. 2, s. 24.

²⁴² Buhârî, *Buyu'*, 72.

şehirde bu maldan bulunmadığı için onları istediği fiyata satması, ikincisi de fiyatlardan habersiz olan kafiye yolda karşılayıp, getirdikleri malları rayiç fiyatın altında bir fiyatla satın alması şeklindedir. Bu şekilde satın alma, birinci açıklamaya göre şehir halkının zararına olması sebebiyle, ikinci açıklamaya göre, mal getirenlerin aldatılması sebebiyle mekruh görülmüştür. Ama mekruh olsa da yapıldığı takdirde bu akdin hüküm ve sonuçlarını doğuracağı belirtilmiştir.

Şâfiî ise meseleye kafiye yani satıcıların açısından bakarak bu yasağın şehre mal getiren ve fiyatlardan habersiz olan kafilenin aldatılmasına engel olma gayesi taşıdığını, dolayısıyla böyle bir işlem gerçekleştiği takdirde mal sahibinin muhayyer olduğunu ve dilerse akdi feshedeceğini ileri sürmüştür.²⁴³

Mesele 58: Teâtî (Karşılıklı Alıp Verme) Yoluyla Satış

Fiyatı belirli bir malı, îcap ve kabul sîgalarını kullanmadan, semeni verip malı almak fiiline teatî veya muâtât satışı denir.

Hanefîlere göre bu şekilde gerçekleşen satış, rızaya delalet eder ve taraflardan her birisinin iradesini tam olarak ifade eder nitelikte olduğu zaman geçerli olur.²⁴⁴

Şâfiîlere göre satım akdi ancak açık veya kapalı olarak îcap ve kabule delalet eden sözlerle meydana gelir. Malı eline alıp satış bedelini bırakmakla satış gerçekleşmez. Satılan şeyin basit ve değerli olması da durumu değiştirmez. Şâfiîlerin bu konudaki delili “*Satım, ancak rıza ile olur*”²⁴⁵ hadisidir. Şâfiîlere göre rıza kalpte kaldığı sürece kapalı bir durumdur. Bu yüzden sözlü olarak dışarı açıklanması gerekir. Diğer yandan satışın yapıp yapılmadığını ispat için de buna ihtiyaç vardır. Nitekim şahitlerin hakim önünde ifadeleri ancak sözlü yapıldığı zaman kabul edilir.

Şâfiîlerden Gazâlî, basit eşyanın, Nevevî ve Bağavî’nin içinde bulunduğu bir topluluk ise ticaret örfünün cereyan ettiği her çeşit malın alım-satımında teatiyi caiz görmüşlerdir.²⁴⁶

²⁴³ **Komisyon**, *Türkiye Diyanet Vakfı İlmihali*, İsam, İstanbul 1999, c. 2, s. 371-372; Şirbînî, c. 7, s. 92-93.

²⁴⁴ Kâsânî, c. 5, s. 134; Döndüren, s. 109-110.

²⁴⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvînî **İbn-i Mâce**, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992, Ticârât, 18.

²⁴⁶ Şirbînî, c. 6, s. 488-491; Döndüren, s. 109-110.

Mesele 59: Cuma Namazı Vaktinde Alış-Veriş

Cuma namazı için ezan okunduğu sırada yapılan satım, Hanefîlere göre “*Cuma günü namaz için çağrı yapıldığında (ezan okunduğunda) alış-verişi terk ederek Allah’ı anmaya koşun*”(Cuma 62/9) âyetinden dolayı tahrimen mekruhtur.

Şâfiîlere göre ise bu âyetteki nehy satışın haram olmasını gerektirir, dolayısıyla batıldır.²⁴⁷

Mesele 60: Kaporalı Satış

Bir alış-verişte satış bedelinin tamamının verilemediği durumlarda, alıcı veya satıcının caymasını önlemek amacıyla önden verilen bir miktar paraya *kapora* veya *pey akçesi* denir. Bu satışa *arbûn* ya da *urbân* da denir. Kaporalı satış, bir malı satın alan kimsenin, satıcıya bedelden bir bölümünü, satış gerçekleşirse önden verilen miktarın satış bedelinden düşülmesi, gerçekleşmezse bağış (hibe) sayılması şartıyla vermesidir.

Hanefîlere göre arbûn satışı fasittir. Bu konudaki delilleri “*Hiz. Peygamber kaporalı satışı yasaklamıştır*”²⁴⁸ hadisidir. Bu yasağın nedenini Hanefîler, garar, risk, başkasının malını bedelsiz olarak yeme, satışta iki fasid şartın bulunması olarak açıklarlar.

Şâfiîlere göre bu türlü satış, satıcı alıcıya kaporayı geri vermemek şartıyla yapılmışsa batıldır. Şâfiîler de bu konuda yukarıdaki hadise dayanırlar.²⁴⁹

²⁴⁷ Komisyon, İlmihal, c. 2, s. 374.

²⁴⁸ İbn-i Mâce, Ticârât, 22.

²⁴⁹ Döndüren, s. 178-179 ve s. 227-228.

SONUÇ

Hanefiler ile Şafiiler arasında alım-satım konusu ile ilgili ihtilaflı meseleleri ele aldığımız bu çalışmada ortaya çıkan sonuçları şu şekilde sıralayabiliriz.

1. İhtilaflı görüşler sadece iki mezhebin kurucu imamı arasında değil, aynı mezhep içindeki imamlar arasında da vuku bulmuştur. Hanefilerde Ebû Hanîfe ile iki öğrencisi Ebû Yûsuf ve Muhammed arasında azımsanmayacak kadar ihtilaf bulunurken, Şâfiîlerde Müzenî, çoğu kez mezhepteki diğer fakihlere muhalefet etmiş, Nevevî ve Gazâlî'nin bazı meselelerde muhalefetleri söz konusu olmuştur. Hanefilerden Züfer ise birçok meselede Şâfiîlerle aynı görüşü benimsemiş, bazı meselelerde de kendine has görüşlerini savunmuştur.
2. Bazen bir meselede aynı imama ait iki zıt görüş nispet edilmiştir. Bu en çok Şâfiî'den rivayet edilen görüşlerde göze çarpmaktadır. Bazı meselelerde Şâfiî'den üç farklı görüş rivayet edilmiştir. Bunun ana sebebi Şâfiî'nin *kavl-i kadîm* ve *kavl-i cedîdî* arasındaki farklılıktır. Birçok meselede iki mezhep arasında birbiriyle örtüşen görüşler olmasına rağmen bazı görüşlerin farklı olması o meselenin iki mezhep arasında ihtilaflı bir mesele olmasına sebep olmuştur.
3. İki mezhep arasındaki ihtilafların sebeplerinden biri hadis ravilerine yönelik değerlendirmelerdir. Bir raviye Şâfiîler zayıf derken, Hanefiler o ravinin güvenilir olduğunu ileri sürmüştür. Örneğin bakınız, Mesele 42-Dârü'l-Harpte Fâiz, Mesele 44-Taze Hurmanın Kuru Hurma Karşılığında Satışı.
4. Senedinde zayıflık gibi bir sorun olmayan bazı haber-i vahidler Şâfiîler tarafından delil olarak kullanılıp amel edilirken, Hanefiler tarafından Kur'an ve Sünnetin geneline aykırı görülmesi sebebiyle delil kabul edilmemiştir. Örnek olarak bakınız, Mesele 13-Musarrat Hayvanın satışı.

5. Hanefîler mürsel hadisleri delil olarak kullanırken Şâfiîler bazı tâbiîlerin mürsellersi dışında mürsel haberi zayıf kabul edip delil olarak kullanmamışlardır. Örneğin, Mesele 42-Dârü'l-Harpte Faiz.

6. Bazı ihtilafların kaynağı ise iki mezhebin aynı hadisi delil olarak kullanmasına rağmen kaidelerin farklı olmasına bağlı olarak hadisi farklı yorumlamalarıdır. Örneğin, Mesele 11- Meclis Muhayyerliği, Mesele 57-Pazara Mal Getireni Yolda Karşılamanın Hükümü, Mesele 60-Kaporalı Satış.

7. İhtilafların bir kısmı ise usûl-i fıkıhla ilgili farklı anlayışlarının sonucunda ortaya çıkmıştır. Mesele 27- Meyvelerin Satışı, Mesele 30-İne Satışı, Mesele 48-Fâsit Satış Mülkiyet İfade Eder mi?

8. Hanefî ve Şâfiî mezheplerinin ihtilaflı meseleleri, bize bu iki mezhebin ehl-i hadise mi yoksa ehl-i rey'e mi dahil olduğu yada hangi gruba daha yakın olduğu konusunda somut bilgiler de içermektedir. Bu çalışmada Hanefîlerin "Kur'an ve Sünnet'in geneli bu konuda delildir" gibi ifadelerinden, hadisler ve ravilerine ait yorumlarından, Hanefîlerin hadis konusunda yeterli bilgiye sahip olduklarını ve rey ile verdikleri hükümlerin kendi anlayışları açısından Kur'an ve Sünnet'e aykırı olmadığını aksine onlardan beslendiğini, Şâfiîlerin de bazı meselelerde herhangi bir nass öne sürmemelerinden onların da rey ile hüküm verdiklerini gördük.

9. Alım-satım, günlük hayatın ayrılmaz bir parçası olan bir sözleşmedir. İncelediğimiz birçok meselede iki mezhep arasında hatta mezhep içinde farklı görüşlerin bulunması, İslam hukukunun hayat içinde ihtiyaç duyulan çözümleri barındırması açısından önemlidir. Bir içtihat yeterli olmadığında mezhep içindeki diğer görüşün alınması, bu da yeterli olmazsa diğer mezheplerin görüşlerinden istifade edilmesi İslam hukukuna bir dinamizm ve esneklik kazandıracaktır.

KAYNAKÇA

- Ahmed, İbn-i Hanbel, *Müsned*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.(I-VI).
- Akgündüz, Ahmet, *Introduction to Islamic Law*, Iur Press, Rotterdam 2010.
- Alevânî, Cabir, *İslâmda İhtilaf Usûlü*, (Çev. Abdulhalim Ural), Risale Yayınları, İstanbul 1991.
- Apaydın, Hacı Yunus, “Sıbt İbni’l-Cevzî’nin “Îsaru’l-İnsaf” Adlı Hilafiyat Eseri Üzerinde Fukahanın Hadisler Karşısındaki tavrı Açısından Bir İnceleme”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 7, 1990, s. 133-159.
- _____ “Hanefî Hukukçuların Hadis Karşısındaki Tavrılarının Bir Göstergesi Olarak Manevî İnkita’ Anlayışı”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 8, 1992, s. 159-193.
- _____ “Akit”, *İslâmda İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, Cilt 1, İstanbul 1997.
- _____ “Fesad”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt XII, İstanbul 1995.
- Avvâme, Muhammed, *İmamların Fikhî İhtilaflarında Hadislerin Rolü*, (Çev. Mehmed H. Kırbaçoğlu), Kayıhan Yayınevi, Bs. Yeri Bsiz. 1980.
- Aydın, Ahmet, *İbnü’s-Sââtî Öncesi Hanefî Usûl Eserlerinde Manevî İnkita Kavramı*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007 (Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi).
- Aynî, Bedreddin, *el-Binaye fî şerhi’l-Hidaye*, Dâru’l-Fikr, Beyrut 1990.(I-XII).
- Bardakoğlu, Ali, “Bey”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt VI, İstanbul 1992.

- Bayder, Osman, *İbn-i Haldûn'un İslâm Hukuku İle İlgili Görüşleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Bedir, Murteza, *Fıkıh, Mezhep ve Sünnet*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2004.
- Beroje, Sahip, *Re'y Hadis Tartışmalarında Hanefî Ve Şâfiîler*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1994 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Beyhakî, Ahmed b. El-Hüseyn b. Ali b. Mûsâ Ebû Bekr, *es-Sünenü'l-Kebîr*, Mektebetü Darü Sadr, Beyrut h. 1352.(I-X).
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Yayınevi, İstanbul 1970.(I-VIII).
- Buhârî, Abdu'l-Âzîz b. Ahmed b. M. , *Keşfu'l-Esrâr:Usûlu Pezdevî*, Matbaa-i Mekteb-i Sanayi, İstanbul h. 1307.(I-IV).
- Buhârî, Muhammed b. İsmail b. İbrahim, *Sahîhu'l-Buhârî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992. (I-VIII).
- Candan, Abdurrahman. "İbnü'l-Münzir'in Hayatı Hilaf İlmine Katkıları Ve El-İşraf Ala Mezahibi Ehli'l-İlm Adlı Eseri", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı 9, 2007, s. 177-192.
- Cessas, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî, *Muhtasar-ı İhtilafu'l-Ulemâ*, Dâru'l-Beşâiru'l-İslâmiyye, Lübnan 1995.(I-III).
- Cezîrî, Abdurrahman, *Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhi*, (Çev. Mehmet Keskin), Çağrı Yayınları, İstanbul 1989.
- Cüveynî, A. Abdillâh İbn-i Yûsuf, *Nihayeti'l-Matlab fî Dirâyeti'l-Mezheb*, Dâru'l-Minhac, Cidde 2007.(I-XX).
- Çakan, İsmail Lütî, *Hadis Usûlü*, M. Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2008.

- Çeker, Orhan, *İslâm Hukukunda Akidler*, A. H. İ. Yayıncılık, İstanbul 2006
- _____, *Fıkıh Dersleri*, Ensar Yayıncılık, Konya 2005.
- Darekutnî, Ali b. Ömer, *Sünen*, Dârü'l-Mehasin li't-Tıbaa, Medine-i Münevvere t.y.(I-IV).
- Davudoğlu, Ahmed, *Sahîh-i Müslim Tercemesi ve Şerhi*, Sönmez Neşriyat, İstanbul 1978. (I-XI).
- Debûsî, Ebu Zeyd Ubeydullah İbn-i Ömer, *Te'sîsü'n-Nazar (Mukayeseli İslam Hukuk Düşüncesinin Temellendirilmesi)*, (Çev. Ferhat Koca), Ankara Okulu, Ankara 2002.
- Deniz, Abdulbaki, *İslâm Hukukunda İllet Kavramı Ve Faizin İlleti*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2006 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Dirican, Hilal, *el-Mevsilî'nin el-Muhtar İsimli Eserindeki İmam Şâfî'ye Ait Görüşlerin Tahkiki*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2006 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Duman, Soner, *Şâfî'nin Kıyas Anlayışı*, İsam Yayınları, İstanbul 2009.
- Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*, Erkam Yayınları, İstanbul 1993.
- _____, *Delilleriyle İslâm ilmihali*, Erkam Yayınları, İstanbul 2005.
- _____, *İslam Hukukuna Göre Alım-Satımda Kâr Hadleri*, İnce Matbaacılık, Balıkesir 1984.
- Ebû Şuca', Muhammed İbn-i Ali İbn-i Şuayb İbn-i Dehhân, *Takvîmu'n-Nazar*, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 2001.(I-V).
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. El-Eş'as b. İshak es-Sicistânî, *Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.(I-V).

- Ebû Zehra, Muhammed, *Fıkıh Usûlü*, (Çev. Abdulkadir Şener), Fecr Yayınları, Ankara 2005.
- Erdoğan, Mehmet Emin, *Molla Fenârî'nin Usûl-i Fıkıh Görüşleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Erkaya, Mahmud Esad, *Haneî Fakîhlerin Muhaddisler Tarafından Zayıf Hükmü Verilen Hadisleri Kullanma Nedenleri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2009 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Gazzâlî, Muhammed İbn-i Muhammed İbn-i Muhammed, *el-Vasît fi'l-Mezheb*, Dâru's-Selâm, Basım Yeri Belirsiz 1997. (I-VII).
- _____, *El-Vecîz*, Dâru'l-Erkam, Beyrut 1997.(I-II).
- _____, *El-Mustasfâ Min İlmi'l-Usûl*, (Çev. H. Yunus Apaydın), Rey Yayıncılık, Kayseri 1994.(I-II).
- Güçlü, Hasan, *Şeybânî'nin El-Asl İsimli Eserinin "Kitâbu'l-Buyu' ve's-Selem" Bölümünde İstihsan Metodunun Uygulanışı*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2008 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Halebî, İbrahim b. M. b. İbrahim, *Mülteka'l-Ebhur*, (Çev. Mustafa Uysal), Kanaat Matbaası, Konya 1970.(I-IV).
- İbn-i Âbidîn, Muhammed Emin, *Reddu'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar*, (Çev. Ahmed Davudoğlu, Mehmet Savaş), Şamil Yayınevi, İstanbul 1984.(I-XVII).
- İbnü'l-Hümmam, Kemalüddin Muhammed b. Abdu'l-Vâhid es-Sivâsî, *Şerhu Fethu'l-Kadir*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Lübnan 2003.(I-X).
- İbn Kudâme, M. Ebî Muhammed A. İbn-i A. İbn-i Muhammed, *el-Muğnî*, Dâru Âlime'l-Kütüb, Riyad 1997.(I-IX).
- İbn-i Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvinî, *Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.(I-II).

- İbn-i Münzir, Ebû Bekr Muhammed İbn-i İbrahim, *El-İşrâf Alâ Mezâhibi'l-Ulemâ*, Mektebetu Mekketi's-Sekafiyye, Mekke-i Mükerreme 2007.(I-X).
- İltaş, Davut. "Zencânî'nin "Tahrîcü'l-Fürû' Ale'l-Usûl" İsimli Eseri Üzerine Bir Değerlendirme", *Bilimname Dergisi*, Sayı 13, 2007, s. 67-109.
- Karaman, Hayreddin, *İslâm Hukuk Tarihi*, İz Yayıncılık, İstanbul 2007.
- _____, *İslâmın Işığında Günün Meseleleri*, İz Yayıncılık, İstanbul 2009.
- _____, *Anahatlarıyla İslâm Hukuku*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007.
- _____, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İrfan Yayınevi, İstanbul 1978.
- Kâsânî, Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes'ud, *Bedâ'i'u's-Sanâi Fî Tertîbi's-Serâi*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Lübnan 1974.(I-VII).
- Kelebek, Mustafa, *Ebû Yûsuf'un İslâm Borçlar Hukukundaki Yeri*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2008 (Basılmamış Doktora Tezi).
- Kevserî, Muhammed Zahid, *Hanefî Fıkhnın Esasları*, (Çev. Abdulkadir Şener, M. Cemal Sofuoğlu), Yeni Pars Matbaacılık, Ankara 1982.
- Koçyiğit, Talat, *Hadis Usûlü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2006.
- Kudûrî, Ebi'l-Hüseyn Ahmed İbn M. İbn Cafer Bağdâdî, *Et-Tecrîd*, Dâru'l-İslâm, Kahire 2004.(I-X).
- _____, *el-Muhtasar*, (Çev. Süleyman Fâhir), Özaydın Matbaacılık, İstanbul 1967.
- Komisyon (İlmî Müşavere ve Redaksiyon Heyeti: Hayreddin Karaman, Ali Bardakoğlu, H. Yunus Apaydın), *İlmihal*, İsam Yayınları, İstanbul 1999.(I-II).

- Lahmî, Ahmed İbn-i Ferah, *Muhtasaru Hilâfiyyâtu Beyhakî*, Mektebetü Rüşd, Riyad 1997.(I-IV).
- Merğînânî, Burhâneddîn Ebi'l-Hüseyn Ali İbn-i Ebî Bekir İbn-i Abdi'l-Celîl, *el-Hidâye*, Kahraman Yayınları, İstanbul 1986.(I-IV).
- Merğînânî, Burhâneddîn Ebi'l-Hüseyn Ali İbn-i Ebî Bekir İbn-i Abdi'l-Celîl, *el-Hidâye*, (Çev. Ahmed Meylânî), Kahraman Yayınları, İstanbul 2004.(I-IV).
- Mervezî, Ebî Abdullah M. İbn-i Nasr, *İhtilâfu'l-Fukahâ*, Dâru Advâ'ü's-Selef, Riyad 2000.
- Mevsîlî, Abdullah b. Mahmud Ebu'l-Fazl, *el-İhtiyar li Ta'lîli'l-Muhtar*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Lübnan t.y.(I-V).
- Meydânî, Abdu'l-Ğanî el-Ğanimî ed-Dımeşkî, *el-Lübab fî Şerhi'l-Kitab*, Dâru'l-Kütübü'l-Arabî, Beyrut 1997.(I-IV).
- Molla Hüsrev, Muhammed b. Feramurz b. Ali, *Dürerü'l-Hükkam fî Şerhi Gureri'l-Ahkam*, (Çev. Arif Erkan), Kit-San Matbaacılık, İstanbul 1980.(I-IV).
- Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî Ebu'l-Hüseyn, *Sahih*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.(I-III).
- Müzenî, Ebî İbrahim İsmail İbn-i Yahya İbn-i İsmail, *Muhtasaru'l-Müzenî*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Lübnan 1998.
- Nar, Yasemin, *İbn-i Rüşd'ün "Bidayetü'l-Müctehid" Adlı Eserlerinde İmam Şâfî'ye Ait Görüşlerin Tahkiki*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2007 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Nesâî, Ebû Abdi'r-Rahman Ahmed b. Şuayb, *Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.(I-VIII).
- Nevevî, Ebû Zekeriyya Muhyiddin b. Şeref, *Kitâbu'l-Mecmu' Şerhu'l-Mühezzeb li's-Şîrâzî*, Mektebetü'l-İrşad, Cidde t.y.(I-XXIII).

- _____, Minhâcû't-Tâlibîn, Dâru'l-Minhac, Lübnan 2005.
- _____, Ravdatü'-Tâlibîn, Dâru Âlime'l-Kütüb, Lübnan 2003.(I-VIII).
- Özen, Şükrü, "Hilaf", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Cilt XVII, İstanbul 1998.
- Polat, Selahattin, *Mürsel Hadisler ve Delil Olma Yönünden Değeri*, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2010.
- Râfî, Ebi'l-Kâsım Abdü'l-Kerîm İbn-i M. İbn-i Abdü'l-Kerîm, *el-Azîz Şerhü'l-Vecîz*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1997.(I-XIII).
- Selvi, Abdulkadir, *İslâm Hukuk Metodolojisinde İllet Kavramı ve Bilinme Yolları*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2006 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Semerkindî, Alâeddîn, *Tuhfetü'l-Fukahâ*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Lübnan 1984.(I-III).
- Serahsî, Muhammed b. Ahmed Ebû Sehl, *el-Mebsut*, Dâru'l-Mârifet, Beyrut t.y.(I-XXXI).
- _____, *Usûl*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1993.(I-II).
- Serahsî, Muhammed b. Ahmed Ebû Sehl, *el-Mebsut*, (Çev. Komisyon), Editör: Mustafa Cevat Akşit, Gümüşev Yayıncılık, İstanbul 2008.(XXX).
- Sıbt İbni'l-Cevzî, *İsâru'l-İnsâf*, Dâru's-Selam, Kahire 1987.
- Sofuoğlu, Mehmet, *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1987.(I-XVI).
- Şa'ban, Zekiyüddîn, *İslam Hukuk İlminin Esasları (Usûlü'l-Fıkıh)*, (Çev. İbrahim Kâfi Dönmez), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2012.
- Şâfî, Muhammed ibn-i İdrîs, *el-Ümm*, Dâru'l-Vefâe, y.y. 2001.(XI).

- Şa'rânî, Abdü'l-Vehhâb, *Mizânü'l-Kübrâ*, (Çev. A. Fârûk Meyân), Berekât Yayınevi, İstanbul 1980.
- Şîrâzî, Ebû İshak, *el-Mühezzeb*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Lübnan 1995.(I-III).
- Şîrbînî, Muhammed İbn-i Hatib, *Muğni'l-Muhtac*, Dâru'l-Mârifet, Beyrut 1997.(I-IV).
- Tahavî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Süleyman, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, Matbaatü'l-Envârî'l-Muhammedî, Mısır h. 1386. (I-IV).
- Tirmizî, Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ b. Sevre, *Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.(I-V).
- Usta, Havva, *İbn Rüşd'ün Bidâyetü'l-Müctehid'inde Ebû Hanîfe'ye Ait Görüşlerin Tahkiki*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2007 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Ünal, İsmail Hakkı, *İmam Ebu Hanîfe'nin Hadis Anlayışı ve Hanefî Mezhebinin Hadis Metodu*, DİB Yayınları, Ankara 2010.
- Üsmendî, Muhammed İbn-i Abdü'l-Hamîd, *Tarîkatü'l-Hilâf*, Mektebetü Dâru't-Türâs, Kahire t.y.
- Yılmazgöz, Ayşe, *Ebu'l Leys es-Semerkandi ve Muhtelifü'r-Rivaye Adlı Eserinin Analizi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2008 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Zemahşerî, Ebü'l-Kasım Mahmud b. Ömer b. M b. Ahmed el-Harizmi Carullah, *Rüusü'l-Mesâil*, Darü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut 1987.
- Zencânî, Muhammed İbn-i Ahmed, *Tahrîcu'l-Fürû'ale'l-Usûl*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1978.
- Zerka, Mustafa Ahmed, *Çağdaş Yaklaşımla İslâm Hukuku*, (Çev. Servet Armağan), Timaş Yayınları, İstanbul 1993.(I-III).

- Zeylaî, Cemalüddîn Ebî Muhammed A. İbn-i Y. , *Nasbu'r-Raye li Ehadisi'l-Hidaye*, y.y. , Mısır 1973.(I-IV).
- Zühaylî, Vehbe, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, (Çev. Komisyon), Risale Yayınları, İstanbul 1990.(I-X).

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı, Soyadı: Ahmet KARAYONCA

Uyruğu: Türkiye (TC)

Doğum Tarihi ve Yeri: 26 Aralık 1983, Kocasinan/KAYSERİ

Medeni Durumu: Bekar

Tel : +90 538 562 90 06

e-mail: karayonca@hotmail.com

Yazışma Adresi: Çorakçılar Mah., Mevlâna Cad., Fidan Ap., No: 31/34,

Melikgazi/KAYSERİ

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü	
Lisans	Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi	2008
Lise	Kayseri Özel Safa Lisesi, Kayseri	2002

YABANCI DİL

Arapça, İngilizce